

Nr 217.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till prisregleringslag, m. m.; given Stockholms slott den 9 maj 1941.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels, jämlikt § 87 regeringsformen, antaga härvid fogade förslag till prisregleringslag,

dels ock samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelar sådant förordnande, som i lagens 1 § avses, att gälla tills vidare.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

F ö r s l a g
till
Prisregleringslag.

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—11 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om prisreglering.

2 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva, att den som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet

1) skall vara skyldig att ofördröjligen anmäla det pris, som av honom tillämpas för förnödenheten den dag föreskrift om sådan anmälningsskyldighet meddelas;

2) skall vara skyldig att, varje gång höjning av priset å förnödenheten vidtages, ofördröjligen anmäla prishöjningen;

3) icke må utan tillstånd höja förnödenhetens pris förrän en vecka förflutit från det han inkommit med anmälan om den tillärnade prishöjningen och skälen därtill.

Har anmälan om tillärnad prishöjning inkommit i fall som i första stycket under 3) avses må, då särskilda skäl därtill äro, myndighet som Konungen bestämmer utsträcka den tid, under vilken säljaren icke må utan tillstånd höja priset, till högst en månad från det anmälan inkom.

Den som meddelat föreskrift enligt första stycket äger bestämma dels till vilken myndighet anmälan enligt nämnda stycke skall göras, dels ock på vilken myndighet det skall ankomma att bevilja tillstånd varom i första stycket under 3) förmäles.

3 §.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger fastställa visst pris, som prövas skäligt, att gälla såsom *normalpris* vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller vid frivillig transport av visst slag.

Normalpriset må icke överskridas med mindre säljaren eller den, som verkställer transporten, erhållit tillstånd därtill. Den som fastställt normalpriset äger bestämma, på vilken myndighet det skall ankomma att bevilja sådant tillstånd.

4 §.

Konungen äger föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast

- 1) den som är medlem av viss sammanslutning;
- 2) den som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.

Meddelas föreskrift, som i första stycket under 1) avses, skall, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja förnödenheten medgivnas jämväl den, som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlem av sammanslutningen beträffande rätten att köpa eller sälja förnödenheten.

Föreskrift, som i första stycket under 2) avses, må meddelas endast då särskilda skäl därtill äro.

5 §.

Konungen äger fastställa visst *maximipris*, som vid frivillig försäljning av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller vid frivillig transport av visst slag ej må överskridas.

6 §.

Ej må någon vid överlåtelse av förnödenhet taga eller betinga sig vederlag, som han insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt.

Ej heller må någon utbjuda förnödenhet till avyttring mot vederlag som i första stycket sågs.

7 §.

Gäller för förnödenhet visst pris, som enligt denna lag ej må överskridas eller må överskridas endast efter tillstånd, eller har någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vilket förnöden-

het må av honom försäljas, må ej, i vidare mån än som överensstämmer med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för förnödenhetens försäljning fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes.

Om uppgiftsskyldighet.

8 §.

Myndighet som Konungen bestämmer äger föreskriva skyldighet för den, som yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet eller driver transportrörelse, att på anfordran av den myndighet, som meddelat föreskriften, eller annan myndighet, som därvid bestämts,

1) lämna de uppgifter myndigheten begär för prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller för bedömning av den allmänna prisutvecklingen;

2) för kontroll av lämnade uppgifter eller tillämpade priser förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten.

Försummar någon efter anfordran, varom ovan sägs, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

9 §.

Det åligger envar att, vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet eller annan myndighet som Konungen bestämmer, lämna uppgift, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, varom i 5 § förmåles.

Vägrar någon att lämna begärd uppgift eller finnes skäligen misstänka, att han söker vilseleda myndighet i fråga om sitt innehav av förnödenheten, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

Särskilda bestämmelser.

10 §.

Vägrar den, som i avsevärd myckenhet äger eller innehar någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel uppenbarligen ej behöflig förnödenhet, för vilken maximipris gäller, att sälja förnödenheten till sådant pris och finnes förnödenhetens försäljning vara erforderlig för tillgodoseende av behovet av dylik förnödenhet, äger länsstyrelse låta i lämplig ordning för ägarens eller innehavarens räkning och på hans bekostnad sälja förnödenheten till det fastställda priset eller, där länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt, till nämnda pris minskat med högst tio procent.

Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning, där borgenär såsom pant eller eljest under panträtt innehar förnödenhet, som i första stycket avses, eller har rätt att kvarhålla sådan förnödenhet såsom säkerhet för sin fordran; och njute borgenären rätt till betalning ur köpeskillingen.

11 §.

Myndighet som Konungen bestämmer äger beträffande detaljhandel med förnödenhet, varom i 5 § förmåles, meddela särskilda bestämmelser angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet samt angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått, så ock annan dylik bestämmelse, som må vara ägnad att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Ansvarsbestämmelser m. m.

12 §.

Med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år straffes

1) den som underlåtit att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrivits jämlikt 2 § första stycket 1) eller 2), eller som vid fullgörande av anmälningsskyldigheten lämnat medvetet oriktig uppgift eller som, med vetskap om att beträffande förnödenhet meddelats föreskrift enligt 2 § första stycket 3) eller beslut enligt 2 § andra stycket, i strid mot föreskriften eller beslutet försålt eller saluhållit förnödenheten till förhöjt pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala sådant pris;

2) den som, med vetskap om att normalpris gäller å viss förnödenhet eller för visst slag av transport, utan tillstånd försålt eller saluhållit förnödenheten för högre pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala högre pris eller för transport av angivet slag uppburit eller krävt högre belopp;

3) den som med vetskap om föreskrift, som jämlikt 4 § meddelats angående rätten att yrkesmässigt köpa viss förnödenhet, eller om villkor, som i anledning av denna lag uppställts för rätten att köpa förnödenheten, köpt eller förklarat sig villig att köpa förnödenheten i strid mot föreskriften eller villkoret;

4) den som med vetskap om föreskrift, som jämlikt 4 § meddelats angående rätten att yrkesmässigt sälja viss förnödenhet, eller om villkor, som i anledning av denna lag uppställts för rätten att sälja förnödenheten, försålt eller saluhållit eller i återförsäljningssyfte köpt eller förklarat sig villig att köpa förnödenheten i strid mot föreskriften eller villkoret;

5) den som, med vetskap om att maximipris gäller å viss förnödenhet

eller för visst slag av transport, försålt eller saluhållit förnödenheten för högre pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala högre pris eller för transport av angivet slag uppburit eller krävt högre belopp;

6) den som brutit mot bestämmelserna i 6 §;

7) den som handlat i strid mot sådan av honom avgiven utfästelse, som i 7 § avses, eller brutit mot det i samma paragraf stadgade förbudet;

8) den som vid lämnande av uppgift, som i 8 eller 9 § avses, eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet.

Lika med den, som försålt eller saluhållit förnödenhet till för högt pris eller som för transport uppburit eller krävt för högt belopp eller som för köp av förnödenhet betalat eller förklarat sig villig att betala för högt pris, skall anses den, som för förnödenheten eller transporten uppburit, krävt, betalat eller förklarat sig villig att betala i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande det tillåtna priset.

Ej må köpare i andra fall än förut angivits dömas för delaktighet i av säljare begånget brott som i första stycket under 1), 2), 4) eller 5) avses, där ej köparen med sådan vetskap, varom i nämnda lagrum beträffande säljaren är sagt, uppsåtligen förlett säljaren till brottet. Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning beträffande den, som betalat kostnad för transport som i första stycket under 2) eller 5) avses, så ock i fråga om säljares delaktighet i sådant av köpare begånget brott som i första stycket under 3) avses.

Fälles någon till straff enligt första stycket, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

13 §.

Äsidosätter någon bestämmelse, som meddelats jämlikt 11 §, straffes med böter från och med två till och med trehundra kronor.

14 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom anmälan eller uppgift eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar eller vid undersökning, som i 9 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamål. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

15 §.

Brott, varom i 12 § 1)—4) samt 6)—8) sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av myndighet, som Konungen bestämmer.

Brott, som i 14 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

16 §.

Åtal för brott, varom i 12 § sägs, väckes vid den rätt där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet.

Åtal för förseelse, som avses i 13 §, anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol.

17 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, ävensom vad någon förpliktas utgiva enligt 12 § sista stycket tillfalla kronan.

18 §.

Över myndighets beslut jämlikt 3 § första stycket må, där Konungen så förordnat, klagan icke föras.

Beslut, som myndighet i annat fall än i första stycket avses meddelat jämlikt 3 §, så ock myndighets beslut jämlikt 2 §, 8 § första stycket, 10 eller 11 § skall utan hinder av förd klagan lända till efterrättelse, intill dess annorlunda kan varda förordnat.

19 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 1941, från och med vilken dag maximi-prislagen den 22 juni 1939 (nr 349)¹ och lagen den 8 december 1939 (nr 838) med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag)² skola upphöra att gälla, samt gäller till och med den 30 juni 1942. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I 14 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

---

¹ Jfr 1941: 145.

² Jfr 1941: 146.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18
april 1941.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anför efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter:

Med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 108 har innevarande års riksdag antagit tvenne lagförslag angående fortsatt giltighet dels av maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349), dels av lagen den 8 december 1939 (nr 838) med vissa bestämmelser rörande reglering av den inhemska prisbildningen (prisregleringslag). Genom lagar, som av Kungl. Maj:t utfärdats den 21 mars 1941 (nr 145 och 146), ha därefter maximipris- och prisregleringslagarna förlänats förlängd giltighet från utgången av mars till och med den 30 juni 1941.

Vid anmälan av lagförslagen i statsrådet den 21 februari 1941 meddelade jag, att statens priskontrollnämnd enligt inhämtade upplysningar skulle komma att framlägga ett förslag till prisregleringslag, som i väsentliga hänseenden skiljde sig från gällande lag i ämnet och samtidigt innefattade ett inarbetande i prisregleringslagen av maximiprislagens bestämmelser. Då beredningen av ärendet icke vore möjlig att slutföra så tidigt, att riksdagen kunde hinna fatta ståndpunkt därtill före den 31 mars, förordade jag nyssberörda tillfälliga förlängning av lagarnas giltighetstid.

Sedan *priskontrollnämnden* med en den 21 februari 1941 dagtecknad skrivelse framlagt omförmälda förslag och ärendets beredning nu slutförts, får jag ånyo anmäla frågan om ny prisregleringslag.

Över priskontrollnämndens framställning med förslag till ny prisregleringslag ha utlåtanden avgivits av industri- och bränslekommissionerna, livsmedelskommissionen (efter hörande av kristidsstyrelserna och Stockholms stads kristidsnämnd), socialstyrelsen, lantbruksstyrelsen (efter hörande av Sveriges lantbruksförbund) och kommerskollegium (efter hörande av handelskamrarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och kooperativa förbundet), fullmäktige i riksbanken, svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen i Sverige. Vidare har en skrivelse i ämnet inkommit från riksförbundet landsbygdens folk.

I detta sammanhang får jag tillika anmäla att *landsorganisationen i Sverige* i skrivelse den 28 januari 1941 hemställt, att Kungl. Maj:t snarast måtte vidtaga lämpliga åtgärder för att bereda de priskontrollerande organen ökade befogenheter och möjlighet till intensivare prisövervakning. Över framställningen ha infordrade utlåtanden avgivits av bränslekommissionen, livsmedelskommissionen, industrikommissionen och priskontrollnämnden, varjämte priskontrollnämndens råd inkommit med särskilt yttrande.

Vidare har *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* i en den 12 februari 1941 dagtecknad framställning hemställt om åtgärder i syfte att bringa prisregleringar och prisöverenskommelser i ökad utsträckning till allmänhetens kännedom. Utlåtanden över denna framställning ha avgivits av livsmedels- och bränslekommissionerna samt priskontrollnämnden.

Statens priskontrollerande verksamhet har i nyssnämnda framställningar och de däröver avgivna utlåtandena merendels upptagits till bedömande mot bakgrunden av en diskussion om det aktuella ekonomiska läget och de penningpolitiska risker, detta inrymmer. Jag upptar nu först till behandling de synpunkter som därvid framkommit på priskontrollens ställning inom den ekonomiska politiken i rådande läge och återkommer i en senare avdelning till den föreslagna utvidgningen av priskontrollnämndens befogenheter. Då de skilda framställningarna väsentligen avse samma problem och de däröver avgivna utlåtandena i stor utsträckning utformats med hänsyn till detta förhållande komma de i det följande att till sina allmänna delar behandlas i ett sammanhang.

Penningpolitiken och priskontrollen.

Priskontrollnämnden framhåller i sin skrivelse den 21 februari 1941 de växande svårigheter för den priskontrollerande verksamheten, som betingas av vissa grundläggande faktorer i nuvarande ekonomiska läge. Nämnden anför sammanfattningsvis följande.

Samtidigt med att det allmänna knapphetsläget på viktiga områden undergår en successiv skärpning, så länge avspärningen från handelsförbindelser västerut består, tendera pris- och kostnadsförhållandena mot ökad splittring. Sådana omständigheter som ojämna och i tiden varierande kostnader vid import, variabla och i stor utsträckning även av företagen själva okända kostnadsförhållanden vid substitution med inhemska ersättningsvaror samt starkt olikartad kostnadsutveckling för olika företag även inom samma bransch bidraga till att öka svårigheterna såväl vid fixeringen av skäliga pris som vid övervakningen av dessas tillämpning. Knappheten på viktiga råvaror och förnödenheter likaväl som på ett flertal konsumtionsvaror bestämmas icke endast av med avspärningen och den dåliga skörden sammanhängande förhållanden. Även på efterfrågesidan ha vissa faktorer bidragit till att skärpa tendensen till knapphetsprisstegring. Försvarsutgifterna ha direkt och indirekt minskat tillförseln för civila ändamål av viktiga förnödenheter. Som allmänt konstaterande må slutligen framhållas att den nödvändiga underskottsbudgeteringen motverkar en anpassning av köpkraftsvolymen efter den löpande varutillgången.

Riskerna för en fortsatt prisstegring, trots den stabilisering som uppnåtts på betydande områden, betonas även av *industrikommissionen* i yttrande över landsorganisationens framställning:

Bland de primära orsakerna till den starka stegringen av den svenska prisnivån sedan krigets början intaga de höjda priserna på importerade varor samt på jordbruksprodukter en framträdande plats. Av olika skäl finns det emellertid anledning räkna med, att dessa prisstegrande faktorer icke skola göra sig så starkt gällande under den närmaste framtiden. Genom handelsavtal ha priserna på flera viktiga importvaror bundits för det närmaste året. Priserna på jordbruksprodukter torde fram till nästa skörd ha stabiliserats på en av det försämrade skördeutfallet betingad höjd nivå; där-efter bör man vid förbättrad skörd kunna räkna med en sänkning i förhållande till den allmänna prisnivån.

Av olika skäl synes man likväl icke kunna bortse från riskerna för en fortsatt stegring av ett flertal varupriser. Vid bestående avspärrning måste man nämligen räkna med en skärpning av varuknappheten på olika områden. Endast delvis kan importbortfallet motvägas genom ökad inhemsk produktion. Den minskning av efterfrågan på varor, som uppnås genom ransoneringar, kan ej heller få mer än en begränsad räckvidd. Risk föreligger därför, att knappheten på varor kommer att taga sig uttryck i prisstegringar. Få dessa knapphetsprisstegringar en mera betydande omfattning, torde det bli oundvikligt, att de komma att verka höjande på övriga delar av prissystemet. Dessa verkningar komma bl. a. att förmedlas av de indexreglerade lönerna, även om dessa, sådana de utformats i de senaste indexavtalen, blott i begränsad utsträckning och med en viss eftersläpning ge kompensation för levnadskostnadsökningar.

Den fortskridande prisstegringen har kommit farhågorna för en bestående penningvärdesförsämring att bli allt mera framträdande. Skulle dessa farhågor växa sig starkare, föreligger risk, att det uppstår en benägenhet att utbyta penningtillgångar mot sakvärden, vilket skulle innebära en ökad investering i såväl konsumtions- som produktionskapital. I den mån dessa investeringar taga formen av underhåll av produktionsanläggningar och rationaliseringar av produktionen, äro de inom vissa gränser ändamålsenliga. Skulle en mera allmän flykt till sakvärden uppstå, föreligger emellertid risk, att sparandet i alltför stor utsträckning undandrages sådana investeringar, som i nuvarande läge äro mest påkallade, och staten skulle även få ökade svårigheter att utan tvångsåtgärder täcka sina omfattande lånebehov. En flykt till sakvärden av angivet slag skulle kunna komma att utöva ett prisstegrande tryck särskilt på sådana varupriser, som av naturliga skäl äro relativt svåra att reglera, och samtidigt skulle knapphetsläget på varumarknaderna allmänt skärpas på grund av den inflationsartade köpkraftsstegringen.

Även om den här antydda utvecklingsmöjligheten för dagen endast föreligger som en risk, synes den likväl motivera, att åtgärder vidtagas för att kraftigare än hittills dämpa prisstegringen. Kommissionen utgår nämligen som en självklar sak ifrån, att det ur allmänna synpunkter är angeläget att hålla stegringen av den allmänna prisnivån tillbaka. För varje ekonomisk grupp är det visserligen ett intresse under en tid av allmän prisstegring, att de priser, som äro avgörande för gruppens ekonomiska ställning, komma att ligga väl framme under prisstegringens förlopp. Man kan ej heller bortse från, att för de ekonomiska enheter, som äro belastade med en tyngande skuldbörda, intresset av en bestående försämring av penningvärdet kan dominera. Dessa särintressen måste emellertid betraktas som underordnade i förhållande till det allmänna intresset av att prisstegringen hålles tillbaka.

Vid behandlingen av frågan om priskontrollens ställning inom den ekonomiska politiken lämnar priskontrollnämnden — under betonande av det ömsesidiga beroende som föreligger — följande översikt över de allmänna ekonomiska förutsättningarna för en effektiv priskontroll i nuvarande läge.

1) För att tillgodose ett primärt villkor för varje form av prispolitik bör en begränsning av förefintlig köpkraft och av tillgång på likvida medel i anpassning efter näringslivets reala produktions- och konsumtionsförutsättningar eftersträvas. I främsta rummet bör man under rådande knapphetsläge syfta till att förebygga en på kreditvägen framkallad ansvällning av den nominella köpkraften, som kommer till uttryck i stigande efterfrågan på varor och tjänster.

2) Härmed sammanhänger vikten av att kostnadsstegringar genom ökade priser på jordbruksprodukter och höjda löner i möjlig mån undvikas. I konsekvens med de principer vid prissättningen på jordbruksprodukter, som tillämpats vid minskat skördeutbyte och sjunkande produktion, bör enligt nämndens uppfattning en eventuell ökning i årets skörd åtföljas av en motsvarande prissänkning. Stabiliteten hos arbetslönerna och i viss mån även hos priserna på jordbruksprodukter blir å andra sidan som bekant avhängig av den allmänna prisutvecklingen och därmed beroende på den förda prispolitikens effektivitet. I de avtalsmässigt överenskomna grunderna för lönesättningen under 1941, som innebära en reduktion i den kompensationsgrad, efter vilken dyrtidstilläggen utmätas, ligger också, såsom påpekas i den av landsorganisationen till Kungl. Maj:t avlätna skrivelsen, en väsentlig förutsättning för en lugn prisutveckling.

3) Det primära målet för försörjningspolitiken måste givetvis vara att i möjlig mån häva uppkommande knapphet genom positiva åtgärder, som leda till ökad produktion och förbättring av varutillförseln. Den allmänna spänningen mellan köpkraft och löpande tillgång på varor, varmed man under rådande förhållanden måste räkna även om under 1) angivna strävanden krönas med framgång, kommer dock på olika områden av näringslivet att framträda i en absolut brist på viktiga varor. På dessa punkter förutsätter en effektiv priskontroll med nödvändighet att en planmässigt genomförd reglering av handel och förbrukning snabbt kommer till stånd. Sedan våren 1940 har också området för beslag och ransonering utvidgats, varjämte nya former av handelsreglering tillgripits. I samband med införandet av en reglering av produktionen och kontroll över prissättningen har på vissa områden även viss standardisering av tillverkningen genomförts. Enligt nämndens uppfattning kommer en effektiv priskontroll att i fortsättningen på ett flertal områden förutsätta en standardisering av tillverkningen i väsentligt högre grad än hittills kommit till stånd.

Nämnden önskar i detta sammanhang framhäva vikten av att hyresutvecklingen med hänsyn till den på ett stort antal orter redan nu framträdande bristen på bostadslägenheter ställes under offentlig övervakning. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 21 mars 1940 ha prissakkunniga framhållit nödvändigheten av att en övervakning av hyresmarknaden eventuellt förenad med särskild lagstiftning kommer till stånd. Nämnden anser, liksom prissakkunniga på sin tid hävdade, att hyresmarknadens problem äro av så speciell karaktär, att dess övervakning icke lämpligen bör falla inom ramen för den av priskontrollnämnden utövade verksamheten.

4) Prisutvecklingen på importvaror kan komma att begränsa priskontrollens möjligheter att uppnå stabila prisförhållanden. Den fortgående stegring i den allmänna prisnivån, som ägt rum sedan krigsutbrottet, har som bekant

till väsentlig del bestämts av prishöjningen på importerade varor. Sedan avspärrningen har prisbildningen på importvaror blivit i hög grad oenhetlig. Spänningen mellan de högt uppdrivna priserna på vissa importvaror eller enstaka partier av importvaror och prisläget inom landet utlöser prisstegringstendenser, som kunna ställas under kontroll eller utjämnas endast med hjälp av en med en mer eller mindre ingående reglering av importhandeln förenad clearing av importkostnaderna. Enligt nämndens uppfattning kommer en effektiv kontroll av de starkt variabla importkostnadernas verkningar på prisbildningen inom landet att förutsätta, att prissättningen på importvaror i ökad omfattning regleras genom införandet av clearinganordningar.

Ovan angivna allmänna förutsättningar för stabilitet i prisbildningen utgöra, enligt nämndens mening, villkoren för genomförandet av en effektiv priskontroll. Å andra sidan kunna förutsättningarna i fråga icke förverkligas med mindre än att även prisutvecklingen på olika varor övervakas och strängt begränsas. Ett ömsesidigt beroende mellan den priskontrollerande verksamheten och den allmänna ekonomiska politiken föreligger sålunda. En fast priskontroll måste därför enligt nämndens mening fortfarande framstå som ett nödvändigt och självständigt led i den ekonomiska politiken.

Fullmäktige i riksbanken dela priskontrollnämndens uppfattning, att en statlig prisreglering icke är tillräcklig för att hålla tillbaka en stegring av den allmänna prisnivån. För att prispolitiken skall nå åsyftat resultat, måste vissa grundläggande förutsättningar vara uppfyllda. I yttrande över nämndens framställning anföra bankofullmäktige rörande dessa förutsättningar följande:

En ökning av produktionskostnaderna måste i största möjliga utsträckning undvikas. I detta avseende är det av särskild betydelse att lönestegringar och prisstegringar för jordbruks- och industriprodukter begränsas. Försörjningspolitiken måste vidare inriktas på att hålla varutillgången inom landet på en så hög nivå som omständigheterna medgiva utan att kravet på penningvärdets upprätthållande i högre grad eftersättes. Risker för att produktionen vid skarpt priskontroll skulle minskas bör icke överdrivas. Standardisering bör eftersträvas, då den leder till minskad förbrukning av råvaror och håller priserna nere. Om ytterligare ransoneringsåtgärder visa sig behöfliga, böra dessa vidtagas i god tid. Utvecklingen på hyresmarknaden bör följas med uppmärksamhet och åtgärder för att hindra en hyresstegring tillgripas om så skulle visa sig erforderligt. Inflationsförväntningar och tendenser till flykt till sakvärden måste bekämpas, varvid på lämpligt sätt anordnad upplysningsverksamhet torde vara ett viktigt hjälpmedel. Det är sålunda av vikt, att allmänheten och näringslivet ej bibringas den föreställningen, att penningvärdet är underkastat en bestående försämring. Slutligen måste penningpolitiken inriktas på att i möjligaste mån hindra uppkomsten av eller uppsuga redan befintlig, överflödigt köpkraft, som kan bilda underlag för en prisuppdrivande efterfrågan på varor och tjänster.

I sistnämnda avseende vilja fullmäktige särskilt framhålla vikten av att den av rådande förhållanden framtvingade skillnaden mellan statens utgifter och inkomster hålles inom så snäva gränser som möjligt. Vid strävandena att nå en balansering av budgeten erfordras såväl en begränsning av statsutgifterna som en ytterligare ökning av skatteinkomster och andra statsinkomster. I syfte att bringa ned utgifterna böra beslut om ännu ej igångsatta, statliga företag omprövas mot bakgrunden av det nuvarande läget. Endast sådana beslutade arbeten böra komma till stånd, som dels bereda sysselsättning för de arbetslösa och dessutom äro så litet kapitalkrävande

som möjligt, dels icke strida mot den nu nödvändiga hushållningen med vissa knappa varuförråd, vilka ej till rimlig kostnad kunna utfyllas genom ny inhemsk produktion. Den upplåning, som är nödvändig, bör planeras så att den av budgetunderskottet framkallade köpkraftsökningen och stegringen av efterfrågan såvitt möjligt neutraliseras. Härvid bör så stor del som möjligt av det belopp, som erfordras, täckas genom långfristig upplåning.

Priskontrollnämnden anför i sin skrivelse, att en anpassning bör eftersträvas av tillgången på köpkraft och på likvida medel efter de reala produktions- och konsumtionsmöjligheter, som föreligga. I anslutning härtill vilja fullmäktige framhålla, att en alltför restriktiv kreditmarknadspolitik kan medföra starkt depressiva verkningar för landets näringsliv. Även om en dylik politik skulle vara väl motiverad av enbart prispolitiska skäl, kan den därför ur allmänna synpunkter te sig mindre önskvärd. Om penningpolitiska åtgärder vidtagas i en utsträckning tillräcklig för att hejda prisstegringen, kan detta i vissa situationer leda till att landets produktiva krafter ej kunna utnyttjas så fullständigt och så ekonomiskt som eljest skulle varit fallet. Under sådana förhållanden kan, om så skulle visa sig vara erforderligt, i stället för åtgärder syftande till en allmän åtstramning av kreditmarknaden införandet av kvalificerade kreditrestriktioner eller kreditransonering övervägas. I varje fall är det enligt fullmäktiges mening av vikt, att möjligheter för en skärpt, direkt priskontroll förefinnas. Det kan nämligen krävas, att prisutvecklingen behärskas och penningvärdets försämring i största möjliga utsträckning begränsas genom prisreglerande åtgärder utan att dessa kunna erhålla stöd av i utpräglad grad restriktiva, penningpolitiska åtgärder av generell art.

En statlig prisreglering är sålunda enligt fullmäktiges mening i nuvarande situation ett viktigt och nödvändigt led i en ekonomisk politik, vars strävan är att bibehålla största möjliga stabilitet i penningvärdet.

Även *priskontrollnämndens råd* framhåller penningpolitikens betydelse för övervakningen i yttrande över landsorganisationens framställning:

Priskontrollen blir till sin räckvidd och effektivitet beroende av hela det läge, som framkallas genom statsmakternas ekonomiska politik.

I denna är för närvarande värden om penningvärdet i viss mån underordnad de primära angelägenheterna att skapa och underhålla tillräcklig försvarsberedskap och att upprätthålla produktionen av de förnödenheter, som behövas för försvaret och folkförsörjningen. Till dessa uppgifter kommer nu arbetsanskaffning i stor skala för att bereda sysselsättning såsom ersättning för bortfallna arbetstillfällen och i större omfattning än som påkallas genom försvarets anspråk på arbetskraften och genom produktionen av sådana oundgängliga varor, som kunna framställas inom landet. Det är tydligt, att denna arbetsanskaffning icke kan gå utöver ramen för materialtillgången. När man sätter i gång arbetsföretag i större omfattning måste vidare en avvägning ske med hänsyn till risken, att varutillgången utan att själv ökas undan för undan motsvaras av ökade penningmängder, d. v. s. att man framkallar den försämring av penningvärdet, som brukar kallas inflation.

De olika organ, som verkställa den ekonomiska politiken, ha ända från krigets början vidtagit åtgärder för att inte en minskad varutillgång skulle på detta sätt komma att motsvaras av växande penningtillgång. Man har sålunda genomfört en snabb och tilltagande skärpning av skatterna och man har i anslutning till försvarslånen arbetat för att minska köpkraften genom ökad sparsamhet. För att denna sparsamhetssträvan till skydd mot prisstegringen även i fortsättningen skall krönas med framgång torde det emel-

lertid vara behöfligt att målsättningen för den ekonomiska politiken och särskilt den plats, som härvid tillmättes värden om penningvärdet på ett effektivt sätt klargöres för allmänheten. De tekniska förutsättningarna för en penningpolitik, som verksamt motsvarar statsmakternas önsknings, torde för närvarande vara gynnsammare än tidigare av den anledningen, att riksbanken på grund av kriget fått ökat inflytande på kreditgivningens omfattning. Ansträngningarna att hålla prisstegringen tillbaka med penningpolitiska medel bliva för sin framgång beroende av i vad mån utvecklingen medger en begränsning av investeringsverksamheten.

Delvis liknande synpunkter ha anförts av *industrikommissionen*, som betraktar en fast pris- och penningpolitik med däremot svarande bestämda penningpolitiska deklARATIONER som en viktig grundläggande förutsättning för alla försök att genom skärpt priskontroll hålla prisstegringen tillbaka.

Medan lönesättningen i här återgivna uttalanden närmast bedömts såsom en förutsättning för priskontrollen har *landsorganisationen* i sin framställning särskilt tagit fasta på den betydelse priskontrollen omvänt äger för lönepolitiken. Enligt landsorganisationens uppfattning har genom de på allmänna arbetsmarknaden ingångna avtalen om reducerade dyrtidstillägg en väsentlig förutsättning för en lugn prisutveckling skapats, som emellertid i sin tur innefattar bestämda förpliktelser i fråga om priskontroll:

Försvarsberedskap och avspärrning vålla knapphet på många viktiga varor. Minskad förbrukning och sänkt levnadsstandard blir den oundvikliga följden. Ramavtalet om indexreglerade löner innebär ett medvetet erkännande av detta faktum.

Hur stora de fortsatta uppoffringarna måste bli, bestämmas av faktorer som till stor del ligga utanför den svenska statsmaktens kontroll. Under alla förhållanden måste de bördor bäras, vilka äro nödvändiga för hävdande av vårt lands frihet. Uppoffringar och pålagor böra dock fördelas så rättvist som överhuvud taget är möjligt. Arbetarklassens del av bördorna får icke bli större än som betingas av dess ställning som dominerande konsumentgrupp vid sidan av bondeklassen. Sedan ramavtalet begränsat stegringen av penninglönerna, har den fortsatta prisutvecklingen samt beskattningens avvägning väsentlig betydelse för reallön och levnadsstandard. För säkerställande av en rättvis avvägning mellan folkgrupperna kräves att alla möjligheter till kontroll över priserna sorgfälligt tillvaratagas.

En stor del av prisstegringen har varit en ofrånkomlig följd av höjda importpriser eller på annat sätt höjda produktionskostnader. Erfarenheten visar emellertid, att den prisstegring, som är nödvändig och berättigad, även tages till förevändning för ytterligare och oberättigade prishöjningar. Det är ytterst angeläget, att varje sådan skärpning av prisstegringen motverkas och slås ned. Försummas detta, kan enighet och sammanhållning inom vårt folk allvarligt skadas.

Även *socialstyrelsen* har strukit under det ur löntagarnas synpunkt naturliga kravet, att från statens sida göres allt för att hålla tillbaka en ohämdad, av tvingande skäl icke betingad prisstegring.

Betydelsen för priskontrollen av upplysning rörande statsmakternas inställning till den allmänna pris- och penningpolitiken har framhållits från flera håll.

Industrikommissionen har i yttrande över landsorganisationens framställning särskilt betonat angelägenheten av att klargöra penningpolitikens innebörd för allmänheten redan på ett tidigt stadium. Ett sådant klargörande skulle enligt dess mening vara det bästa medlet att förebygga att inflationistiska stämningar uppstå. Följande uttalande av kommissionen må här återgivas.

Kommissionen inser givetvis svårigheten att fastslå penning- och prispolitiska riktlinjer på något längre sikt, som äga en högre grad av fasthet. Enligt kommissionens mening bör dock från de ansvariga penningpolitiska myndigheterna kunna hävdas en antiinflationistisk riktlinje. Det synes även angeläget att denna riktlinje genom lämpligt utformad propaganda göres medveten inom bredare skikt av näringslivet.

Den tidigare angivna penningpolitiska målsättningen — att förhindra en höjning av priserna utöver vad som följde av den försämrade försörjningen vid oförändrad köpkraft — synes som en konsekvens fordra, att staten icke skall förhindra en anpassning av priserna nedåt vid förbättrad försörjning. Prispolitiken under krigets början har ju även utformats med hänsyn tagen till ett framtida prisfall. Företagen ha i enlighet med sunda affärsprinciper beretts möjlighet att höja varupriserna i takt med återanskaffningskostnaderna för att därigenom bevara sin ställning och kunna stå emot ett prisfall. Åtminstone de större företagen med rationell bokföring torde också — i motsats till vad fallet i stor utsträckning var under förra kriget — ha med stöd av denna prispolitik skrivit ned sina lagervärden, så att de utan större farhågor kunna motse en framtida sänkning av varupriserna. Företag med mindre väl organiserad bokföring — och dessa torde i allmänhet återfinnas bland de smärre företagen — torde däremot ju längre prisstegringen varar, bli allt mera benägna att betrakta varulagrens värdestegring som en vinst, vilken kan tagas ut ur rörelsen. De komma i så fall att drabbas mycket hårt av ett framtida prisfall. I den mån en inflationsstämning uppkommer inom näringslivet, komma sålunda följderna av ett eventuellt framtida prisfall för näringslivet att bli alltmer allvarliga. I samma mån kommer också ett konsekvent fullföljande av den nu deklarerade penningpolitiken att te sig allt svårare.

Även *priskontrollnämnden* har i sin framställning varit inne på frågan och framhållit den prispolitiska betydelsen av allmänhetens och i synnerhet företagarevärldens inställning till framtidsutsikterna beträffande prisutvecklingen. Även om någon inflationsmentalitet för närvarande icke torde kunna påstås råda i Sverige, anser nämnden önskvärt att, till förebyggande av att en fortgående prisstegring uppfattas såsom även i fortsättningen oundviklig, den konkreta innebörden och räckvidden av statsmakternas strävanden i prispolitiskt hänseende på ett verksamt sätt klarläggas. Det bör enligt nämndens mening understrykas, att alla ansträngningar skola göras att begränsa prisstegringen till det ofrånkomliga och att en förbättrad försörjning eller sänkta kostnader skola komma till uttryck i sänkta priser.

Priskontrollnämndens råd har härom anfört:

Önskvärt är att statsmakterna ge förnyat uttryck åt den uppgift och räckvidd, som de under nu rådande förhållanden tillmäta penningpolitiken. Härvid borde bringas till uttryck att den nödvändiga underbalanseringen av budgeten icke behöver framkalla en fortsatt prisstegring och att man är be-

redd att med redan prövade eller nya hjälpmedel motarbeta de risker för en sådan verkan, vilka kunna framträda. Stöd åt penningvärdet genom en dylik förklaring skulle kunna underlätta priskontrollens andel av strävandena i detta syfte.

Behovet att i det hotande knapphetsläget stödja priskontrollen genom planmässigt genomförda regleringar av förbrukningen har vid remissbehandlingen särskilt understrukits av flera näringsorganisationer.

Styrelsen för *kooperativa förbundet* har betonat vikten av att de allmänt försörjningspolitiska förutsättningarna för priskontrollen ägnas oavlätlig och ökad uppmärksamhet:

Särskilt vill styrelsen betona, att det i en knapphetshushållning som den nuvarande på alla de väsentliga områden, där knappheten icke kan mötas genom stegrad produktion, framstår som oundgängligen nödvändigt att i god tid företaga förbrukningsreglerande åtgärder genom kortransonering. Lämnas dylika knapphetsområden utan förbrukningsreglerande ingripanden, torde även en i olika avseenden skärpt priskontroll för sådana försörjningsområden komma att bli i stor utsträckning verkningslös såsom medel att återhålla tendenserna till prisstegring. Ur nu anförda synpunkter torde det vara uppenbart, att frånvaron av förbrukningsregleringar på vissa betydelsefulla försörjningsområden, kännetecknade av en redan aktuell och med tiden växande knapphet, varit ägnad att minska den statliga priskontrollens effekt.

Sveriges industriförbund har anfört:

Förbundet vill understryka vikten av att, såsom nämnden i sin skrivelse framhållit, priskontrollen i egentlig mening stödes genom kompletterande och samverkande åtgärder inom angränsande områden av den ekonomiska politiken. Förbundet finner det i synnerhet välbetänkt, att en standardisering av viktiga konsumtionsartiklar, exempelvis inom textilbranschen, kommer till stånd och anser vidare det ur prispolitisk synpunkt med hänsyn till nuvarande inriktning av vår utrikeshandel nödvändigt, att en fastare organisation och centralisering av importen genomföres. Förbundet ifrågasätter därjämte, huruvida icke en utbyggnad av rådande kvantitativa regleringar inom konsumtionsvaruskiktet vore ägnad att från efterfrågesidan verksamt stödja statsmakternas och näringsorganisationernas prismodererande strävanden.

Svenska arbetsgivareföreningen har framhållit, att enbart en skärpning av priskontrollen icke kan bemästra den situation, som inträder då knappheten nått en viss intensitet:

Om priskontrollen i sådant läge kopplar ifrån den regulator, som prisstegringen utgör, erfordras såsom komplettering en planmässigt genomförd reglering av förbrukningen av berörda varor. Det är enligt föreningens mening av vikt, att en i sådant syfte genomförd ransonering planlägges på längre sikt och verkställs i god tid. Så har också redan skett inom vissa områden. En fortsättning av krisen torde dock nödvändiggöra en ej oväsentlig utbredning av förbrukningsregleringen till nya områden.

I fråga om de allmänna principerna för den löpande priskontrollens utformning anför *priskontrollnämnden* i sin skrivelse i första hand, att man i regel får anse en ökning av de rörliga kost-

naderna utgöra skäligt motiv för en prishöjning, dock endast under förutsättning att det prisläge, från vilket höjningen sker kan anses rimligt. Där- emot får ökad knapphet icke anses vara tillräcklig grund för prisstegring. Ej heller anser nämnden den ökning i kostnaderna per enhet tillverkad vara, som uppkommer, när de fasta kostnaderna slås ut på minskad produktions- volym, i allmänhet kunna accepteras som motiv för en prishöjning.

Den motsättning mellan de prispolitiska synpunkterna och de försörjnings- politiska, som stundom kan komma till synes, särskilt vid bedömning av den grad i vilken en prishöjning är att betrakta som stimulans för ökad eller ny produktion, kan enligt priskontrollnämndens erfarenhet lätt överskattas. In- till dess den produktionsstimulerande effekten av en prishöjning med stor visshet kan förutses, bör enligt nämndens mening i regel andra metoder prö- vas för att ernå avsedd produktionsökning.

Nämnden har vidare betonat den med all offentlig prisreglering förenade risken, att prissystemet tenderar att låsas i alltför stela former och att kon- kurrensmomentet sålunda hämmas. Innan en prisreglering kommer till stånd, vare sig i form av överenskommelse eller normalpris, bör därför enligt nämndens mening utrönas möjligheterna att i prisnedhållande syfte mobilisera den fria konkurrensens krafter.

De av nämnden sålunda angivna principerna för prisövervakningen ha re- missmyndigheterna i flertalet fall anslutit sig till eller lämnat utan erinran. Invändningar ha dock på några punkter kommit till synes. Å andra sidan ha nämndens uttalanden i vissa yttranden skärpts eller ytterligare understrukits.

Principen att den ökning i kostnader per enhet tillverkad vara, som upp- står vid de fasta kostnadernas fördelning å minskad omsättningsvolym, i allmänhet icke skall accepteras som skäl för en prishöjning har sålunda va- rit föremål för erinringar.

Lantbruksstyrelsen har ansett regeln böra tillämpas med en viss försik- tighet. Även om i allmänhet i varje fall full ersättning icke må beräknas för sådan stegring i de fasta kostnaderna, kunde det å andra sidan i vissa fall verka starkt produktionshämmande, om kompensation helt eller delvis icke finge beräknas. Särskilt gällde detta inom sådana näringsgrenar som jord- bruket, där tillgången på rörelsemedel är knapp.

Kommerskollegium har i anslutning till kritik från handelns organisationer uttalat vissa betänkligheter emot ifrågavarande princip med följande moti- vering:

De allmänna omkostnaderna för organisation m. m. äro i lika hög grad som de rörliga omkostnaderna nödvändiga för rörelsens upprätthållande, och det lär vara svårt att ur principiell synpunkt motivera, att endast den ena gruppen kostnader men ej den andra skulle få ge anledning till omreglering i priserna. Det lär t. ex. icke kunna anses rimligt att, ifall visserligen de rörliga kostnaderna för en viss produkt ökats men samtidigt till följd av ökad produktion den andel av de allmänna omkostnaderna, som efter sed- vanliga beräkningsgrunder faller på produkten, minskats, dessa båda kost- nadsfaktorer ej skulle gå i avräkning mot varandra och alltså en prissteg- ring blott anses tillåtlig, om den rörliga kostnadsökningen överstiger kost-

nadsminskningen. Men skall sålunda nedgången i belastningen med allmänna kostnader räknas i prissänkande syfte, kräver konsekvensen onekligen, att en höjning av ifrågavarande kostnadsandel också får räknas till godo i prishöjande riktning. Härvidlag måste dock givetvis en viss modifikation iakttagas, då situationen kan vara sådan, att för en viss produkt icke full kompensation för ökningen i de allmänna kostnaderna kan vinnas. Vidare ställer sig sannolikt denna kostnadsandel ganska olika för olika företag, och normgivande böra då givetvis vara de anläggningar, där kostnadsläget ställer sig gynnsammast.

Stockholms handelskammare har, i likhet med handelskammaren i Göteborg och Skånes handelskammare, uttalat gensagor mot tillämpningen av en sådan princip på längre sikt och därvid anført:

Om under en kortare period täckning icke erhålles för de fasta kostnaderna, må detta visserligen i rådande läge kunna accepteras, men därest denna avvikelse från vedertagna och ekonomiskt sunda principer tenderar att bli mer än tillfällig, måste den medföra betänkliga konsekvenser. Handelskammaren nödgas i detta sammanhang än en gång framhäva prisets betydelse såsom stimulans för näringslivet. Självfallet är, att om ett av myndigheterna medgivet högsta pris icke täcker företagets kostnader — fasta och rörliga — detta till slut måste äventyra verksamhetens upprätthållande. Det är av vikt, att nämnden i sin vällovliga strävan att begränsa prisstegringarna icke förbiser de risker, med vilka — i betraktande av ett sannolikt prisfall vid en blivande fredskris — produktionens upprätthållande med så starkt förhöjda råvarupriser som de nuvarande är förenad.

Sveriges köpmannaförbund har framhållit, att mellan industri och detaljhandel föreläge en skillnad beträffande de fasta kostnadernas inverkan, vilken borde beaktas vid bedömande av vad som kan anses utgöra skälig detaljhandelsmarginal. De fasta kostnaderna hade nämligen samma betydelse för detaljhandeln som de rörliga för produktionen.

Sveriges grossistförbund har däremot icke uttalat någon invändning mot principen, och *Sveriges industriförbund* har för sin del i nämnda sammanhang allenast ansett sig böra konstatera följande:

Ifrågavarande princip har till konsekvens, att priset icke kommer att täcka de verkliga framställningskostnaderna jämte skälig vinst. Varorna ställas sålunda till konsumenternas förfogande till underpris. En olägenhet ur penningvårdande synpunkt synes så till vida vara förbunden med tillämpningen av denna prissättningsprincip, som den köpande allmänheten därigenom beredes möjlighet att använda en mot det uteblivna merpriset svarande del av sina penninginkomster till att efterfråga andra, måhända knappa varor. Å andra sidan begränsas företagets reinvesteringsmedel, vilka — åtminstone inom industrien — i närvarande läge ofta torde fonderas och sålunda icke omedelbart användas för efterfrågan av varor eller tjänster.

Statens industrikommission har å andra sidan hävdad den allmänna synpunkten, att hänsynen till kostnadsstegringarna sedan krigsutbrottet i själva verket kan leda till alltför höga priser. Kommissionen har ansett möjlighet till prissänkningar böra föreligga på vissa områden och härom framhållit i huvudsak följande:

Åtgärder till effektiv kontroll även på sådana områden, där näringslivets organisation är svagt utvecklad, synas kommissionen vara av största

vikt. Samtidigt får man emellertid ej förbise, att på de områden, där organisationerna äro starka, det visserligen är lättare att övervaka priserna men samtidigt måhända svårare att binda dessa priser på en skäligen nivå. Enligt kommissionens mening bör priskontrollnämnden erhålla möjlighet att på sådana områden, såväl inom industri som jordbruk och övriga näringsgrenar, hålla tillbaka tendenser till prisstegringar och, där så finnes skäligt, genomföra prissänkningar. Riskerna för att produktionen vid en sådan skärpt prispolitik skulle komma att utvecklas mindre gynnsamt, synas kommissionen icke böra överdrivas.

Kommissionen anser sig icke böra närmare ingå på principerna för prispolitiken. Den har emellertid den uppfattningen, att inom flera branscher så avsevärda förändringar i produktionens förutsättningar ägt rum, sedan kriget började, att man numera till grund för prissättningen icke enbart kan lägga kostnadsstegringarna från förkrigsnivån. En allmän tillämpning av den angivna regeln torde i själva verket ofta leda till alltför höga priser. Så vitt kommissionen kan förstå, måste industrien själv ha ett så stort intresse av att hålla den allmänna prisstegringen tillbaka, att den nu bör kunna medgiva prissänkningar på flera viktiga varuområden.

Vidare har *landsorganisationen* särskilt understrukt vikten av att den hittills tillämpade principen, att kostnadsstegringar på grund av minskad omsättning icke godtagas som skäl för prishöjningar, även i fortsättningen strängt upprätthålles och att vinstmarginalen sålunda icke må inrymma kompensation för konjunkturbetingad nedgång i produktion och omsättning.

Den av priskontrollnämnden framhållna principen att man i regel först bör pröva andra metoder att ernå en avsedd produktionsökning, innan en prishöjning i produktionsstimulerande syfte medgives, har understrukits från flera håll.

Kooperativa förbundet har velat betona sin fulla anslutning till nämndens uppfattning på denna punkt. Enligt dess mening framstode det som en central förutsättning för en effektiviserad priskontroll att krav på prisstegringar med försörjningspolitisk motivering på av nämnden angivet sätt underkastas en sträng och i detalj gående granskning av de behöriga statsorganen. Principen borde generellt betraktas som tillämplig på alla viktigare försörjningsområden, vilket hittills knappast varit fallet. Den metod, som hittills i viss utsträckning kunnat praktiseras för att utjämna motsatsen mellan kraven på högre producentpriser och önskemålen att förhindra alltför starka höjningar av konsumentprisen, torde nämligen enligt förbundets uppfattning av statsfinansiella skäl knappast kunna tillämpas i utvidgad omfattning.

Priskontrollnämndens råd har härom anfört:

Prisutvecklingen för väsentliga delar av produktionen har hittills bestämts genom direkta beslut av regering och riksdag och så kan väntas bli fallet även i fortsättningen. Där dessa priser redan lämna mer än tillräcklig ersättning åt producenterna — att så kan bli fallet framgår av att ifrågakommande produktionsområden i föreliggande förslag tänkas falla under krigskonjunkturskatt — synes det vara berättigat att i nuvarande läge sörja för tillförseln genom leveransplikt i stället för att ytterligare höja priserna,

vilket ovillkorligen framkallar kompensationsanspråk från de övriga grupper i samhället, som ha förmåga att göra dem gällande.

Å andra sidan betonar *bränslekommissionen* vikten av de försörjningspolitiska synpunkterna vid motsättningen med de prispolitiska på bränsleområdet:

Berörda båda synpunkter torde framför allt kunna divergera när det gäller att avgöra huruvida priset å en vara är ägnat att i erforderlig grad stimulera produktionen av varan i fråga. Det sist anförda äger enligt bränslekommissionens mening särskilt tillämpning i fråga om den produktion, för vilken bränslekommissionen har att svara. Bränslekommissionen, som delar priskontrollnämndens uppfattning att alla ansträngningar måste göras för att hejda prisutvecklingen, måste å andra sidan betona värdet av att prisbestämningen sker med beaktande av att produktionen kan fortgå i önskvärd omfattning.

Liknande synpunkter på principen i allmänhet förekomma i handelskammarens yttranden.

*Departements-
chefen.*

Den ekonomiska politiken har under kriget blivit ställd inför en tredubbel uppgift. Den har måst syfta till att förhindra eller försvåra en prisstegring, som innebär försämring av penningvärdet, men samtidigt att hålla uppe sysselsättningen och att främja produktionen av ersättningsvaror. Dessa krav äro icke alltid lätta att sinsemellan förena, och åtgärderna ha icke kunnat ensidigt inriktas på att tillgodose det ena eller det andra. I stället har man fått eftersträva en inbördes avvägning mellan de olika önskemålen och en successiv anpassning av politiken efter de krav, som vid olika tidpunkter framstått såsom de viktigaste.

När under senare tid arbetslöshetsproblemet krävt ökad uppmärksamhet, har detta icke medfört, att strävan att begränsa prisstegringen blivit mindre angelägen, men det har såtillvida övat inflytande på denna strävan, att man ansett sig tvungen att godtaga de svårigheter för penningpolitiken, som en ökning av statsutgifterna för produktionsfrämjande åtgärder medföra.

Såsom priskontrollnämnden framhållit, är det från tvenne sidor som risiker för en ogynnsam prisutveckling i nuvarande läge synas hota. Den ena är tendensen till en ökning av den köpkraft, som kan disponeras för efterfrågan på varor. Den andra är möjligheten, att varor och tjänster stiga i pris utan underlag i kostnadernas utveckling men med stöd i förväntningar om en fortgående allmän prisstegring under ökad spänning mellan varutillgång och efterfrågan. Nämnden, vars kontrollverksamhet avser att förhindra sådana prishöjningar, har såsom en förutsättning för en effektiv prisreglering angivit, att uppkomsten av en ökad spänning mellan varutillgång och efterfrågan genom tillskott till köpkraften såvitt möjligt förhindras. Den har dock även framhållit, att denna förutsättning knappast kan förverkligas utan stöd i en fortsatt prisreglering och förordar därför en utvidgning av det rättsliga underlaget för den statliga priskontrollen. Innebörden av denna utvidgning framgår av ett av nämnden utarbetat förslag till en ny prisregleringslag.

Innan jag går närmare in på nämndens förslag torde jag få i korthet beröra den av nämnden angivna allmänna förutsättningen för strävan att hålla en prisstegring tillbaka och det ömsesidiga beroende som föreligger mellan denna allmänna förutsättning och den av nämnden företrädde priskontrollerande verksamheten.

Till en början förtjänar erinras om att vår allmänna penningpolitik och prispolitik inte rimligen ansetts kunna inriktas på att förhindra varje ökad spänning mellan tillgång och efterfrågan på varor. En sådan ökad spänning blir resultatet inte bara av en ökning i köpkraften utan också av en försämrad varuförsörjning. Men en anpassning av köpkraften efter minskad varutillgång kan allmänt sett blott vinnas genom åtgärder som framkalla driftnedläggelse och arbetslöshet. Redan vid krigets början tog man med hänsyn härtill i princip avstånd från depressivt verkande åtgärder med syfte att vinna en utjämning. I stället borde ansträngningarna inriktas på att minska den omtalade spänningen genom ökad produktion. Att en nyproduktion, som förutsätter omfattande investeringar med ringa omedelbart utbyte och ovisst framtidvärde, därvid icke kan motiveras ur allmän penningpolitisk synpunkt, behöver knappast framhållas. Omständigheterna kunna emellertid i de särskilda fallen vara sådana, att betänkligheter av denna allmänna art icke kunna fälla utslaget. Bostadsbygge ger i förhållande till kapitalutläggen endast en begränsad mängd nyttigheter, som kunna omedelbart konsumeras, men läget på hyresmarknaden kan vara sådant, att detta begränsade omedelbara tillskott förebygger en bostadsbrist med långt allvarigare verkningar för den allmänna prisnivån än det genom kapitalinvesteringarna skapade köpkraftstillskottet. En nyproduktion som uppenbarligen bidrager till att minska spänningen är den som kommer till stånd med hjälp av eljest outnyttjad kapacitet i fråga om råvaror och maskiner. Att organisera en sådan produktion hör till de väsentliga uppgifterna i nuvarande läge.

I den mån spänningen likväl måste väntas kvarstå, har man ansett sig böra godtaga prisstegringen såsom ett direkt uttryck för den försämrade varuförsörjningen. Som penningpolitikens mål uppställdes att förhindra en försämring av penningvärdet genom ökning av den för efterfrågan disponerade köpkraften.

Budgetens underbalansering tilldrar sig av naturliga skäl särskild uppmärksamhet, då man överväger vilka köpkraftsökande faktorer man har att räkna med. Att en sådan underbalansering tillsvidare är oundviklig torde vara en allmän uppfattning, som här icke närmare behöver utläggas. Denna köpkraftsökning kan neutraliseras på olika sätt. Det kan ske, och har skett, genom en minskning i den enskilda investeringsverksamheten, främst bostadsbyggandet, och genom nedgång i exporten. Såsom framgår av det i särskild bilaga (*bilaga C*) framlagda statistiska materialet kan såväl penningmängdens ökning som den inträdda prisstegringen förklaras av andra faktorer än budgetunderskotten. Om hänsyn toges jämväl till de uppgifter angående den ekonomiska utvecklingen i vårt land, som i övrigt föreligga, synes det sannolikt, att budgetunderskotten hittills icke spelat rollen av pris-

stegrande faktor på grund av den återhållande verkan som utövats av skattehöjningar, upplåning och minskad enskild företagsamhet. Denna sista form av neutralisering är uppenbarligen icke önskvärd, och uppgiften för den ekonomiska politiken måste vara att i fortsättningen nå den nödvändiga begränsningen av konsumtionen på övriga tillgängliga vägar.

Det finns inte anledning att i detta sammanhang närmare gå in på dessa utvägar. Det får vara nog att erinra om de gränser, som här synas uppdragna. Det frivilliga sparandet är beroende av psykologiska förutsättningar som man väl kan påverka men icke behärska. Beskattningens avvägning betingas bland annat av att de enskilda medborgarnas utgifter i stor utsträckning äro bundna och alltså icke kunna på kort sikt allmänt begränsas i den utsträckning som skulle krävas för budgetbalans. Konsumtionsbegränsande regleringar måste utformas från försörjningspolitiska synpunkter och kunna icke erhålla den utsträckning som skulle te sig penningpolitiskt önskvärd. Man kan sålunda icke räkna med att genom åtgärder till främjande av det frivilliga sparandet, genom beskattning eller genom olika regleringsåtgärder motväga ett budgetunderskott oberoende av dess storlek. Hur en omfattande underbalansering kommer att påverka köpkraften blir till slut beroende på omständigheter över vilka man blott ofullständigt råder. En sådan utjämning på marknaden, som priskontrollnämnden framhållit önskvärdheten av, kan med visshet påräknas, blott om företagarnas och konsumenternas uppfattning om framtidsutsikterna leder dem till en återhållsamhet i dispositionen över de ökade inkomsterna från staten, som gör att dessa — i den mån de icke bilda sparkapital eller gå till skatter — komma att medföra endast en tillsvidare ökad kassahållning. Tillskotten till köpkraften på marknaden skapa visserligen utrymme för en kraftigt ökad efterfrågan med åtföljande risker för prisstegring men de leda icke med nödvändighet därhän. Den drivande kraften är icke köpkraftsökningen i och för sig utan de enskilda medborgarnas vilja att fullt ut göra bruk av de möjligheter denna öppnar.

När man på detta sätt hänvisas till att räkna med en neutralisering av köpkraftstillskotten över budgeten genom återhållsamhet i medelsanvändningen och ökad kassahållning hos företagen, kommer priskontrollens betydelse såsom stöd för de penningpolitiska strävandena att klarast framträda. Om — såsom sannolikt är — vi i vårt land hittills vunnit en utjämning av spänningen mellan varutillgång och efterfrågan, har en verksamt bidragande orsak därvidlag säkerligen varit prisövervakningen, som begränsat utsikterna till krigsvinster och utgjort en motvikt mot farhågorna för en försämring av penningvärdet. Skulle förväntningar om inflationsvinster och farhågor för en allvarlig penningvärdesförsämring tillåtas vinna spridning, har man anledning att befara, att den köpkraft som över budgeten tillföres marknaden skulle komma till uttryck i en kraftigt ökad varuefterfrågan. För att en köpkraftsökning skall förhindras, måste man räkna med att genom prispolitiken främja återhållsamhet i användningen av disponibla inkomster. Prisregleringen blir på så sätt själv en förutsättning för framgång i förebyggandet

av en inflationsartad utveckling till följd av en ansvällning av köpkraft och efterfrågan.

Jag har här talat blott om de svårigheter som den av underbalanseringen framkallade köpkraftsökningen ger upphov till. Det sagda äger dock tillämpning även på köpkraftstillskott av annat ursprung. I den mån sådana tillskott tendera att uppkomma genom varuprisstegringar utan underlag i kostnadsutvecklingen, blir tydligen priskontrollen ett omedelbart verksamt medel att förhindra en ogynnsam köpkraftsutveckling. Den blir då ett sätt att direkt förverkliga vad priskontrollnämnden framhållit vara prisregleringens egen grundläggande förutsättning.

I sin skrivelse har priskontrollnämnden understrukit angelägenheten av att den konkreta innebörden av statsmakternas strävanden i prispolitiskt hänseende klarlägges. Härigenom skulle förebyggas att en fortgående prisstegring så småningom komme att uppfattas såsom även i fortsättningen oundviklig och därmed att leda till åtgärder från företagens och allmänhetens sida, som ehuru icke av direkt spekulativ natur dock i hög grad bidra till att försvåra ernåendet av kontroll över prisutvecklingen. Räckvidden av de risker nämnden sålunda framhållit har jag redan berört. Med hänsyn till den centrala ställning som därvid visats tillkomma prisregleringen vid bekämpande av riskerna, synes det naturligt, att den konkretisering av de prispolitiska strävandenas innebörd, om vars angelägenhet jag är ense med nämnden, sker genom att riktpunkterna för prisregleringsarbetet ånyo fastslås och preciseras.

Med avseende å principerna för prisbedömningen vid den av nämnden utövade verksamheten kan jag helt ansluta mig till vad nämnden anfört. I likhet med nämnden anser jag sålunda, att ökad knapphet på en viss vara icke är en tillräcklig grund för en prishöjning. Ej heller kan den ökning av kostnaderna per enhet tillverkad vara, som uppstår, när de fasta kostnaderna slås ut på en minskad produktionsvolym, i allmänhet accepteras såsom motiv för en prishöjning. I regel bör däremot en ökning av de rörliga kostnaderna utgöra ett skäligt motiv för en prishöjning.

En tillämpning av nämnda grundregler för prissättningen medför en begränsning av prisstegringarna till det minimum, som motiveras av försämringen av försörjningsläget, sådan denna kommer till uttryck i kostnadsutvecklingen. Såsom framhölls i prisregleringspropositionen till 1939 års urtima riksdag utgör prisutvecklingens bindning vid de rörliga kostnaderna den omedelbara praktiska konsekvensen av det uppställda programmet för penningpolitiken. När detta program avser en anpassning av den allmänna prisnivån efter förändringar i försörjningen med varor och tjänster, under förutsättning att köpkraften icke ökas, följer därav såsom nämnden framhållit, att en förbättrad försörjning eller sänkta kostnader skola komma till uttryck i sänkta priser. Den nuvarande höga prisnivån bör alltså icke antagas bestående längre än hindren för den normala varuförsörjningen kvarstå. Och en fortsatt prisstegring bör icke förutsättas annat än i händelse av en ytterligare

försämring av försörjningsläget. I den mån insikten om denna bestämda och hittills konsekvent fasthållna riktpunkt för statsmakternas prispolitik vinner spridning, synes man vara berättigad att räkna med att genom förut angivna köpkraftsreducerande åtgärder i förening med en fast priskontroll också kunna förverkliga det uppställda programmet.

Priskontrollnämnden har i anslutning till behandlingen av riktpunkterna för den statliga prisregleringen också berört möjligheten av konflikter mellan de prispolitiska och de försörjningspolitiska önskemålen. Jag delar nämndens därvid uttalade uppfattning, att värdet av en prishöjning såsom stimulans till ökad eller ny produktion lätt överskattas. Såsom nämnden framhållit böra andra metoder att nå en produktionsökning än en prishöjning i regel prövas, intill dess den produktionsstimulerande effekten av en prishöjning kan med stor visshet förutses.

Förslag till prisregleringslag.

Allmän motivering.

I sin skrivelse den 21 februari 1941 har *priskontrollnämnden* som motive- ring till förslaget om utvidgade befogenheter för nämnden jämte de tidigare berörda, allmänt ekonomiska skälen för en i nuvarande läge skärpt priskon- troll framhållit de växande svårigheterna att i hittillsvarande former upp- rätthålla prisövervakningen. Nämnden har härom anfört:

Den prisövervakande och prisreglerande verksamhet, som alltsedan krigs- utbrottet utövats först av prissakkunniga och sedan den 23 april 1940 av pris- kontrollnämnden, har nästan uteslutande byggt på frivilliga överenskommel- ser om prissättningen med såväl näringslivets sammanslutningar som enskilda företag. Ett intimt samarbete har etablerats med industriens och handels- egna organisationer, varvid de prisbyråer, som upprättats inom Sveriges indu- striförbund, Sveriges grossistförbund och Sveriges köpmannaförbund, aktivt medverkat såväl vid prisöverenskommelsernas träffande som vid övervak- ningen av deras efterlevnad.

Systemet med frivilliga överenskommelsepris baserar sig icke på de sär- skilda befogenheter, som givits Kungl. Maj:t genom maximipris- och prisreg- leringslagarna, även om det är givet, att dessa befogenheter indirekt kunna ha varit av viss betydelse för möjligheten att på frivillig väg ernå överens- kommelse om skälig prissättning. Det har utan tvivel varit tillfredsställande, att prisövervakningen i så betydande omfattning kunnat ske utan tvångsme- del. Det enskilda näringslivet har under den gångna delen av krigsperioden med få undantag visat stor förståelse för myndigheternas strävan att hålla tillbaka prisstegringstendenserna och en lojal inställning vid tillämpningen av ingångna prisöverenskommelser.

Förutsättningarna för denna form av priskontroll ha emellertid med tiden undergått väsentliga förskjutningar. Redan det växande avståndet från för- krigstiden har minskat möjligheten att finna en säker grundval för den van- ligaste typen av frivilliga prisöverenskommelser, som bygger på tillägg till för- krigspriset av redovisade ökningar i rörliga produktionskostnader. De starka förskjutningar i råvaruunderlaget och förändringar i produktionsförhållan-

dena, som krishushållningen framtvingat, ha jämte omkastningar i prisrelationerna medfört växande svårigheter att med utgångspunkt från prisläget före kriget bedöma skäligheten i gällande prissättning. Priskontrollnämnden har till följd härav i allt större utsträckning sett sig nödsakad att bygga prisöverenskommelserna på en granskning av företagens totala kostnader under nuvarande förhållanden, varvid i ett växande antal fall revision av räkenskaperna måst verkställas. Nödvändigheten av en sådan mer noggrann kostnadsgranskning behöver givetvis i och för sig icke medföra ett övergivande av systemet med frivilliga prisöverenskommelser. Det är dock uppenbart, att övergången till ett prisövervakningssystem, som i allt vidare utsträckning bygger på ett revisionsförfarande, i många fall kommer att medföra ökade svårigheter att finna en grund för frivillig prisöverenskommelse. Sådana svårigheter ha om än i begränsad omfattning redan visat sig.

Nämndens slutsats är, att de med försörjningslägets fortgående försämring ökade kraven på den allmänna prisövervakningen och de ändrade förutsättningarna för den hittills tillämpade kontrollen påkalla en utvidgning av de maktmedel, som innefattas i gällande prisregleringslag, och i samband därmed en ökning av de befogenheter, som tillkomma nämnden.

De nya eller utökade befogenheter med avseende å priskontrollen, som priskontrollnämnden funnit nödiga, framgå av ett vid nämndens omförmälda skrivelse den 21 februari 1941 fogat *utkast till ny prisregleringslag*, vilket torde som bilaga fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende (*bil. B*). Den föreslagna lagen avses skola ersätta de nu gällande maximipris- och prisregleringslagarna.

De viktigaste föreslagna utvidgningarna av befogenheterna i fråga om priskontrollen äro följande.

Den som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet skall enligt 2 § i utkastet kunna åläggas anmälningsskyldighet rörande av honom för förnödenheten tillämpade priser. Prismyndigheten må vidare föreskriva, att tillärnad prishöjning icke må genomföras, förrän en vecka eller — då särskilda skäl till sådan föreskrift föreligga — högst en månad förflutit från det anmälan om prishöjningen inkommit.

Normalpris skall kunna föreskrivas att gälla vid frivillig försäljning eller transport av viss förnödenhet. Normalprissättningen har enligt utkastets 3 §, i olikhet med vad nu gäller, den innebörden att överskridande förutsätter särskilt tillstånd. Annat överskridande skall vara straffbelagt. Befogenheten att fastställa normalpris och att lämna medgivande till överskridande därav skall av Kungl. Maj:t kunna delegeras och förutsättes i regel utövad av priskontrollnämnden.

Den Kungl. Maj:t enligt gällande prisregleringslag 2 § 1) tillkommande rätten att meddela föreskrifter angående tvångskartellering och nyetablerings-spärr har i priskontrollnämndens utkast bibehållits men med det betydelsefulla tillägget, att straffpåföljd föreslås ej blott — såsom nu är fallet — för den som köper eller säljer förnödenheten i fråga utan att vara därtill berättigad, utan även för den som i sin verksamhet bryter mot de villkor, t. ex. rörande prissättningen, som uppställts för rätten att bedriva verksamheten.

Vidare har i utkastet införts bestämmelser om allmänt förbud mot prisocker. Enligt 6 § föreslås sålunda, att det vid överlåtelse av förnödenhet skall vara förbjudet för överlåtaren att taga eller betinga sig vederlag, som han insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt; ej heller må förnödenhet utbjudas till avyttring mot sådant vederlag. Överträdelse av förbudet är enligt 13 § straffbelagt.

Straffpåföljd har i viss utsträckning föreslagits även för köparen vid överskridande av fastställt pris. Det förutsättes dock enligt utkastet, att köparen icke blott haft vetskap om det fastställda priset utan även att han uppsåtligt förlett säljaren till brottet eller handlat i syfte att återförsälja förnödenheten.

Vid remissbehandlingen ha samtliga hörda myndigheter vitsordat behovet i nuvarande läge av en skärpt prisövervakning och av vidgade befogenheter för priskontrollnämnden. Den hittills utövade priskontrollen har enligt myndigheternas uppfattning i stort sett fungerat tillfredsställande. Jämväl de näringsorganisationer, som yttrat sig över nämndens förslag ha merendels givit uttryck åt samma uppfattning. I intet fall har förslaget om utvidgade befogenheter för priskontrollnämnden avstyrkts. Ofta har önskemål uttryckts att de nya befogenheterna skola tillämpas med stor försiktighet och att nämnden i första hand liksom hittills skall söka komma fram på de frivilliga överenskommelsernas väg och nå resultat utan användande av de legala tvångsmedlen. *Riksförbundet landsbygdens folk* säger sig vara fullt medvetet om att staten har ett visst behov av övervakning av prisutvecklingen inom landet, men övervakningen måste ske under sådana former, att det skapas respekt kring desamma och tilltro till deras objektiva utförande. Vad som hänt under den hittillsvarande prisövervakningen anser förbundet på vissa punkter ha rubbat denna respekt och vill för den skull få fram mera preciserade riktlinjer för övervakningsarbetet och bestämmelser så utformade, att lagstiftarens avsikt med deras tillämpning klart framgår.

Frågan om det organisatoriska underlaget för priskontrollen m. m. har av priskontrollnämnden upptagits till behandling i en den 16 april dagtecknad P. M. beträffande den lokala prisövervakningen.

I promemorian anföres i huvudsak följande.

Statens priskontrollnämnds övervakning av de inom landet tillämpade priserna på för folkförsörjningen mera betydelsefulla varor och produkter sker genom fortlöpande registrering och granskning av tillgängliga och införskaffade prisuppgifter. I stort sett har detta prismaterial hittills varit tillfyllest som kontroll och hjälp för nämndens prisreglerande verksamhet. Men i och med att försörjningsläget försämras och påfrestningarna i prishänseende därmed förstoras skärpas kraven på prisövervakningen och särskilt gäller detta den lokala kontrollen.

Den lokala övervakningen av parti- och detaljhandelspriserna (minutpri-

serna) har hittills baserats dels på de prisuppgifter, som olika institutioner, näringsorganisationer och företag med regelbundna mellanrum insända till nämnden, dels på de uppgifter, som priskontrollnämndens prisombud — sorterat formellt under statens livsmedelskommission via kristidsnämnderna — inhämta och översända varje månad (den 15:e; för vissa varor var 14:e dag). Prisombud finnas inom alla kristidsområden och utgöra ett antal av c:a 1,700 st. F. n. anlitas emellertid icke mer än 380 st., då motsvarande antal orter ansetts tillräckligt för att belysa prisläget i olika delar av landet. Prisombuden äro icke utrustade med annan befogenhet än ren rapportering och få sålunda icke självständigt vidtaga några åtgärder, även om de tillämpade priserna uppenbarligen skulle vara oskäligt höga. I praktiken torde emellertid ett påpekande från prisombuden om sådant förhållande leda till rättelse utan direkt ingripande från nämnden.

Att nu gällande system för lokal prisövervakning icke blir tillfyllest i den mån priskontrollnämndens befogenheter utvidgas efter de linjer, nämnden föreslagit i sitt utkast till ny prisregleringslag, är självfallet. Så länge nämndens prisreglerande verksamhet huvudsakligen varit inriktad på att genom frivilliga överenskommelser hålla tillbaka prisstegrings tendenserna på produktionsstadiet, medan handeln i stort sett lämnats fri, har någon förstärkning eller utbyggnad av övervakningen icke ansetts erforderlig. Den aktiva prisövervakning, som blir nödvändig i samma stund som nämnden utfärdar prisdirektiv även för övriga led i varornas gång från producent till konsument, förutsätter tillskapandet av effektiva prisövervakningsorgan mellan den centrala myndigheten och prisombuden, då det torde vara svårt att enbart centralt tillfredsställande kontrollera prissättningen för olika delar av landet med de berättigade krav på differentieringar av priserna, som kunna uppkomma. Den lämpligaste formen för sådana prisövervakningsorgan torde väl vara att hos kristidsstyrelserna inrätta särskilda priskontor under ledning av genom priskontrollnämnden utsedda föreståndare, förslagsvis benämnda *länsprisombud*. Till länsprisombud skulle utses väl kvalificerade personer med god såväl teoretisk som praktisk utbildning.

Någon detaljerad utformning av de skyldigheter och rättigheter, som böra tillkomma länsprisombuden, kan givetvis icke utarbetas annat än i anslutning till den slutliga utformningen av den nya prisregleringslagen, men i stora drag böra länsprisombudens uppgifter vara följande med utgångspunkt från nämndens förslag till lag:

1. Att noggrant övervaka efterlevnaden inom länen av de direktiv, priskontrollnämnden utfärdar,
2. att vid utfärdade *prisstopp* noga registrera de priser, som gälla den dag, prisstoppförordningen träder i kraft,
3. att beträffande uppgivna *prisstopp* priser, av nämnden träffade *överenskommelsepriser*, utfärdade *normalpris* eller *priser, som fastställts i anslutning till beslag, ransonering eller reglering av handel och produktion* övervaka att priserna icke överskridas,
  - a) i fråga om minutpriser via ortsprisombudens prisrapporter
  - b) i fråga om övriga priser genom införskaffande av prisuppgifter rörande handelns inköpspriser
 samt tillse, att priserna finnas anslagna i detaljhandeln, därest så föreskrivits,
4. att efter priskontrollnämndens direktiv fastställa parti- och detaljhandelspriser på basis av från nämnden erhållna normalkalkyler beträffande marginalerna. Denna befogenhet bör tillkomma länsprisombuden endast i sådana fall, där de lokala förhållandena påfordra det,

5. att efter priskontrollnämndens direktiv avgöra skäliga avvikelser från fastställda priser, vilka avvikelser dock i efterhand böra stadfästas av nämnden,
6. att beträffande *fria priser* efter nämndens anvisningar om varor antingen direkt eller genom prisombuden insamla prisuppgifter,
7. att göra utredningar om förefintliga prisdifferenser inom länen beträffande en och samma vara,
8. att noga aktgiva på de konditionsförändringar, som vidtagas, liksom också kvalitetsförändringar,
9. att till priskontrollnämnden anmäla överträdelser av prisföreskrifter. I möjligaste mån böra dock ombuden på frivillig väg söka åstadkomma rättelse,
10. att genom resor inspektera prisombudens arbete och samtidigt förskaffa sig behövlige informationer,
11. att överhuvudtaget på alla sätt följa marknadsutvecklingen och uppspåra pristendenser för varor, som icke tidigare blivit föremål för nämndens granskning,
12. att vara nämnden behjälplig vid införskaffande av kalkyler och speciella kostnadsuppgifter.

Någon förändring i de nuvarande ortsprisombudens åligganden behöver med denna anordning icke vidtagas. Endast den skillnaden inträder, att länsprisombuden övertaga nämndens dirigerande funktioner och direkta kontakt med dessa prisombud.

*Departements-
chefen.*

Med den inställning till frågan om priskontrollens betydelse såsom stöd för de penningpolitiska strävandena, åt vilken jag förut givit uttryck, finner jag angeläget att de utvidgningar av gällande befogenheter med avseende å priskontrollen nu vidtagas som de skärpta anspråken på denna påkalla. Jag vill emellertid redan nu understryka att, oavsett vilka tvångsmöjligheter som må tillskapas, priskontrollen alltjämt bör anlita de frivilliga överenskommelsernas väg, så långt detta överhuvud är möjligt. De skärpta kontrollmöjligheterna böra alltså, i enlighet med det system för prisövervakningen som hittills praktiserats, utnyttjas endast i den mån man icke genom frivilliga överenskommelser med respektive organisationer eller företag kan nå de åsyftade resultaten. Å andra sidan må icke förbises, att strängare kontrollmöjligheter äro ägnade att öka utsikterna att få till stånd överenskommelser och att sålunda helt slippa från tvångsåtgärder.

Beträffande frågan om de olika former för prisövervakning, som böra upp- tagas i en ny prisregleringslag, kan jag i allt väsentligt ansluta mig till vad priskontrollnämnden föreslagit. Jag torde senare få återkomma till en närmare redogörelse för nämndens förslag härutinnan.

Uppenbart är att en så väsentlig utvidgning av priskontrollen som den som nu föreslås kräver en motsvarande utvidgning av den organisatoriska kontrollapparaten. Detta utvidgningsbehov gör sig gällande såväl beträffande det centrala prisövervakningsorganet, priskontrollnämnden, som beträffande de lokala prismyndigheterna.

Vad först det centrala organet beträffar är det uppenbart att, i samma mån som prisöverenskommelserna mer och mer måste bygga på en gransk-

ning av respektive företags totala kostnader under nuvarande förhållanden, priskontrollnämndens behov av ekonomiskt sakkunnig personal ökas. Det torde sålunda vara ofrånkomligt, att nämnden erhåller ej blott vidgad tillgång till på området sakkunniga utan även kvalificerad personal för revisions-, kalkylerings- och utredningsarbeten.

Beträffande den lokala organisationen för prisövervakningen må till en början erinras, att denna för närvarande endast omfattar till kristidsnämnderna såsom rapportörer knutna prisombud. En intensivare prisövervakning aktualiserar kravet på särskilda länsmyndigheter för prisärenden. Dessa myndigheter synas, såsom priskontrollnämnden föreslagit, lämpligen böra inordnas i kristidsstyrelserna och där organiseras såsom särskilda priskontor med av priskontrollnämnden tillsatta föreståndare såsom ledare av verksamheten. Inom kristidsstyrelserna torde prisärendena lämpligen böra avgöras, icke av vederbörande styrelse i dess helhet, utan av särskilda inom styrelserna tillsatta delegationer för prisärenden. Vad priskontorens arbetsuppgifter angår, kan jag i stort sett ansluta mig till vad priskontrollnämnden i sin förenämnda promemoria anført. Här berörda organisationsfråga torde efter ytterligare överbäganden få av chefen för folkhushållningsdepartementet anmälas för Kungl. Maj:t som torde äga utfärda närmare bestämmelser i ämnet.

Kristidsnämnderna synas böra fungera såsom lokalrepresentanter för kristidsstyrelserna i prisärenden. Några självständiga befogenheter torde emellertid icke härvid böra tilläggas nämnderna. Deras arbete synes huvudsakligen böra bestå i att insamla prisuppgifter, biträda kristidsstyrelserna vid verkställande av utredningar samt övervaka efterlevnaden av meddelade prisbestämmelser och inrapportera eventuella överträdelser. Det torde vara lämpligt att kristidsnämnd utser viss ledamot att i första hand fullgöra på nämnden sålunda ankommande uppgifter rörande priskontrollen.

Det finnes anledning att i detta sammanhang något beröra frågan om förhållandet mellan priskontrollnämnden, å ena, samt försörjningskommissionerna, å andra sidan, i vad rör prissättningen å sådana varor, som ligga under beslag eller som enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter äro underkastade handels- eller förbrukningsreglering. I såväl ena som andra fallet kan det befinnas önskvärt, att av vederbörande försörjningskommission beviljade försäljnings- eller användningstillstånd kombineras med prisföreskrifter rörande varan eller av densamma framställda produkter. Det sagda har givetvis särskild betydelse i fråga om sådana varuregleringar, där prissättningen ingår som ett viktigt led i själva regleringen. Beträffande vissa redan genomförda beslag eller handelsregleringar ha prisföreskrifter redan meddelats av respektive försörjningskommission. Det synes riktigt att, såvitt angår under beslag liggande varor, erforderliga prisföreskrifter även framgent — efter samråd med priskontrollnämnden — meddelas av den kommission, som administrerar beslaget; föreskrifterna torde böra meddelas med stöd av förfogandelagen och erhålla karaktären av villkor för tillstånd att förfoga över den beslagtagna varan. Vad åter angår de fall, där varan under-

kastats handelsreglering utan stöd av beslag, torde erforderliga pridföreskrifter böra meddelas under åberopande av prisregleringslagen. Det torde därvid få ankomma på Kungl. Maj:t att, i den mån pridföreskrifter icke meddelas direkt av Kungl. Maj:t, från fall till fall avgöra om priskontrollnämnden eller vederbörande försörjningskommission skall i första hand ansvara för prissättningen; att i ena som i andra fallet samråd bör äga rum myndigheterna emellan torde få anses givet. Skulle prissättningen icke kunna godtagas av den myndighet, med vilken samråd sålunda skett — varvid i regel en konflikt torde föreligga mellan de prispolitiska och försörjningspolitiska intressena — synes ärendet böra underställas Kungl. Maj:ts prövning. Slutligen må tilläggas, att det anförda givetvis icke avses skola äga tillämpning på sådana områden, där speciella, av riksdagen godtagna pridföreskrifter gälla; icke heller har jag med det förut sagda avsett någon inskränkning i den befogenhet att i samband med beviljandet av särskilda licenser eller tillstånd meddela erforderliga pridföreskrifter, som får anses tillkomma försörjningskommissionerna.

Även ett annat spörsmål av mera allmän karaktär må här omnämnas, nämligen frågan om de jämlikt prisregleringslagen fastställda prisernas betydelse för den prissättning som sker med stöd av allmänna förfogandelagen. Då förfoganden jämlikt nämnda lag ske ej blott — såsom enligt övriga förfogandelagar eller enligt rekvisitionslagstiftningen — för tillgodoseende av speciella krav utan för tryggande och tillgodoseende av hela befolkningens behov av ifrågakommande förnödenheter, är det uppenbarligen av vikt att den prissättning beträffande till kronan avstådda förnödenheter, som sker enligt förfogandelagen, samordnas med den av allmänna prispolitiska synpunkter betingade prissättning som genomföres med stöd av prisregleringslagen. Förslag härom kommer att denna dag anmälas för Kungl. Maj:t av chefen för folkhushållningsdepartementet i samband med att förslag avgives om förlängning av giltighetstiden för allmänna förfogandelagen.

† Speciell motivering.

Det av priskontrollnämnden framlagda utkastet till prisregleringslag har inom finansdepartementet blivit föremål för viss överarbetning. I det följande lämnas paragrafvis en närmare redogörelse för det överarbetade förslaget (*bil. A¹*), därvid särskilt kommer att anmärkas i vad mån detsamma i sak skiljer sig från nämndens utkast. I anslutning till denna redogörelse kommer vidare att återgivas vissa detaljmärkningar, för vilka det remitterade utkastet blivit föremål, ävensom vissa uttalanden av de hörda myndigheterna och organisationerna rörande förslagets särskilda bestämmelser.

1 §.

Paragrafen anger de allmänna förutsättningar, under vilka lagens materiella bestämmelser må vinna tillämpning. Paragrafen är likalydande med 1 § i gällande maximipris- och prisregleringslagar.

¹ Denna bilaga, som är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

2 §.

Paragrafen upptager bestämmelser om rätt för Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, att beträffande viss förnödenhet föreskriva anmälningsplikt rörande priser eller temporärt förbud mot prishöjningar utan särskilt tillstånd. Föreskriften, som må avse endast den som yrkesmässigt säljer förnödenheten i fråga, innebär i sin minst ingripande form endast en skyldighet för vederbörande säljare att till angiven myndighet anmäla det pris, som av säljaren tillämpades för förnödenheten den dag föreskriften meddelades. När omständigheterna därtill föranleda må emellertid skyldigheten utvidgas till att avse en fortlöpande anmälningsplikt rörande eventuella prishöjningar. Slutligen må åt föreskriften givas den innebörden, att säljaren icke må, så länge föreskriften är gällande, höja förnödenhetens pris förrän en vecka förflutit från det han till angiven myndighet inkommit med anmälan om det tilltänkta högre priset. Vederbörande myndighet må, då anmälan om tillärd prishöjning inkommit och under förutsättning att särskilda skäl därtill äro, föreskriva om utsträckning av det temporära prisstoppets giltighetstid intill högst en månad från det anmälningen inkom.

Priskontrollnämnden har i denna del anfört i huvudsak följande:

En bestämmelse om anmälningskyldighet rörande priser och planerade prishöjningar utgör enligt nämndens uppfattning ett nödvändigt led i priskontrollen. Genom det system av frivilliga prisöverenskommelser, som uppbyggts sedan krigsutbrottet, ha företag och branschorganisationer förbundit sig att i god tid på förhand anmäla en planerad prishöjning och samtidigt inkomma med uppgifter, som bestyrka prishöjningens skälighet. På det hela taget har denna frivilligt påtagna anmälningskyldighet fungerat tillfredsställande; dock har i ett icke ringa antal fall anmälan kommit nämnden till handa på ett alltför sent stadium, efter det marknaden genom offerter eller förhandsnotiser redan fått kännedom om den ifrågasatta prishöjningen. En mer allvarlig brist i nuvarande system gäller emellertid i sådana fall, då en vara, som icke tidigare varit under priskontroll, just med hänsyn till ett i efterhand erhållet meddelande om företagen prishöjning anses böra innefattas i systemet med frivilliga prisöverenskommelser. Nämnden ställes härvid inför fullbordat faktum, och det visar sig ofta omöjligt att i den mån prishöjningen befunnits obefogad, genomdriva effekten av prisets återställande — genom flera led av produktion och handel — till det gamla läget.

I den mån nämnden erhåller befogenhet att tillämpa bestämmelserna i 2 § för vissa varor eller grupper av varor, ernås en fortlöpande kontroll över planerade och företagna prishöjningar. Anmälningskyldigheten kan enligt utkastet utsträckas att avse temporärt prisstopp under en månad. Därigenom ges nämnden tid, att, i den mån en planerad prishöjning icke utan vidare kan godtagas, företaga utredningar och eventuellt träffa prisöverenskommelse med företagen i fråga eller i sista hand att fastställa normalpris eller föreslå maximipris.

Genom den i 2 § föreskrivna anmälningskyldigheten kan en fortlöpande kontroll över prisutvecklingen av ett av nämnden bestämt urval av produkter ernås. Denna kontroll avser, vid sidan av dess betydelse för den rent statistiska informationen, att ge möjlighet att direkt ingripa i prishöjningen till förekommande av att en obefogad prishöjning kommer till stånd. Överträdelse av bestämmelserna i 2 § är belagt med straff. Det är av särskild be-

tydelse, att saluhållandet av förnödenheter till höjt pris i strid med enligt denna paragraf utfärdad bestämmelse är straffbart. Som i tidigare sammanhang framhållits orsakar nämligen redan utsändandet av en offert på en vara till förhöjt pris ofta en oro på marknaden och ett föregripande av prisstegringen, som försvårar priskontrollen.

Tillämpandet av de befogenheter, som föreslås enligt denna paragraf, kan givetvis differentieras allt efter behov. Föreskrift om anmälningsskyldighet kan i ett fall få gälla endast producenterna av en vara, i ett annat fall grossisterna. Skall anmälningsskyldighet för viss vara även gälla detaljhandeln, böra anmälningar kunna ingivas till särskilda lokala myndigheter, som nämnden i varje fall bestämmer (t. ex. kristidsstyrelserna). Det bör givetvis åligga priskontrollnämnden att ge dessa myndigheter klara direktiv, t. ex. beträffande de gränser, inom vilka tillstånd till prishöjningar må ges utan hörande av den centrala myndigheten.

De föreslagna bestämmelserna angående anmälningsskyldighet liksom förslaget om rätt att föreskriva temporärt prisstopp ha i regel tillstyrkts vid remissbehandlingen. Modifikationer ha dock i några fall förordats dels för vissa varugrupper, särskilt jordbruksprodukter, dels ock i fråga om detaljhandeln överhuvud.

Socialstyrelsen förmenar, att anordningen med prisstopp, rätt tillämpad, kan bli av stor praktisk betydelse redan nu och måhända än mera i framtiden.

Sveriges industriförbund finner skälen för de föreslagna ändringarna klara och övertygande. Förbundet ser i den obligatoriska anmälningsskyldigheten ett instrument, ägnat att ytterligare stödja det system av frivilliga överenskommelser, som hittills intagit en central ställning inom den svenska priskontrollen och som nämnden avser att bygga vidare på även i fortsättningen. Den föreslagna möjligheten till prisstopp för bestämda varuslag eller grupper av varor anser förbundet vara att föredraga framför generellt förbud mot prishöjningar, enär de sedan krigsutbrottet vidtagna prisändringarna fördela sig mycket olika på skilda varukategorier och en rationell avstämning mellan de olika varornas inbördes priser säkerligen ännu icke kommit till stånd.

Handelskammaren i Skåne, som anser rätten att föreskriva anmälningsskyldighet och prisstopp vara nödvändiga praktiska komplement till nuvarande lagstiftning, vilka i och för sig icke böra föranleda erinran från den lojala företagsamhetens sida, noterar dock att från handels sida framhållits risken av att varor, som belagts med prisstopp, bli föremål för starkt stegrad efterfrågan med därav följande minskning av lagerbehållningen.

Livsmedelskommissionen anmärker att tillämpningsområdet för 2 § enligt sakens natur måste vara begränsat:

I fråga om ett flertal områden — och särskilt gäller detta försäljningar direkt från jordbrukare — låter det sig knappast göra att föreskriva skyldighet att anmäla prishöjningar. Överhuvud taget torde gälla, att förevarande stadgande, därest man eftersträvar en mera allmän efterföljd, bör tillämpas med stor urskillning och företrädesvis beträffande sådana led i handeln, som med lätthet kunna kontrolleras, respektive beträffande sådana varor, som äro enhetliga till kvaliteten.

Lantbruksstyrelsen, som åberopar vad *Sveriges lantbruksförbund* anfört, understryker svårigheterna att tillämpa anmälningsskyldigheten för vissa jordbruksprodukter:

Lantbruksförbundet har i sitt yttrande framhållit, att priserna för vissa livsmedel såsom fisk, kött, ägg och trädgårdsprodukter icke så lätt kunna fixeras för någon längre tid samt att den föreslagna anmälningsskyldigheten skulle vara svår att tillämpa och prisstopp på intill en månad praktiskt taget omöjligt, enär priserna för sagda varor normalt undergå snabba förändringar på grund av förändringar i tillförseln samt till följd av kvalitetskillnader äro starkt varierande även vid ett och samma tillfälle. Lantbruksstyrelsen vill understryka vad sålunda framhållits. Särskilt för fisk, ägg och trädgårdsprodukter torde det stöta på betydande svårigheter att tillämpa anmälningsskyldighet i fråga om prisförändringar samt prisstopp på intill en månad. Det torde därför bli nödvändigt, när det gäller ifrågavarande produkter, att gå fram med stor försiktighet och i första hand pröva andra och mera smidiga metoder, som kunna rymmas inom prisregleringslagens ram. I fråga om kött och fläsk torde däremot — i varje fall så länge vissa lager av dessa varor kunna hållas — något större möjlighet föreligga att för någon längre period hålla oförändrade priser.

För detaljhandelns del ha gjorts vissa invändningar mot prisstoppbestämmelsen, i en del fall i form av förbehåll i fråga om tillämpningen.

Sveriges köpmannaförbund har icke kunnat underlåta att framföra principiella betänkligheter mot prisstoppbestämmelsen. Blott i sällsynta fall bör den i vart fall få tillämpas i detaljhandeln och anmälningsskyldigheten bör enligt förbundets mening icke avse höjningar, som äro en följd av höjningar vidtagna av leverantör. Förbundet anför i huvudsak härom:

Förbundet kan icke underlåta att framföra principiella betänkligheter mot det förslag till prisstopp, som i denna paragraf framföres. Om förbud utfärdas mot höjning av priset på viss vara under en vecka, torde följden bli att denna vara ej alls eller i minsta möjliga omfattning försäljes under den vecka förordning om prisstopp gäller. Produktionen av varan kan även väntas avstanna. Än mer betänkliga bli verkningarna av ett prisstopp, som utsträcker att vara under en tid av en månad.

Förbundet vill av priskontrollnämndens skrivelse utläsa att anmälningsskyldigheten enligt nämndens uppfattning i regel bör gälla endast producenter och grossister. Förbundet ansluter sig till denna mening. Även om anmälningsskyldigheten inskränkes till att omfatta producenter och grossister torde detaljhandelns pris kunna kontrolleras. Av praktiska skäl synes det förbundet olämpligt att annat än i sällsynta fall och när detaljhandeln självständigt företagit prishöjningar utsträcka anmälningsskyldigheten till att jämväl omfatta detaljhandeln. Om det i något fall skulle bli nödvändigt utsträcka anmälningsskyldigheten till detaljhandeln, synes lämpligen anmälan kunna ingivas genom resp. detaljhandelsorganisationer, branschorganisationer och länsförbund anslutna till Sveriges Köpmannaförbund. Detaljhandlare, som icke tillhör någon organisation, bör åläggas individuell anmälningsskyldighet till vederbörande myndighet.

Beträffande skyldigheten för detaljhandlare att anmäla prishöjning anser förbundet, att sådan skyldighet icke bör föreligga då prishöjning endast företagits såsom en följd av prishöjning vidtagen av leverantör. I sådant fall bör anmälningsskyldighet endast åligga leverantör och icke detaljhandlare. I anslutning härtill böra ansvarsbestämmelserna i 13 § 1 mom. ändras där-

hän att ansvar ej må åvila den detaljhandlare, som vidtar prishöjning, vilken uteslutande föranletts av prishöjning vidtagen av leverantör.

Liknande synpunkter på prishöjningar i följd av medgivna höjningar på tidigare omsättningsstadier ha anförts av *Göteborgs kristidsstyrelse*.

Även *kommerskollegium* har betonat nödvändigheten av att prisregleringsåtgärderna konsekvent genomföras på olika stadier i omsättningsförloppet, så att detaljhandlare icke drabbas av en prishejdande åtgärd, som ej gäller t. ex. för fabrikant eller grosshandlare.

Styrelsen för kooperativa förbundet anför i nu förevarande delar i huvudsak följande:

Styrelsen utgår vid sitt bedömande av paragrafen från att syftet med densamma är tvåfaldigt, *dels* att möjliggöra en fortlöpande observation av prisutvecklingen av för folkhushållet viktigare varor, *dels* att möjliggöra genomförandet av ett temporärt prisstopp lokalt, regionalt eller över hela riket för i huvudsak sådana varor, vilkas prisbildning icke vid tidpunkten i fråga ännu gjorts till föremål för särskild reglering (genom fastställande av maxi- resp. normalpris e. d.). Under förutsättning, att denna tolkning av lagtexten är riktig, synes det styrelsen uppenbart att i fråga om de varor, för vilka statligt fastställt prismaximering i ena eller andra formen gäller, prishöjningar böra kunna genomföras upp till nämnda maximipris av sådana företag, som hålla ett *lägre* pris än det högsta tillåtna, utan att den föreskrivna väntetiden av en vecka iakttages. I dylikt fall synes det styrelsen fullt tillräckligt, att enbart anmälan sker om prishöjningen i fråga i syfte att hålla det prisövervakande statsorganet underrättat om prisutvecklingen.

Styrelsen förutsätter sålunda, att det endast är i de fall, då statlig prismaximering i en eller annan form *icke* företagits, som bestämmelserna om temporärt prisstopp äro avsedda att efter förordnande av vederbörliga statsorgan bringas i tillämpning.

Med avseende på sådana fall, där statlig prismaximering icke genomförts, framhåller styrelsen följande:

Genom fortlöpande prisstatistiska uppgifter, som insamlas från ett stort antal av landets konsumtionsföreningar och vilka uppgifter regelbundet ställas till det priskontrollerande statsorganets förfogande, kan det anses ådagalagt, att konsumentkooperationen på ett stort antal orter och för ett betydande antal varor, den kooperativa återbäringen oberäknad, tillämpar priser, som i regel åtskilligt understiga de genomsnittliga detaljpriserna på jämförelseorterna. I den mån ett företag eller en företagsform håller lägre avsalupriser än konkurrerande företag på varor, för vilka prisanmälningsskyldighet föreskrivits, kan det framstå som tveksamt, huruvida bestämmelsen om att en vecka skall ha förflutit från tidpunkten för prishöjningens anmälan, till dess att den tilltänkta prishöjningen får verkställas, skulle behöva iakttagas av ett sådant företag. Av praktiska och kontrolltekniska skäl torde emellertid särskild undantagsbestämmelse i nu förevarande hänseende icke lämpligen kunna föreskrivas.

Styrelsen förutsätter emellertid med hänsyn härtill såsom alldeles självklart, att bestämmelsen om en utsträckning av den tid, under vilken priset icke må utan tillstånd höjas, till högst en månad, icke i något fall kan bli tillämplig, då ett företag respektive en företagsform anmält önskemål om höjning av ett pris, som visats ligga *lägre* än de priser, som samtidigt tillämpas av konkurrerande företag respektive företagsformer.

Delvis liknande synpunkter ha framhållits av *Göteborgs kristidsstyrelse*. *Kommerskollegium* har med instämmande i kooperativa förbundets synpunkter hemställt, att ett godtagande av de föreslagna grundsatserna skall komma till uttryck i motiven till lagförslaget.

De i förevarande paragraf angivna befogenheterna ha enligt priskontrollnämndens utkast angivits skola tillkomma myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Jag har emellertid ansett lämpligare, att befogenheterna angivas tillkomma Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

I paragrafen upptagas de till sin innebörd lindrigaste av de former för prisreglering, som förslaget inrymmer. De under 1) och 2) införda bestämmelserna innebära endast, att rapportskyldighet kan föreskrivas, men medföra icke i och för sig förbud mot prishöjningar. De nämnda bestämmelserna böra emellertid läsas i samband med stadgandet i 11 § i departementsförslaget, enligt vilket skyldighet kan åläggas detaljhandlarna, bland annat, att anslå tillämpade priser i affärslokalerna. Genom att allmänheten själv på angivet sätt erhåller möjlighet att följa och kontrollera olika affärers priser samtidigt som anmälningsskyldighet föreskrives beträffande prishöjningar torde i många fall obefogade och förhastade prishöjningar kunna förebyggas.

Stadgandet under 3) avses såsom ett medel att förhindra, att prismyndigheterna ställas inför fullbordade fakta i fråga om prishöjningar. Befogenheten att föreskriva förlängt prisstopp intill en månad är avsedd att utnyttjas i sådana fall, där vederbörande prismyndighet finner sig icke kunna godtaga den planerade och anmälda prishöjningen samt myndigheten behöver tid på sig för undersökningar och förhandlingar eller för förberedande av beslut om annan åtgärd enligt prisregleringslagen. Ett förbud mot prishöjningar avser givetvis även sådana andra förändringar i försäljningsvillkoren genom vilka en höjning av de faktiskt uttagna priserna vinnes. — Enligt departementsförslaget åligger det säljaren att, när anmälan inges om tillärande prishöjning, tillika anmäla skälen därtill. Detta stadgande innebär ett tillägg i förhållande till priskontrollnämndens utkast. Stadgandet synes ändamålsenligt med hänsyn till att uppgifterna i fråga regelmässigt lära vara erforderliga för bedömandet av prishöjningens skälighet.

Det ligger i sakens natur, att bestämmelserna i förevarande paragraf — vilket för övrigt gäller hela prisregleringslagen — måste tillämpas med all urskiljning och sålunda icke bringas i tillämpning beträffande andra varor eller andra led av varuförmedlingen än dem, för vilka bestämmelserna anses erforderliga och kunna tillämpas. Principiellt omfattar förslaget emellertid förnödenheter av alla slag — ehuru bestämmelserna i praktiken torde finna användning huvudsakligen beträffande för befolkningen eller produktionen viktigare varor — samt gäller alla led av den yrkesmässiga försäljningen.

Beträffande vad från vissa håll anförts därom att sådana prishöjningar, som föranledas av prishöjning på tidigare stadium av omsättningen, omedelbart borde få vidtagas, vill jag anmärka, att det torde få ankomma på den tillämpande myndigheten att, i samband med godkännande av viss prishöjning, träffa de dispositioner beträffande priserna i senare led av omsättning-

en, som finnas erforderliga och lämpliga. Att en anmälan om sådan planerad prishöjning, som avser endast att bringa den av säljaren-anmälaren tillämpade prisnivån upp i jämnhöjd med konkurrenternas på orten priser, i allmänhet icke bör föranleda beslut om förlängt prisstopp för säljaren i fråga, torde ligga i sakens natur. Det må i detta sammanhang anmärkas att, där föreskrift enligt 2 § 3) är gällande, en omedelbar prishöjning icke avses skola få vidtagas ens i det fall, att höjningen avser att — efter det priset av en eller annan anledning nedgått — ånyo bringa upp det till den nivå som förelåg den dag föreskriften meddelades.

De i ett av remissyttrandena uttalade farhågorna att det temporära prisstoppet skulle medföra, att varan i fråga tillfälligt försvunne ur marknaden, synas mig, åtminstone för flertalet fall, överdrivna.

Föreskrift enligt 2 § torde, där den ej meddelas av Kungl. Maj:t, regelmässigt böra meddelas av priskontrollnämnden. Däremot lär det vara önskvärt, att möjlighet förefinnes att delegera rätten att bevilja tillstånd enligt 2 § 3) till lokal prismyndighet, detta med hänsyn dels till angelägenheten att vinna ett snabbt avgörande, dels ock till att i vissa fall hänsyn till de lokala förhållandena kunna vara av avgörande betydelse för ärendets behandling.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t eller på priskontrollnämnden att i samband med meddelande av föreskrift enligt 2 § 1) eller 2) bestämma, till vilken myndighet anmälningarna skola ingivas. Något hinder synes mig icke föreligga för att anmälningsskyldigheten fullgöres genom vederbörlig branschorganisation; det torde emellertid få ankomma på Kungl. Maj:t att i samband med utfärdande av tillämpningsföreskrifter till lagen meddela bestämmelser härutinnan.

Såsom redan erinrats, upptagas i denna paragraf de lindrigaste formerna för prisregleringen. I den mån normal- eller maximipris enligt 3 eller 5 § fastställles å varan i fråga eller prisreglering av densamma sker med stöd av bestämmelserna i 4 §, avses de med stöd av 2 § meddelade föreskrifterna skola upphöra att gälla; det sagda äger dock givetvis tillämpning endast i den mån de enligt 3, 4 eller 5 § meddelade bestämmelserna avse samma led av handeln som de förut med stöd av 2 § meddelade föreskrifterna. Vid meddelande av bestämmelser enligt någon av de ifrågavarande paragraferna får tillses, att sådana enligt annan paragraf tidigare meddelade föreskrifter, som genom de nya bestämmelserna bli otillämpliga, upphävas.

I formellt hänseende skiljer sig departementsförslagets 2 § från motsvarande paragraf i priskontrollnämndens utkast därutinnan, att i första stycket orden »I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen» icke medtagits. Samma erinran gäller beträffande de närmast följande paragraferna. Någon ändring i sak avses emellertid icke härmed. De citerade orden ha ansetts kunna utgå, eftersom det i fullmaktslagstiftningens natur ligger, att lagen anger yttergränserna för den befullmäktigades befogenheter och att dessa befogenheter skola utnyttjas endast i den mån så erfordras för uppnående av det syfte, för vars förverkligande lagen tillkommit.

§ 3.

Paragrafen upptar bestämmelserna rörande normalprissättningen och dens innebörd.

Priskontrollnämnden motiverar införandet av det nya normalprisbegreppet på följande sätt:

Kontrollen över prisbildningen på områden, där viss knapphet ger möjligheter till från kostnadssynpunkt omotiverade prishöjningar, synes enligt nämndens mening nödvändiggöras införandet av en befogenhet att legalt binda en prisöverenskommelse. Fastställandet av normalpris enligt nu gällande bestämmelser torde i nuvarande läge i vissa fall icke ge ett tillräckligt fast grepp över prisbildningen. Detta normalpris, som får överskridas i den mån kostnadsläget anses motivera detta, är till sin struktur närmast avpassat för vid tiden före avspärrningen rådande förhållanden. Tillförseln av viktiga importförnödenheter var riklig, och lagerställningen på flertalet områden mycket god. Den närmaste orsaken till prisstegringen låg icke i knappheten utan främst i en fortgående kostnadsstegring, som till väsentlig del härrörde från de stigande importvaruprisen. Man tänkte sig, att prispolitiken under sådana utvecklingstendenser i främsta rummet borde avse att hindra ett föregripande av en förväntad prisstegring och hejda spekulativa prishöjningar utöver det prisläge som motsvarade återanskaffningspris och kostnader. Fastställandet av maximipris syntes utgöra ett alltför osmidigt ingrepp, när det gällde att ernå kontinuerlig kontroll av prissättningen vid fortgående förändringar i det faktiska kostnadsunderlaget. Fastställandet av normalpris åter framstod som en ur många synpunkter lämplig metod att utan egentlig risk för minskad produktion och tillförsel stabilisera men icke binda prissättningen vid ett visst normalläge.

När vid den faktiska utformningen av prispolitiken befogenheten att fastställa normalpris, så när som på ett undantag — nämligen i fråga om ved — icke utnyttjats, får detta förhållande ses mot bakgrunden av den vidsträckt tillämpning överenskommelsepriset kunnat ges. Det syfte, statsmyndigheterna avsågo att ernå genom fastställande av normalpris, har kunnat tillgodoses genom priskontrollnämndens prisöverenskommelser med enskilda företag och organisationer inom näringslivet. Överenskommelseprisen ha i själva verket tjänat som en typ av normalpris, och man har därvid haft fördelen av ett enklare och smidigare tillämpningsförfarande. Det är nämndens avsikt, att även i fortsättningen, så långt detta med hänsyn till omständigheterna anses möjligt, tillämpa metoden med frivilliga överenskommelser om prissättningen. Nämnden anser dock av ovan anförda skäl, att denna metod vid prisövervakningen — som visat tillfredsställande funktionsduglighet vid kontrollen av inarbetandet av en fortlöpande kostnadsstegring i prissystemet — icke ger ett tillräckligt fast grepp över prissättningen i nu rådande läge, som främst utmärkes av på olika områden föreliggande tendens till knapphetsprisstegring. De påfrestningar, som en prisöverenskommelse måste utsättas för under knapphetsförhållanden, kan enligt nämndens uppfattning mötas endast genom en legal bindning av priserna vid ett fixerat läge.

Genom bestämmelserna i 3 § har därför begreppet normalpris givits en i viss mån annan innebörd än i gällande prisregleringslag. Enligt utkastet får normalpriset överskridas endast i den mån tillstånd härtill på förhand beviljats; och i motsats till vad nu gäller skall enligt förslaget ett överskridande av normalpriset utan tillstånd vara straffbelagt. De ekonomiska påföljder, som enligt nu gällande bestämmelser äro förenade med ett överskridande av normalpriset, synes icke kunna ge det fastställda priset tillräckligt bindande

kraft i ett läge, där på grund av knapphet eller andra omständigheter ett överenskommelsepris av sedvanlig typ icke väntas hålla. Överskridandet av normalpriset är ju icke förenat med egentlig risk, som graverar den vinstchans, som ligger i att prishöjningen icke upptäckes eller icke beivras till hela det belopp, som motsvarar extrainkomsten av försäljningen till pris övertigande normalpriset. Vissa företeelser på vedmarknaden torde belysa normalprissättningens bristande effektivitet under knapphetsförhållanden.

Den föreslagna nya formen av normalpris har vid remissbehandlingen i allmänhet tillstyrkts såsom ändamålsenlig och i nuvarande läge av behovet påkallad. Med hänsyn till den skärpning av sanktionerna för överskridande utan tillstånd, som detta normalpris skulle innefatta, har från några håll ifrågasatts, huruvida maximiprisformen samtidigt kunde vara behövlig i lagstiftningen.

Livsmedelskommissionen anför härom:

Mot det nya stadgandet om normalpris har kommissionen i huvudsak intet att erinra. Såvitt kommissionen kan finna, är sagda stadgande väl ägnat att ersätta såväl den nuvarande prisregleringslagens föreskrifter om normalpris som maximiprislagens bestämmelser om maximipris. Någon anledning att, såsom skett i utkastet, vid sidan av varandra upptaga dels normalpris och dels maximipris synes emellertid icke föreligga. Ett system enligt vilket dessa båda priser skulle tillämpas vid sidan av eller jämte varandra synes knappast tänkbart i praktiken. Vid nu angivna förhållanden anser sig kommissionen böra föreslå, att ifrågavarande pridföreskrifter sammanarbetas till ett gemensamt stadgande.

Liknande synpunkter ha framförts av *socialstyrelsen*.

Beträffande användningen av normalpris har *Sveriges köpmannaförbund* i likhet med några andra näringsorganisationer uttryckt vissa allmänna önskemål:

Förbundet vill som sin mening uttala, att normalpris endast bör fastställas i sådant fall, då frivillig överenskommelse om prissättning icke kunnat träffas. Denna förbundets uppfattning synes stå i god överensstämmelse med nämndens egen mening. Förbundet vill vidare förorda, att då normalpris på viss vara fastställts, normalpriset icke endast bestämmes för detaljhandeln. Normalpris bör även bestämmas att gälla vid försäljning från producent eller grossist till detaljhandeln. Om normalpris endast fastställes för detaljhandeln, medan detaljhandelns inköpspris lämnas fritt, kan följden bli att detaljhandeln icke får möjlighet anskaffa varor till sådana priser, att det fastställda normalpriset kan följas vid försäljning i detalj. Förbundet vill även framhålla, att en varas utförsäljningspris måste variera på olika platser i landet med hänsyn till att transportkostnaderna äro olika stora. Vid fastställande av normalpris måste hänsyn härtill tagas, och det torde i de flesta fall icke vara möjligt att, med bortseende från de varierande fraktkostnaderna, bestämma samma normalpris att gälla över hela landet.

Synpunkten att en prisreglering bör konsekvent genomföras på de olika stadierna i omsättningen har, som tidigare nämnts, understrukits av *kommerskollegium*.

Befogenheten att fastställa normalpris har *priskontrollnämnden* ansett i regel böra delegeras till nämnden. Fastställandet av normalpris torde nämligen

sannolikt ofta komma att ske i direkt anslutning till tidigare prisöverenskommelser, varvid tillämpandet av normalprisbestämmelsen utgör ett fullföljande av nämndens föregående prispolitik. Den lokala prisutvecklingen anser nämnden däremot, såsom förut anförts, i fortsättningen icke med framgång kunna övervakas centralt från Stockholm. Nämnden utgår sålunda från att en förstärkning av den lokala prisövervakningen kommer till stånd särskilt i fråga om detaljhandeln. I sammanhang härmed uttalar nämnden, att även själva prissättningen i många fall icke med tillräcklig hänsyn till lokala förhållanden kan avgöras och bedömas centralt.

Vad nämnden anförut rörande den eller de myndigheter, som böra handhava normalprissättningen, har vid remissbehandlingen blivit föremål för invändningar i olika avseenden. Från något håll har påyrkats, att normalprissättningen generellt skall handhavas av Kungl. Maj:t. I ett flertal yttranden, icke minst från kristidsstyrelserna själva, ha uttalats betänkligheter emot att låta lokala organ handhava normalprissättningen. Vidare ha några myndigheter i fråga om särskilda varuslag förordat, att avgörandet skall tillkomma Kungl. Maj:t, respektive annan myndighet än priskontrollnämnden.

Socialstyrelsen har härom framhållit följande:

Mot anordningen att åt priskontrollnämnden i regel delegera befogenheten att fastställa normalpris synes i vissa hänseenden kunna riktas berättigade invändningar. Styrelsen avser särskilt de fall, då normalpris skall åsättas sådana för den allmänna försörjningen livsviktiga varor som bränsle eller vissa livsmedel, exempelvis mjölk. I sådana fall läser priskontrollnämndens lämplighet som prissättande organ med fog kunna ifrågasättas. Det synes självklart, att normalprisets fastställande för sådana varor bör ankomma på Kungl. Maj:t.

Kristidsstyrelsen i Jönköpings län har föreslagit den ändringen i lagförslaget, att allenast Kungl. Maj:t skall äga befogenhet fastställa normalpris. Även *Skånes handelskammare* förordar samma ändring och framhåller i detta sammanhang, att fastställandet av normalpris innefattar ett ingripande av så genomgripande karaktär, att rätten därtill icke bör delegeras åt priskontrollnämnden utan liksom i fråga om rätten att fastställa maximipris bör förbehållas Kungl. Maj:t.

Lämpligheten av att delegera normalprissättningen i vissa fall åt lokala organ har ifrågasatts av bl. a. *fullmäktige i riksbanken*, som ansett att inom dessa organ ej alltid finnas representerade den sakkunskap och den erfarenhet i hithörande frågor, som äro nödvändiga för att lidelsefritt kunna bedöma alla de svåra, med prissättningen sammanhängande problemen. — Liknande synpunkter ha anlagts av *Stockholms handelskammare*.

Kommerskollegium har med instämmande i de av Stockholms handelskammare anförda betänkligheterna framhållit:

För vinnande av nödig enhetlighet och konsekvens i prispolitiken synes nödvändigt, att denna del av verksamheten koncentreras till centralorganet, priskontrollnämnden. Däremot finner sig kollegium ej böra stödja Skånes handelskammares yrkande, att fastställande av normalpris skulle behöva ligga hos Kungl. Maj:t, utan finner denna befogenhet utan olägenhet kunna dele-

geras till nämnden, helst som nämndens beslut ju i vanlig ordning kan överklagas hos Kungl. Maj:t.

Bränslekommissionen har med hänsyn till den avvägning mellan olika intressen, framför allt de prispolitiska och de försörjningspolitiska, som måste ske vid prisbestämningen å de inhemska bränsleprodukterna, ansett normalprisbestämningen å dessa produkter böra förbehållas Kungl. Maj:t.

Beträffande tillämplighetsområdet för normalprissättningen har *priskontrollnämnden* framhållit följande:

Fastställandet av normalpris bör i möjlig mån begränsas till områden, där av olika skäl frivilliga överenskommelser om prissättningen icke kunna träffas. Redan förefintligheten av denna befogenhet bör i många fall underlätta uppnåendet av ett frivilligt avtal. Å andra sidan kan det i vissa fall vara av betydelse för de företag, som binda sig genom en prisöverenskommelse, att överenskommelsepriset ges karaktären av normalpris, varigenom tillämpningsområdet utsträcker sig till med bindande kraft gälla alla, som tillverka eller handla med varan i fråga. Det bör enligt nämndens mening vara möjligt att tillämpa normalprisbestämmelsen även i fall, där med hänsyn till en mycket stark differentiering i sorter och kvaliteter en fixering i detalj av normalpris icke är lämplig eller möjlig. I sådana fall bör prissättningen kunna bindas genom fastställandet av en normalkalkyl, som t. ex. i form av ett fixerat tillägg till fabrikspriset binder försäljningspriset inom handeln, eller som alltefter prisläget på råvaror och löner på ett noga angivet sätt fixerar prissättningen.

Enligt nämndens uppfattning bör den fortlöpande priskontrollen i första rummet koncentreras till varor och förnödenheter, som äro av vikt för folkhushållet. Prisbildningen på varor av sekundär betydelse bör i regel icke omfattas av föreskriften om anmälningsplikt; ej heller bör normalpris åsättas sådana varor. Gränsdragningen kan dock i många fall vara oviss. Ett fabrikat kan uppvisa en i och för sig ringa produktions- och omsättningssiffra men tillsammans med ett stort antal andra fabrikat ingå som delar i en tillverkning, vars resultat måste ställas under priskontroll. Det är givet, att i så fall även viss övervakning av prissättningen på fabriktionsdelarna bör införas.

Malmöhus läns norra kristidsstyrelse har ansett den av priskontrollnämnden angivna principiella varubegränsningen alltför stark:

Man förstår visserligen, att priskontrollnämnden hyst vissa betänkligheter att inom kontrollen inrymma ett större antal varuslag än som kan anses vara av särskild vikt för folkhushållet. Om prissättningen lämnas fri för vissa varuslag, kommer detta emellertid att medföra missnöje och säkerligen få till följd ett avtrubbande av respekten för de givna prisbestämmelserna. Det kan därför ifrågasättas, huruvida det icke vore lämpligt att redan från tiden för lagens ikraftträdande i vidaste utsträckning medtaga de varuslag, vilka böra vara föremål för priskontroll.

Lantbruksstyrelsen har i likhet med *Sveriges lantbruksförbund* förutsatt, att prissättningen för jordbrukets produkter åtminstone i princip skall komma att behandlas i annat sammanhang.

I fråga om tvenne speciella prisområden har en allmän begränsning av priskontrollnämndens verksamhet diskuterats, nämligen beträffande hyresmarknaden och exporthandeln.

Vad angår hyresutvecklingen har *priskontrollnämnden* i sin skrivelse framhävt vikten av en offentlig övervakning med hänsyn till den på ett stort antal orter redan nu framträdande bristen på bostadslägenheter. Nämnden anser, att hyresmarknadens problem äro av så speciell karaktär, att dess övervakning icke lämpligen bör falla inom ramen för den av nämnden utövade verksamheten.

Socialstyrelsen har understrukit nämndens uttalanden härom.

Beträffande exporthandeln har *industrikommissionen* framhållit:

Kommissionen utgår ifrån, att prisregleringslagen icke skall tillämpas på exporthandeln. Återverkningar av stigande exportpriser på den inhemska prisnivån synas nämligen bäst kunna förhindras genom andra åtgärder än kontroll av exportvarornas priser. Kommissionen vill i anslutning härtill ifrågasätta, huruvida icke i lagtexten bör angivas att lagens tillämpningsområde är begränsat till prisbildningen på varor, som säljas på hemmarknaden.

Beträffande den från vissa håll ifrågasatta sammansmältningen av normalpris och maximipris till en gemensam prisregleringsform vill jag till en början anmärka, att dessa prisformer kunna fylla i viss mån skilda uppgifter och att anledning i vart fall saknas att frånhända sig de anpassningsmöjligheter som ett bibehållande av båda prisformerna erbjuder.

De i förevarande paragraf upptagna bestämmelserna avvika från motsvarande bestämmelser i 2 § 3) gällande prisregleringslag främst därutinnan, att fastställt normalpris vid straffansvar icke får utan tillstånd överskridas. I fråga om lämpligheten av att under nu rådande förhållanden övergå till ett dylikt normalprisbegrepp kan jag — liksom det övervägande flertalet av de hörda myndigheterna — i allt väsentligt ansluta mig till vad priskontrollnämnden anför. Förslaget innefattar emellertid även andra olikheter i förhållande till gällande lag. Vad beträffar de föreslagna bestämmelsernas tillämpningsområde må sålunda framhållas att, medan gällande lag får anses begränsad till förnödenheter av avsevärd betydelse för prisutvecklingen, förslaget principiellt omfattar varje slag av förnödenheter. Att på denna punkt begränsa Kungl. Maj:ts befogenhet torde i nuvarande läge icke vara lämpligt, detta även om fullmakten helt naturligt kommer att utnyttjas huvudsakligen eller kanske endast beträffande dylika viktigare förnödenheter. Ytterligare må, i fråga om de föreslagna bestämmelsernas omfattning, nämnas att i departementsförslaget verkställandet av transporter uttryckligen jämfästills med försäljning av förnödenheter; enligt gällande lag liksom i priskontrollnämndens utkast är däremot försäljningsnormalpriset det primära, medan transportnormalpriset är av supplerande karaktär och främst avsett att förhindra, att ett pristillägg å varan uttages i form av ökad ersättning för transport av densamma. Det vill emellertid synas lämpligt, att i lagtexten otvetydigt angives, att jämväl transportverksamheten såsom fristående verksamhet omfattas av bestämmelserna. Försiktigheten torde härvidlag bjuda att icke begränsa kontrollmöjligheterna till allenast transport av förnödenheter.

*Departements-
chefen.*

I anledning av vad industrikommissionen anfört angående exporthandeln vill jag anmärka, att prisreglering enligt de i förslaget uppdragna riktlinjerna självfallet avses skola vinna tillämpning endast beträffande den inhemska marknaden; att angiva detta i lagtexten torde emellertid icke vara erforderligt. I detta sammanhang vill jag vidare erinra, att bestämmelserna icke heller kunna vinna tillämpning beträffande kontrollen över hyresmarknaden, då förslaget gäller endast försäljning av förnödenheter och verkställande av transporter.

Det må framhållas, att förslaget tager sikte ej blott på försäljning av förnödenheter i handeln i egentlig mening, utan även på sådan försäljning som sker exempelvis i form av tillhandahållande av mat å restauranger o. s. v. I vad mån prisregleringen i det särskilda fallet omfattar även dylika försäljningar blir givetvis beroende på avfattningen av den med stöd av lagen meddelade föreskriften.

Medan fastställandet av normalpriser enligt gällande lag ankommer utslutande på Kungl. Maj:t, förutsättes i priskontrollnämndens utkast, att befogenheten att fastställa normalpris skall kunna delegeras på viss myndighet. Priskontrollnämnden har i sin motivering yttrat, bland annat, att befogenheten i regel borde delegeras på nämnden, eftersom fastställandet av normalpris ofta torde komma att ske i direkt anslutning till av nämnden med vederbörande branschorganisation träffad prisöverenskommelse. I remissyttrandena har från flera håll framförts erinringar mot en dylik anordning. Även om förslaget väckt betänkligheter, torde man dock böra bibehålla delegationsmöjligheten. Den bör givetvis utnyttjas endast i den mån så visar sig påkallat av praktiska skäl och torde ej behöva användas i större omfattning. Däremot synes det lämpligt att överlåta åt central kristidsmyndighet eller, efter dess bemyndigande, lokal myndighet att göra av förhållandena påkallade lokala eller temporära differentieringar av ett av Kungl. Maj:t fastställt normalpris. — Tillstånd till överskridande av fastställt normalpris torde böra lämnas av central kristidsmyndighet eller lokal myndighet.

Att uppdraga några allmänna regler för vilket eller vilka led i produktionen och distributionen, som normalprissättningen bör avse, torde icke lämpligen låta sig göra; avgörandet härutinnan torde få träffas från fall till fall under beaktande av branschens beskaffenhet och de företeelser på marknaden, med vilka man närmast vill komma till rätta.

I anledning av vad priskontrollnämnden anfört angående möjligheten att reglera prissättningen genom att fastställa en normalkalkyl, vill jag endast framhålla, att något direkt hinder mot en sådan prissättning icke synes mig föreligga. Spörsmålet på vad sätt normalpriset skall angivas torde emellertid få bli föremål för bedömande från fall till fall.

4 §.

I denna paragraf upptagas bestämmelser, i huvudsak motsvarande de i 2 § under 1) i gällande prisregleringslag införda, om befogenhet för Kungl. Maj:t att i priskontrollsyfte begränsa rätten att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet.

I 12 § 3) och 4) har — i överensstämmelse med priskontrollnämndens förslag — stadgats straff för den som bryter mot av Kungl. Maj:t jämlikt 4 § utfärdad föreskrift angående rätten att köpa eller sälja viss förnödenhet eller mot villkor, som i anledning av lagen uppställts för rätten att köpa eller sälja förnödenheten.

Priskontrollnämnden har anfört följande beträffande ifrågavarande bestämmelser:

Nämnden har ansett att Kungl. Maj:ts befogenhet att efter vissa linjer vidtaga åtgärder för ett organiserande av marknaden bör i oförändrat skick överföras från nu gällande prisregleringslag. I den mån möjlighet att föreskriva normalpris utbygges på sätt, nämnden föreslagit, minskas visserligen behovet att genom organisatoriska åtgärder skapa förenklade förhandlingsformer. I den mån för en given marknad andra villkor än fixeringen av ett utförsäljningspris behöva föreskrivas (t. ex. för träffandet av clearinganordning) kan ifrågavarande befogenhet dock bli av betydelse. — Det straffansvar som enligt gällande prisregleringslag åvilar den, som utan att vara medlem i sammanslutning eller utan att ha avgivit vederbörlig förbindelse yrkesmässigt köpt eller sålt avsedd förnödenhet, har i föreliggande utkast till lag utsträckts att gälla även för den, som bryter emot de förpliktelser som åvila honom i egenskap av medlem av sammanslutningen eller som innefattas i en av honom avgiven förbindelse. Avsaknaden av en sådan straffföreskrift i gällande prisregleringslag har — enligt vad erfarenheten visat vid regleringen av vedhandeln — känts som en allvarlig brist.

Nämnden önskar i detta sammanhang framhålla vikten av marknadens organiserande på ett särskilt område, nämligen i fråga om importhandeln. De för närvarande ytterst oenhetliga importkostnaderna och en i stötar fortlöpande importprisstegring utgör enligt nämndens uppfattning ett allvarligt hot för prisutvecklingens stabilitet. Såväl med hänsyn till behovet av anordningar i större omfattning än för närvarande vidtagits för utjämning av importkostnaderna olika importörer emellan som med beaktande av det för vissa delar av importen framförda kravet på mer koncentrerad uppköpsverksamhet i utlandet framstår en mer enhetlig organisation av importhandeln som ett viktigt prispolitiskt önskemål. Från denna synpunkt föreligger visserligen behov av viss utvidgning av den i 4 § angivna möjligheten att i fråga om viss förnödenhet binda handeln till särskild sammanslutning. Då emellertid införandet av importförbud utgör en mer direkt och även ur andra synpunkter lämpligare väg i förevarande hänseende anser nämnden behov av nyssberörda utvidgning icke föreligga.

Ett par *kristidsstyrelser* ha yppat oro för det hinder för företagens rörelsefrihet, som de föreslagna befogenheterna kunde medföra, och i ett fall har hemställts att bestämmelsen angående nyetableringsspärr måtte uteslutas, så att man bibehölle möjligheten till handelns förnyelse.

Bränslekommissionen har i skrivelse till priskontrollnämnden den 5 februari 1941 riktat uppmärksamheten på de svårigheter, som förelegat att på vedmarknaden bemästra prisförhållandena med hjälp av befogenheterna i nuvarande prisregleringslag och härom bl. a. anfört:

Med stöd av prisregleringslagen har Kungl. Maj:t utfärdat *dels* kungörelsen den 31 maj 1940 (nr 420) med fastställande av normalpriser å vissa vedsortiment *dels* ock kungörelsen den 2 juli 1940 (nr 712) med vissa bestämmelser angående handeln med ved.

I förstnämnda kungörelse hava bestämmelser givits rörande de priser tillverkare äger betinga sig för sådana vedsortiment, varom i kungörelsen är fråga. Den senare kungörelsen fastslår, att rätten att idka handel med ved, som avses i kungörelsen, skall tillkomma endast den, som är medlem av Sveriges skogsägareföreningars riksförbund eller som avgivit särskild förbindelse att ställa sig till efterrättelse bestämmelserna i ett mellan statens vednämnd och riksförbundet upprättat avtal; och gälla särskilda priser (återförsäljarpriser) i fråga om dylik handel. Brott mot bestämmelserna i detta avtal är förenat med vissa ekonomiska påföljder i form av vite och skadestånd.

Förutsättning för att den reglering av vedmarknaden, som sålunda skett, skall hålla är naturligen, att gällande bestämmelser respekteras och att fastställda priser icke överskridas. Enligt till bränslekommissionen i olika sammanhang inkomna framställningar har det dock visat sig att så icke är fallet. Från riksförbundet och till detta anslutna skogsägareföreningar har sålunda gjorts gällande, att på grund av frånvaron av effektiv kontroll över efterlevnaden av prisbestämmelserna normalpriserna i allt större utsträckning bleve överskridna och att genom tillkomsten av nya enbart på grund av kristidens vinstmöjligheter framvuxna företag å vedmarknaden ett omfattande jobberi med ved skulle florera. Jämväl från kristidsstyrelsehåll har gjorts gällande, att greppet om prisbildningen på brännved gått mer eller mindre förlorat inom stora delar av landet.

Vad angår frågan om skydd för de redan inom vedbranschen verksamma och lojalt arbetande företagen mot tillkomsten av nya krisbetonade företag torde bestämmelserna under 2 § 1) och 2) i prisregleringslagen i stort sett vara tillfyllest även under förhållanden, som kräva mer ingripande åtgärder än som i nuvarande läge befunnits påkallade.

I detta sammanhang bör emellertid framhållas, att den som utan att hava avgivit vederbörlig vedhandelsförbindelse driver handel med ved icke drabbas av annan påföljd än straff — i normala fall dagsböter — även om han samtidigt åsidosätter gällande prisbestämmelser. Med hänsyn till den skada å vedmarknaden, som en dylik illojal affärsman kan förorsaka, ävensom till den ekonomiska vinning personen i fråga genom uppskruvade priser kan tillskansa sig, synes det kunna ifrågasättas huruvida icke jämväl någon ekonomisk påföljd bör drabba honom. Det lär icke hava saknats fall där försäljare, som uraktlåtligt följa gällande vedpriser, underlåtit att avgiva vedhandelsförbindelse, emedan han ansett eventuell straffpåföljd vara att föredraga framför risken att nödgas betala vite och skadestånd enligt vedhandelsavtalet.

Livsmedelskommissionen har ifrågasatt, om icke möjlighet till en starkare begränsning vore nödvändig för att stadgandet skall kunna effektivt utnyttjas. Kommissionen åberopar vissa tidigare erfarenheter:

I samband med genomförandet av vissa regleringar har en tillämpning av detta stadgande ifrågasatts inom livsmedelskommissionen. Av olika skäl

har emellertid kommissionen icke funnit stadgandet praktiskt användbart för de ändamål, för vilka det avsetts. Detta beror huvudsakligen på att Kungl. Maj:t vid meddelande av förordnande om förut nämnd begränsning är skyldig medgiva samma rätt åt var och en, som utan att vara medlem av sammanslutningen ställer sig till efterrättelse de föreskrifter, som skola gälla för sammanslutningen. Personer eller företag, som under rådande krisförhållanden måste anses mindre lämpliga att bedriva sådan rörelse, som i lagen avses, kunna alltså ej förvägras rätt därtill, utan att det ledes i bevis att de brutit mot givna föreskrifter. En tillämpning av stadgandet förutsätter på grund av det anförda ett effektivt kontrollsystem. I de fall, då fråga inom kommissionen uppkommit om centralisering av handeln, har anledningen här till just varit svårigheten att utöva en dylik kontroll. Enligt kommissionens erfarenhet borde därför stadgandet, därest det skall erhålla någon större praktisk betydelse, omarbetas.

Sveriges lantbruksförbund har härom anfört:

De vägar, som beträffande sådana varor som kött och fläsk synes vara mest framkomliga, äro *dels* att varorna, i den mån så kan ske, på visst stadium av marknadsförandet ledas in över bestämda och relativt få organ, då en så vitt möjligt fullständig priskontroll på detta stadium kan erhållas, *dels* att allmänheten så att säga mobiliseras att själv kontrollera priserna i detaljhandeln. I det första hänseendet erfordras sålunda ett sådant organiserande av marknadsförandet på visst stadium, som avses i 4 paragrafen av lagförslaget. Det förefaller emellertid ovisst huruvida bestämmelserna i denna paragraf ge Kungl. Maj:t möjlighet att föreskriva, att inköp av viss förnödenhet för återförsäljning ej får ske annat än i viss ordning. Därest så icke är fallet, torde paragrafen böra kompletteras med en bestämmelse av sådan innebörd.

Bestämmelserna i förevarande paragraf överensstämma i huvudsak med stadgandena i 2 § 1) gällande prisregleringslag. Såsom förut nämnts innefattar förslaget emellertid en betydelsefull komplettering i fråga om straffpåföljderna, i det att jämväl överträdelse av villkor, som uppställts för rätten att köpa eller sälja förnödenheten i fråga, föreslås kriminaliserad (12 § punkterna 3 och 4). Erfarenheten har nämligen visat, att avsaknaden av en dylik straffbestämmelse inneburit en märkbar svaghet. — I detta sammanhang må påpekas, att enligt 12 § sista stycket i förslaget den brottslige kan drabbas jämväl av den påföljden, att taget eller betingat vederlag förklaras skola tillfalla kronan. *Departements-
chefen.*

Departementsförslaget skiljer sig i så måtto från gällande lag och priskontrollnämndens utkast, att enligt förslaget rätt att driva handel icke skall under alla förhållanden tillkomma jämväl den som, utan att tillhöra vederbörande sammanslutning, förbinder sig att ställa sig till efterrättelse av Kungl. Maj:t för sammanslutningens medlemmar givna pridföreskrifter och dylikt. Såsom livsmedelskommissionen framhållit synes det nämligen angeläget, att möjlighet hålles öppen att i visst fall kunna begränsa rätten att idka handel till endast medlemmarna av sammanslutningen. I anledning härav har departementsförslaget så utformats, att rätt att idka handel med den ifrågakomma förnödenheten såsom regel skall tillkomma jämväl den.

som avgivit förbindelse varom nyss är sagt, men att Kungl. Maj:t, när särskilda förhållanden därtill föranleda, skall äga begränsa rätten att idka handel till allenast sammanslutningens medlemmar.

Lantbruksförbundet har ifrågasatt, om de föreslagna stadgandena gäve Kungl. Maj:t möjlighet att föreskriva att inköp av viss förnödenhet för återförsäljning ej finge ske annat än i viss ordning. I anledning härav må framhållas, att stadgandena torde ge Kungl. Maj:t befogenhet att uppställa alla de villkor för handelns bedrivande, som priskontrollens ändamålsenliga genomförande må föranleda.

Vad importhandeln angår läser prisregleringslagen knappast vara att anse som ett tjänligt instrument för organiserandet av denna, i allt fall icke i den mån man åsyftar att vinna en koncentration av uppköpsverksamheten i utlandet. Föreskrifter om högsta priser m. m. inom landet beröra ju i och för sig icke importörernas rätt att i utlandet ingå köpeavtal. Såsom priskontrollnämnden själv anfört, synas de direkta importregleringarna erbjuda bättre möjligheter härvidlag.

5 §.

I paragrafen ha införts bestämmelser om maximipris, i huvudsak motsvarande stadgandena i 2 och 4 §§ gällande maximiprislag.

Bränslekommissionen har särskilt understrukit behovet av transportprisreglering och härom anfört:

Kommissionen vill fästa uppmärksamheten på att konsumtionspriserna för bränslena, framförallt för ved och bräntorv, ofta äro i hög grad beroende av transportkostnaderna för bränslet. Möjligheterna att forsla ved från en ort till en annan äro därför starkt begränsade. Vad järnvägarna angår har genom den gällande fraktnedsättningen för ved skapats en ur bränsleförsörjningens synpunkt tillfredsställande ordning. Kostnaderna för trafiken med motorfordon äro emellertid helt oreglerade, och inga garantier kunna givas för att dessa kostnader stå i skäligt förhållande till övriga kostnader för veden. Med hänsyn till transportkostnadernas betydande inverkan på de priser, som fastställas för veden i konsumtionsorterna, ifrågasätter kommissionen, huruvida icke en statlig reglering av taxorna för motorfordonstrafiken bör komma till stånd.

*Departements-
chefen.*

Förevarande paragraf har i departementsförslaget uppställts efter mönster av 3 § i samma förslag. Ingressen till 2 § i maximiprislagen — i vilken angivas maximiprislagstiftningens båda huvudsyften, det penningvårdande och det socialpolitiska — har sålunda ansetts kunna uteslutas. Någon saklig ändring har icke härmed avsetts.

Vidare hava, i likhet med vad som skett redan i priskontrollnämndens utkast, uteslutits de i andra och tredje styckena av 2 § gällande maximiprislag upptagna stadgandena, att maximipris må fastställas för riket eller visst område av riket samt bestämmas olika för särskilda områden och för skilda slag av handel, ävensom att Kungl. Maj:t må medgiva undantag från föreskrift om maximipris. Anledningen till uteslutningen är densamma, som vid tillkomsten av gällande prisregleringslag föranledde till att motsvarande

bestämmelser då icke upptogos i sistnämnda lag, eller att en fullmaktslag endast avser att ange yttergränserna för Kungl. Maj:ts befogenheter och att sålunda av lagstiftningens egen natur följer, att inom den angivna ramen de Kungl. Maj:t tillagda befogenheterna få utnyttjas i den omfattning och på det sätt, som prövas erforderligt och lämpligt.

Det må vidare anmärkas, att den i 2 § maximiprislagen upptagna bestämmelsen, att såsom maximipris skall föreskrivas pris »som av Konungen funnits skäligt», icke medtagits i departementsförslaget. Detta har föranletts därav, att en skälighetsbedömning i gängse mening torde sakna praktisk betydelse på det användningsområde för maximipriset, som kvarstår efter införandet av det nya normalprisbegreppet.

Enligt förslaget har maximiprisets tillämpning begränsats till förnödenheter, som äro av vikt för befolkningen eller produktionen. Förslaget överensstämmer i denna del med såväl maximiprislagen som priskontrollnämndens utkast. I olikhet med maximiprislagen och nämnda utkast — men i överensstämmelse med 3 § i departementsförslaget — har i nu förevarande paragraf av departementsförslaget begreppet maximipris för transport sidordnats med begreppet maximipris för förnödenhet; någon begränsning av tillämpningsområdet, motsvarande den som stadgats för maximipris å förnödenheter, har ej ansetts påkallad med avseende på transporter, som i den mån de överhuvud ifrågakomma för reglering alltid torde uppfylla de uppställda kraven på betydelse för befolkningen eller produktionen. Vidare ha de särskilda bestämmelserna om maximipris för kostnad för tillhandahållande av förnödenhet ansetts kunna utgå; såsom under 3 § utvecklats avses nämligen, att fastställda försäljningspriser skola, i den omfattning så vid föreskriftens meddelande bestämmas, omfatta jämväl sådan försäljning som sker exempelvis genom tillhandahållande av mat å restaurang.

6 §.

I 6 § har upptagits stadgande om förbud mot prisocker. Straffbestämmelser i anslutning till stadgandet återfinnas i 12 §. För åtal förutsättes enligt 15 § angivelse av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

Departementsförslaget överensstämmer i denna del med motsvarande bestämmelser i priskontrollnämndens utkast.

Priskontrollnämnden har motiverat stadgandet på följande sätt:

Produkter, som i och för sig äro av ringa betydelse, kunna under rådande knapphetsförhållanden utsättas för stark spekulation med en oskälig uppskrivning av priserna som följd. Någon väg till frivillig prisöverenskommelse torde ofta icke finnas, varjämte varans ringa betydelse torde utesluta tillämpandet av normal- eller maximiprisbestämmelserna. Å andra sidan kunna oskäliga prishöjningar icke lämnas utan varje avseende. Det dåliga exemplet kan smitta och moralen på marknaden undergrävas, om den priskontrollerande myndigheten saknar möjlighet att ingripa. Med avseende å mera flagranta fall av denna typ hava i 6 § upptagits straffbestämmelser, som nära överensstämma med de i Sverige åren 1917—1922 gällande prisockerlagarna. Avsikten med dessa bestämmelser är främst att redan förelintligheten av desamma skall väsentligt reducera antalet fall av uppenbarligen oskälig prissättning.

Några remissmyndigheter ha uttalat betänkligheter emot prisockerbestämelsen.

Hallands läns kristidsstyrelse har härom anfört:

Styrelsen ställer sig betänksam mot att en bestämmelse om prisocker överhuvud taget införes. En sådan bestämmelse synes knappast vara påkallad med hänsyn till den ökade möjlighet till kontroll av prisutvecklingen som genom den föreslagna lagen skapas. Erfarenheten från den under förra världskriget och åren därefter gällande lagstiftningen om prisocker synes ge vid handen att effektiviteten av en sådan kriminalisering under alla omständigheter är ganska ringa. Med den allmänna avfattning bestämmelsen erhållit synes möjligheten att ernå en fällande dom även i flagranta fall vara ganska ringa. Att införa en kriminalisering huvudsakligen därför att den kräves av en opinion som icke klart inser strafflagstiftningens begränsning synes styrelsen icke tillrädligt. Styrelsen kan slutligen icke underlåta att erinra därom att den föreslagna ockerlagstiftningen gäller alla varor och alla avyttrare. Även om olägenheten härav undanröjes genom att prisocker föreslås skola utgöra angivelsebrott, synes det dock oformligt att lagen omfattar förfaranden som ligga alldeles utanför vad som med lagstiftningen åsyftas.

Vad styrelsen sålunda anfört har syns *livsmedelskommissionen* värt allt beaktande.

Även *kristidsstyrelsen i Norrbottens län* har ansett det föreslagna stadgandet så obestämt, att tillämpningen därav måste erbjuda stora svårigheter och lätt kunna leda till rättsosäkerhet.

*Departements-
chefen.*

Såsom priskontrollnämnden anfört, torde det i nuvarande läge vara önskvärt med ett förbud mot prisocker, d. v. s. ett förbud mot att utnyttja det knappa försörjningsläget för en oskäligen prishöjning. Reglering av prisen genom prisöverenskommelser eller genom normal- eller maximipris måste enligt sakens natur i regel begränsas till betydelsefullare varuslag. Vid angivna förhållande och för att icke priserna på vissa utanför prisregleringarna liggande områden skola oskäligt gå i höjden och därvid draga med sig jämväl priserna på andra varuslag, synes en allmän prisockerbestämmelse vara av nöden. En sådan bestämmelse kan genom sin blotta tillvaro förväntas komma att utöva en icke betydelselös prisåterhållande verkan. Det synes även vara av värde, att näringsidkarna inom de prisreglerade områdena kunna räkna med, att näringsidkarna inom de icke reglerade områdena i allt fall icke tillåtas göra oskäliga vinster.

Emellertid erbjuda sig stora svårigheter ej blott vid utformningen av en prisockerlagstiftning utan även — och framför allt — vid tillämpningen av densamma. Dessa svårigheter hänföra sig i främsta rummet till bestämmandet av vad som skall anses vara oskäligt pris. Bestämmelsen i fråga måste ges en ganska vag utformning, vilket givetvis är ägnat att medföra osäkerhet i tillämpningen och, måhända, en viss ovillighet hos de dömande organen att utmåta straff för åtalade förfaranden. Då jag trots detta ansett mig böra föreslå en allmän prisockerbestämmelse, har den för mig avgörande synpunkten varit omöjligheten att i annan form genomföra en ge-

nerell priskontroll. En direkt priskontroll och prisreglering i de i lagen i övrigt reglerade formerna måste begränsas till sin omfattning och alltså lämna utrymme för ett spekulativt utnyttjande av knapphetsläget, som det är angeläget att förhindra. Erfarenheterna av 1917 och 1921 års prisockerlagar ha i allt fall icke varit enbart negativa. Man torde även böra hålla i minnet, att det här är fråga om en krislagstiftning, varför betänkligheterna mot lagen icke få tillmätas samma vikt som om det gällt en för normala tider avsedd lag. Det må i detta sammanhang också understrykas, att av samtliga hörda myndigheter och organisationer endast kristidsstyrelserna i Hallands och Norrbottens län — med visst instämmande av livsmedelskommissionen — anfört betänkligheter mot förslaget.

Förevarande paragraf har utformats efter mönster av 1917 och 1921 års prisockerlagar. Förslaget avviker från 1917 års lag men överensstämmer med 1921 års lag därutinnan, att det avser förnödenheter av alla slag; 1917 års lag gällde endast vissa betydelsefullare varukategorier. Den vidare avfattningen torde få anses ofrånkomlig, eftersom ett av syftemålen med förslaget just är att förhindra oskäliga prisstegringar på mindre viktiga förnödenheter men med allmänna återverkningar. För att i möjligaste mån garantera en med förslagets anda överensstämmande tillämpning av prisockerbestämmelsen föreslås — i motsats till vad som gällde enligt de äldre lagarna — att allmän åklagare icke må väcka åtal för prisocker annat än efter angivelse av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer; såsom sådan angivelsemyndighet torde priskontrollnämnden lämpligen böra fungera. Genom en dylik bestämmelse vinnes, att frågan om prisocker föreligger i första hand blir bedömd av den på området sakkunniga myndigheten.

Enligt förslaget kriminaliseras tagandet eller betingandet av vederlag, som överlåtaren insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt. Beträffande tolkningen av nämnda stadgande, som hämtats från förenämnda äldre lagar, torde jag här få citera följande uttalande av vederbörande departementschef i propositionen till 1917 års prisockerlag:

Man bör vid avgörande av frågan, om försäljningen är brottslig från nu angivna synpunkt, taga hänsyn till alla de omständigheter, som böra beaktas enligt gängse rättsuppfattning — därvid vederbörligt utrymme bör lämnas även åt den uppfattning, som inom handelsståndet är den allmänna. Att inskränka de omständigheter, som få inverka, till att avse endast den oskäliga vinsten synes ej lämpligt. Är marknadspriset en normal produkt av krigstidsförhållandena, kan det ej lämnas helt utom räkningen. Men ett marknadspris, som uppkommit genom t. ex. illojala lagringsmanipulationer eller jobbande mellanhänder, får ej beaktas. Att i lagstiftningen närmare angiva alla de olika omständigheter, som böra spela in vid bildandet av ett omdöme om handlingens tillåtlighet från ovan angivna synpunkt, torde ej vara möjligt, och att uppräknas en del exempel kan lätt medföra, att en oproportionerlig vikt i det enskilda fallet lägges på förekomsten eller frånvaron av en dylik särskilt nämnd omständighet. Begränsas lagstiftningen till att avse de mera uppenbara fallen, torde ock praxis kunna övervinna svårigheterna utan dylik ledning. — — — Att man vid bedömning av oskä-

ligheten skall taga hänsyn ej blott till individuella omständigheter såsom den oskäligen vinsten — därvid t. ex. vid handel bör beaktas, utom inköpspris, bland annat även ersättning för erforderligt arbete, riskpremie, ränta å kapital och andel i allmänna omkostnader — utan även till marknadspriset, i den mån detsamma kan tänkas uppkommet utan illojala åtgöranden, har förut påpekats.

Det må framhållas, att såsom vederlag vid överlåtelse självfallet bör räknas värdet av alla de förmögenhetsförmåner, överlåtaren betingat sig, även om förmånerna till viss del fingeras utgöra vederlag för annan prestation.

7 §.

Gäller för förnödenhet visst pris, som enligt prisregleringslagen ej må överskridas eller ej må överskridas utan tillstånd, eller har någon till myndighet gjort särskild utfästelse angående högsta försäljningspris å förnödenheten, må enligt denna paragraf såsom villkor för förnödenhetens försäljning icke fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes. Undantag göres för det fall, att förfarandet överensstämmer med myndighets anordning.

Liknande bestämmelse finnes upptagen i 5 § maximiprislagen.

*Departements-
chefen.*

Stadgandet i förevarande paragraf utgör i huvudsak en kompletterande bestämmelse till de förut avhandlade prisbestämmelserna.

Departementsförslaget innebär i förhållande till priskontrollnämndens utkast en utvidgning. Enligt utkastet skulle stadgandet nämligen — förutom beträffande de fall där särskild prisutfästelse gjorts — vara tillämpligt endast i fråga om normal- och maximipris; enligt departementsförslaget åter är stadgandet, såsom redan nämnts, tillämpligt i alla de fall, där för förnödenhet gäller visst pris, som enligt lagen ej må överskridas eller ej må överskridas utan tillstånd. Tillräckliga skäl ha icke ansetts föreligga att här göra åtskillnad mellan de fall, där normal- eller maximipris gäller, och de fall där priset är i annan i lagen angiven ordning reglerat.

8 §.

I paragrafen regleras rätten att infordra de uppgifter, som kunna vara erforderliga för prövning av tillämplig prissättnings skälighet, m. m. Motsvarande bestämmelser återfinnas i gällande prisregleringslag i 2 § under 2) samt i 3 §. Förslaget skiljer sig emellertid från gällande lag därutinnan, att de ifrågavarande befogenheterna enligt lagen tillkomma Kungl. Maj:t men enligt förslaget skola tillkomma myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Departementsförslaget skiljer sig vidare såväl från gällande lag som från priskontrollnämndens utkast därutinnan, att enligt departementsförslaget skyldighet att förete handelsböcker och affärshandlingar skall kunna åläggas ej endast i syfte att kontrollera lämnade uppgifter utan jämväl för direkt kontroll av tillämplade priser.

Motsvarande bestämmelser som de, vilka upptagits i 8 § andra stycket av departementsförslaget, återfinnas i 10 § av priskontrollnämndens utkast.

Priskontrollnämnden har ansett givet, att den föreslagna ökningen av nämndens befogenheter att kontrollera och övervaka prissättningen bör kompletteras med befogenhet att infordra för pris- och kostnadsbedömningen erforderliga uppgifter.

Skånes handelskammare har ansett att bestämmanderätten i fråga om skyldigheten för näringsidkare att underkasta sig revisionsförfarande borde ligga hos Kungl. Maj:t.

Jag delar priskontrollnämndens uppfattning, att de i förevarande paragraf angivna befogenheterna lämpligen böra få utövas av myndighet, som Konungen bestämmer. *Departements-
chefen.*

Den föreslagna möjligheten att föreskriva skyldighet att förete handelsböcker och affärshandlingar även för kontroll av tillämpade priser torde vara av betydelse för prisövervakningen.

Skyldigheten att förete handelsböcker och affärshandlingar omfattar givetvis alla de handlingar som prövas vara av betydelse för kontrollen.

9 §.

Paragrafen upptager bestämmelser om skyldighet att till länsstyrelse, polismyndighet eller annan av Kungl. Maj:t bestämd myndighet lämna uppgift om innehav av sådan förnödenhet, som nämnts i 5 §, ävensom angående rätt att verkställa husundersökning i syfte att kontrollera sådant innehav.

Stadgandena motsvara bestämmelserna i 6 § maximiprislagen, dock att enligt nämnda paragraf uppgiftsskyldighet föreligger allenast i förhållande till länsstyrelse och polismyndighet.

Paragrafen överensstämmer med motsvarande paragraf i priskontrollnämndens utkast. *Departements-
chefen.*

Enligt 10 § i nämnda utkast skulle länsstyrelse äga föreskriva vite för den, som vägrade att lämna uppgift enligt nu förevarande paragraf. I departementsförslaget har denna bestämmelse, som saknar motsvarighet i maximiprislagen, icke upptagits, då rätten att företaga husundersökning synes utgöra ett fullt tillräckligt tvångsmedel vid fall av tredska.

10 §.

Stadgandena i 10 §, som motsvara bestämmelserna i 3 § maximiprislagen och 11 § i priskontrollnämndens utkast, stipulera rätt för länsstyrelse i vissa fall att förordna om tvångsförsäljning av maximiprissatt vara.

Föreskriften i 3 § sista stycket maximiprislagen, att länsstyrelsens beslut om förnödenhets försäljning skall gå i verkställighet ändå att det överklagas, återfinnes i 18 § av departementsförslaget.

11 §.

Paragrafen — som motsvarar 12 § i priskontrollnämndens utkast — stadgar rätt för myndighet, som Konungen bestämmer, att beträffande detalj-

handel med förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, föreskriva skyldighet att i eller vid försäljningslokalen ha anslag med prisuppgifter samt att sälja viss förnödenhet efter vikt eller mått. Nämda myndighet medgives även rätt att utfärda andra dylika bestämmelser som må vara ägnade att motverka oskäligen prisstegring eller ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Liknande bestämmelser återfinnas i 7 § första stycket maximiprislagen, dock att enligt nämnda lagrum de angivna befogenheterna tillkomma länsstyrelserna.

Bestämmelsen möjliggör sådant offentliggörande av priser, varom *socialdemokratiska kvinnoförbundet* gjort framställning i sin förut omförmälda skrivelse den 12 februari 1941; förbundet har i nämnda skrivelse anfört:

Vi anse, att större offentlighet skulle kunna ges åt de överenskommelser, som träffas mellan statens priskontrollnämnd och olika företrädare för handel och industri. Om för de på olika sätt prisreglerade varorna prislistor kunde komma att delges kristidsnämndernas prisombud, offentliggöras i lokalpressen och anslås i butikerna, skulle ett sådant förfarande helt säkert skapa större trygghet hos den köpande allmänheten. Den skulle få större möjlighet än nu att understödja priskontrollen och de handlande, som lojalt hålla priserna, skulle däri få en god hjälp.

Möjligheten att föreskriva prisanslag i butikerna har vid remissbehandlingen varit föremål för allmänt gillande.

Lantbruksstyrelsen har förordat ett av lantbruksförbundet väckt förslag, att de priskontrollerande myndigheterna skulle varje vecka publicera prislistor för de vanligaste kvaliteterna av olika varor.

Såväl *kooperativa förbundet* som *Sveriges köpmannaförbund* har hemställt, att förseelser mot sådana med stöd av förevarande paragraf meddelade bestämmelser, som avse att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet — vilka förseelser enligt förslaget ligga under allmänt åtal — icke måtte få åtalas av allmän åklagare annat än efter angivelse av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

Kooperativa förbundet har anfört:

Det torde vara omöjligt att nu förutse innehållet i och omfattningen av de bestämmelser i sagda hänseende, som komma att meddelas av den av Konungen utsedda myndigheten. Sannolikt komma dessa bestämmelser att bli av synnerligen varierande innebörd. Vid bestämmelser för ordnandet av tillförseln och saluhållandet av förnödenheter torde mången gång få fästas villkor, som göra tillförseln eller saluhållandet av viss förnödenhet beroende av möjligheten att anskaffa förnödenheten, att få fram förnödenheten till viss ort etc. Här torde det alltså vanligtvis icke bli tal om sådana strikta ordningsregler, som att handlanden skall hava ett anslag uppsatt i butiken o. s. v., utan här torde komma att meddelas bestämmelser, vilkas uppfyllande blir beroende av förhållanden, som mången gång säkerligen icke kunna förutses, då bestämmelserna givas.

Under sådana omständigheter finner styrelsen, att det vore mindre välbetänkt, om alla förseelser mot bestämmelser av sist angivna innebörd ovillkorligen skulle falla under allmänt åtal. I så fall skulle nämligen allmän åklagare bli tvungen att beivra så gott som alla hithörande förseelser, alltså

även de, som äro att anse såsom bagatellartade eller såsom tillkomna mer eller mindre ofrivilligt. Styrelsen vill därför förorda, att frågan om åtal beträffande ifrågavarande förseelser prövas av den myndighet, som Konungen bestämmer.

Liknande synpunkter ha anförts av *Göteborgs kristidsstyrelse*.

De i förevarande paragraf upptagna bestämmelserna skilja sig från motsvarande stadganden i 7 § maximiprislagen därutinnan, att enligt nämnda lagrum de angivna befogenheterna utövas av länsstyrelserna och äro avsedda att utnyttjas rent lokalt, medan enligt förslaget ordningsföreskrifter av ifrågavarande slag avses skola meddelas mera generellt; som en följd härav har befogenheten att meddela dylika föreskrifter föreslagits överflyttad från länsstyrelserna till myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Skola de enligt paragrafen medgivna befogenheterna på ett effektivt sätt kunna utnyttjas i priskontrollens tjänst, synes en dylik omläggning nödvändig.

*Departements-
chefen.*

Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan priskontrollen trätt i funktion enligt de nya riktlinjerna, fatta ståndpunkt till lantbruksstyrelsens och lantbruksförbundets förslag om skyldighet för prismyndigheterna att veckovis publicera prislistor för olika varor.

I vissa remissyttranden har man utgått från att de föreskrifter, som skulle meddelas med stöd av sista ledet i paragrafen, skulle vara av annan karaktär än de förut i paragrafen avhandlade föreskrifterna. I anslutning härtill har ifrågasatts, att beträffande de förstnämnda föreskrifterna åtal för eventuella överträdelser icke skulle få anhängiggöras annat än efter angivelse av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. I anledning härav vill jag understryka, att de i sista ledet av paragrafen avsedda föreskrifterna uttryckligen angivas såsom andra *dylika* bestämmelser; då föreskrifterna sålunda avses skola vara av samma karaktär som de i paragrafen i övrigt angivna, lärer det icke böra ifrågakomma att i åtalshänseende behandla dem olika.

Med hänsyn till att de föreskrifter, som komma att meddelas enligt förevarande paragraf, åtminstone delvis kunna förväntas vara av generell natur har den i 7 § andra stycket maximiprislagen upptagna bestämmelsen angående föreskrifternas offentliggörande i länskungörelserna m. m. ansetts böra uteslutas. Sättet för publicerandet torde få bliva beroende av föreskriftens beskaffenhet och tillämpningsområde. Kungl. Maj:t torde i mån av behov få meddela anvisningar därom.

12—14 §§.

Dessa paragrafer innehålla bestämmelser om påföljder för överträdelser av lagen. Motsvarande bestämmelser innehållas i 13—15 §§ av priskontrollnämndens utkast.

Priskontrollnämnden har anfört:

Beträffande i 13 § upptagna bestämmelser om straff för överträdelser av utfärdade prisföreskrifter önskar nämnden endast framhäva betydelsen av att även köparen i vissa fall kan ställas till ansvar. Vid betydande knapphet

på en vara är det i många fall lika sannolikt att det är på köparens som att det är på säljarens initiativ, som ett av myndigheterna fastställt pris över-skrides. Det är i sådant läge möjligt, att köparen tubbar säljaren att överlåta varan till ett pris, som överstiger det enligt ifrågavarande bestämmelser fastställda priset. I sådant fall liksom när brott mot prisbestämmelse sker vid köp i återförsäljningssyfte, bör enligt nämndens mening även köparen straffas. I föreslagna ansvarsbestämmelser begränsas köparens ansvar vid överträdelse av prisbestämmelserna till dessa fall.

Stockholms stads kristidsnämnd har anfört betänkligheter mot köpareansvaret, då syftet icke varit att återförsälja förnödenheterna. Bortsett från bevisvärigheterna, då såväl köpare som säljare skola ställas till ansvar, befarar nämnden att följden kunde bli, att en köpare bundes vid en och samma handlare under hela den tid som regleringen fortsätter. Parterna kunde råka i ett beroende av varandra, som lätt kunde missbrukas av den ena eller andra.

Sveriges köpmannaförbund har å andra sidan uttryckt tillfredsställelse med köpareansvaret.

Vad straffbestämmelserna i allmänhet angår, har *kristidsstyrelsen i Östergötlands läns östra område* ansett att förutsättningen »vetskap» för straffbarhet förringade värdet av bestämmelserna. Styrelsen ifrågasätter, om icke en av myndighet i vederbörlig ordning utfärdad föreskrift om viss prissättning bör sätillvida jämföras med en vederbörligen utfärdad författning, att en tilltalad icke till sitt fredande kan åberopa bristande kännedom om densamma.

Livsmedelskommissionen har understrukit styrelsens anmärkning.

Departements-
chefen.

I stort sett överensstämma straffbestämmelserna med motsvarande bestämmelser i gällande prisreglerings- och maximiprislagar.

Beträffande frågan om ansvar å köpare för delaktighet i av säljare begånget brott mot pridföreskrift, som meddelats med stöd av lagen, må till en början erinras att, med hänsyn till straffbestämmelsernas art, strafflagens delaktighetsregler torde bliva att tillämpa i den mån annat icke stadgas. Då köparen i allmänhet lär vara att betrakta som delaktig i säljarens brott, skulle detta medföra att straff regelmässigt ådömdes även köparen. En sådan princip skulle emellertid föra alltför långt. Det allmänna rättsmedvetandet torde näppeligen kräva straff exempelvis för en husmor, som — utan att i någon mån hava provocerat säljaren — för hushållsförnödenheter betalar ett av säljaren begärt pris, överstigande fastställt normalpris. I gällande maximiprislag har även delaktighetsansvaret begränsats till att avse sådana köpare, som i återförsäljningssyfte betalat eller förklarat sig villiga att betala det otillåtna priset. En sådan begränsning synes emellertid väl snäv. Tillräckliga skäl torde sålunda knappast föreligga att från ansvarighet undantaga en sådan köpare, som uppsåtligen förlett säljaren till brottet, om man än givetvis måste räkna med en viss ökning av bevisvärigheterna såsom följd av den ökade ansvarigheten för köparna. I enlighet med vad jag nyss anfört har i förslaget stadgats straff för köpare, som handlat i återförsäljningssyfte eller som uppsåtligen förlett säljaren till brottet; i övrigt skall

emellertid enligt uttryckligt stadgande i tredje stycket av 12 § delaktighetsansvar icke ådömas köparen i fall som här avses.

Har köpare begått brott, som i 12 § under 3) avses eller har någon för transport tagit för hög betalning, skall enligt förslaget säljaren respektive den som betalat transportkostnaden straffas för delaktighet endast i den mån han är att anse som anstiftare till brottet.

Till förhindrande av att meddelade prisbestämmelser kringgås på så sätt, att vederlag uttages i annan form än penningar, har i 12 § andra stycket upptagits en allmän bestämmelse därom, att lika med för hög betalning skall anses i annat än penningar utgående vederlag som till värde uppenbarligen överstiger det tillåtna priset. Motsvarighet till detta stadgande återfinnes i 8 § maximiprislagen.

I likhet med vad som gäller enligt maximiprislagen har i förslaget såsom förutsättning för straffbarhet angivits vetskap om den prisföreskrift, mot vilken brutits. Frågan om sådan vetskap skall anses föreligga eller icke lärer få bedömas efter vanliga regler.

I sista stycket av 12 § har, efter mönster av 10 § maximiprislagen, stadgats att, då någon fälles till ansvar enligt 12 § 1)—8), domstolen må efter ty skäligt finnes förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits. Detta stadgande gäller även vid överträdelse av fastställt normalpris, till vilken del stadgandet sålunda avser att ersätta 7 § gällande prisregleringslag; påföljden enligt sistnämnda lagrum är dock såtillvida lindrigare, att säljaren enligt detta icke kan åläggas utgiva mera än det tagna överpriset. Såsom förut framhållits består vidare den skillnaden, att enligt gällande lag överträdelse av normalpris icke kan medföra annan påföljd än dylikt förverkande, medan enligt förslaget förverkandepåföljden avses skola, efter ty skäligt finnes, ådömas vid sidan av bötes- eller fängelsestraffet.

Slutligen må anmärkas, att förverkandepåföljden enligt förslaget avser endast taget eller betingat vederlag, varför påföljden sålunda icke må ådömas om förnödenheten väl utbudits till för högt pris men avtal om överlåtelse icke kommit till stånd.

15 och 16 §§.

Paragraferna motsvaras av 16 och 17 §§ i priskontrollnämndens utkast.

I 15 § första stycket har, efter mönster av gällande prisregleringslag, stadgats att allmän åklagare icke må väcka åtal för brott, som i 12 § avses, med mindre brottet angivits till åtal av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Detta stadgande gäller dock icke i fråga om överskridande av maximipris, vilket brott ansetts — liksom hittills — böra lyda under allmänt åtal.

Åtal för brott, som i 12 § avses, föreslås enligt 16 § första stycket skola väckas vid den rätt, där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet. Jag vill erinra om att samma forumregel är stadgad i gällande prisregleringslag, där den infördes på föranledande av lagrådet. De skäl som av lagrådet då anfördes — att tvekan lätt kunde uppkomma om var försäljning ägt rum samt att en och samma person kunde hava företagit ett stort antal försäljningar eller transporter på skilda orter, varför i enkelhetens intresse

ett enhetligt forum borde bestämmas, lämpligen den tilltalades personliga forum, ävensom att åtal för lämnande av oriktig uppgift icke borde behandlas vid rätten i den ort, där vederbörande myndighet har sitt säte, utan vid samma rätt som har att behandla talan i anledning av normalprisets överskridande — torde i det väsentliga äga tillämpning beträffande hela det nu förevarande brottsområdet.

18 §.

Denna paragraf motsvaras av 19 § i priskontrollnämndens utkast.

Sveriges köpmannaförbund har ansett, att den, som fört klagan över myndighets beslut och vunnit bifall härtill, bör hållas skadeslös för liden förlust. Enligt förbundets mening bör bestämmelse härom införas i denna paragraf.

Departements-
chefen.

Uppenbarligen är det angeläget att beslut, som myndighet meddelat med stöd av den föreslagna lagen, omedelbart bringas i tillämpning. I förevarande paragraf har därför upptagits ett stadgande av innehåll, att meddelat beslut skall utan hinder av förd klagan lända till efterrättelse, intill dess anorlunda kan varda förordnat.

Har Kungl. Maj:t bemyndigat central kristidsmyndighet att fastställa normalpris, torde Kungl. Maj:t böra äga att i samband med bemyndigandet och då så finnes lämpligt föreskriva, att klagan mot myndighetens beslut i ärendet ej må föras. Den angivna befogenheten, som icke upptagits i priskontrollnämndens utkast, torde böra utnyttjas i sådana fall, där en ovisshet om det av myndigheten fastställda prisets fortbestånd kan förväntas medföra störande inflytelser på marknaden.

Skulle ett av myndighet meddelat beslut om fastställande av normalpris överklagas och Kungl. Maj:t finna skäl att i anledning av besvärerna fastställa ett högre pris, bör detta icke få föranleda ersättning av allmänna medel till dem, som före prishöjningen sålt i enlighet med då gällande normalpris.

I kraftträdandebestämmelserna.

Lagen torde lämpligen böra träda i kraft den 1 juni 1941 samt gälla under viss angiven tid, förslagsvis till och med den 30 juni 1942.

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över det överarbetade förslaget, av den lydelse *bilaga A*¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Birger Öhman.

¹ Denna bilaga, som är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 5 maj 1941.

Närvarande:

justitieråden FORSSMAN,
BELLINDER,
regeringsrådet LUNDEVALL,
justitierådet STERZEL.

Enligt lagrådet den 3 maj 1941 tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 18 april 1941, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *prisregleringslag*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av byråchefen för lagärenden i folkhushållningsdepartementet hovrättsrådet R. B. Dahlgren.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 maj 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets den 5 maj 1941 avgivna utlåtande över det den 18 april samma år till lagrådet remitterade förslaget till *prisregleringslag* och anför därvid följande.

Förslaget till prisregleringslag har av lagrådet lämnats utan erinran.

Enligt 1 § i nyssnämnda förslag äger Konungen under tid, då riksdagen är samlad, endast med riksdagens samtycke meddela i paragrafen avsett förordnande. Riksdagens samtycke till sådant förordnande torde böra inhämtas samtidigt med att lagförslaget förelägges riksdagen.

Med åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte

dels jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition till antagande förelägga riksdagen nyssnämnda förslag till prisregleringslag,

dels ock föreslå riksdagen samtycka till att Konungen efter utfärdande av lag i ämnet, meddelar sådant förordnande, som i lagens 1 § avses, att gälla tills vidare.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

R. Wærneman.

Bilaga B.

U t k a s t

till

Prisregleringslag.

Inledande bestämmelse.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—12 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om prisreglering.

2 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen äger myndighet, som Konungen bestämmer, föreskriva att den, som yrkesmässigt säljer viss förnödenhet,

1) skall vara skyldig att ofördröjligen anmäla det pris, som av honom tillämpades för förnödenheten den dag föreskrift om sådan anmälningsskyldighet meddelades;

2) skall vara skyldig att, varje gång höjning av priset å förnödenheten vidtages, ofördröjligen anmäla prishöjningen;

3) icke må utan tillstånd höja förnödenhetens pris förrän en vecka förflutit från det han inkommit med anmälan om prishöjningen.

Har anmälan om tillärd prishöjning inkommit i fall som under 3) avses, må, då särskilda skäl därtill äro, den myndighet som meddelat föreskriften utsträcka den tid, under vilken priset icke må utan tillstånd höjas, till högst en månad från det anmälningen inkom.

Den myndighet, som meddelat föreskrift enligt första stycket, äger be-

stämma dels till vilken myndighet anmälningar enligt nämnda stycke skola göras, dels ock på vilken myndighet det skall ankomma att bevilja tillstånd varom under 3) förmäles.

3 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen äger Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat fastställa visst pris, som prövas skäligt, att gälla såsom *normalpris* vid frivillig försäljning eller transport av viss förnödenhet.

Normalpriset må icke överskridas med mindre tillstånd därtill lämnats av myndighet, som bestämmes av Konungen eller av den myndighet, som fastställt normalpriset.

4 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen äger Konungen föreskriva, att rätt att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den, som är medlem av viss sammanslutning eller som förbinder sig att ställa sig till efterrättelse de villkor som i anledning av denna lag uppställts för medlems rätt att köpa eller sälja sådan förnödenhet, eller, då särskilda skäl därtill äro, bestämma, att sådan rätt skall tillkomma endast den, som före viss dag yrkesmässigt köpt eller sålt sådan förnödenhet.

5 §.

1 mom. Om priset å förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, kan förväntas visa en stegring vilken, ensam eller i förening med prisstegring å andra förnödenheter, kan medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft eller en avsevärd nedsättning av befolkningens levnadsstandard, må Konungen, i den mån så prövas nödigt, föreskriva, att vid frivillig försäljning av sådan förnödenhet visst pris som av Konungen funnits skäligt (*maximipris*) ej må överskridas.

2 mom. Kan förväntas att kostnad för transport eller tillhandahållande av i 1 mom. omförmäld förnödenhet ökas så, att priset på förnödenheten stegrats på sätt i nämnda moment avses, äger Konungen, i den mån så prövas nödigt, bestämma *maximipris* jämväl för kostnad som här avses.

6 §.

Ej må någon för överlåtelse av förnödenhet taga eller betinga sig vederlag, som han insett eller bort kunna inse vara med hänsyn till föreliggande omständigheter uppenbart oskäligt.

Ej heller må någon utbjuda förnödenhet till avyttring mot vederlag som i första stycket sägs.

7 §.

Gäller för förnödenhet *normalpris* eller *maximipris* eller har någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vil-

ket förnödenhet må av honom försäljas, må ej, i vidare mån än som överensstämmer med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för förnödenhetens försäljning fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes.

Om uppgiftsskyldighet.

8 §.

I den mån så befinnes erforderligt för ernående av en fortlöpande kontroll över den allmänna prisutvecklingen äger myndighet, som Konungen bestämmer, föreskriva att den, som yrkesmässigt köper eller säljer viss förnödenhet eller driver transportrörelse, skall vara skyldig att, på anfordran av myndigheten, dels lämna de uppgifter myndigheten begär för prövning av den tillämpade prissättningens skälighet eller för bedömning av den allmänna prisutvecklingen, dels ock för kontroll av lämnade uppgifter förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten.

9 §.

Det åligger envar att, vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet eller annan myndighet, som Konungen bestämmer, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, varom i 5 § 1 mom. förmäles.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda myndighet i fråga om sitt innehav av förnödenheten, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. Ifråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

10 §.

Försummar någon efter anfordran, varom i 8 § förmäles, att fullgöra vad honom i följd därav åligger, eller vägrar någon att vid förfrågan enligt 9 § lämna upplysning, som i sistnämnda lagrum avses, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

Särskilda bestämmelser.

11 §.

Vägrar den, som i avsevärd myckenhet äger eller innehar någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel uppenbarligen ej behövlig förnödenhet, för vilken maximipris gäller, att sälja förnödenheten till sådant pris och finnes förnödenhetens försäljning vara er-

forderlig för tillgodoseende av behovet av dylik förnödenhet, äger länsstyrelse låta i lämplig ordning för ägarens eller innehavarens räkning och på hans bekostnad sälja förnödenheten till det fastställda priset eller, där länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt, till nämnda pris minskat med högst 10 procent.

Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning, där borgenär såsom pant eller eljest under panträtt innehar förnödenhet, som i första stycket avses, eller har rätt att kvarhålla sådan förnödenhet såsom säkerhet för sin fordran; och njute borgenären rätt till betalning ur köpeskillingen.

12 §.

Myndighet som Konungen bestämmer äger, i den mån så finnes av behovet påkallat, att beträffande detaljhandel med förnödenhet, varom i 5 § 1 mom. förmäles, meddela särskilda bestämmelser angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet samt angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått, så ock annan dylik bestämmelse, som må vara ägnad att motverka oskälig prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Ansvarsbestämmelser m. m.

13 §.

Med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år straffes

1) den som underlåtit att fullgöra anmälningskyldighet, som föreskrivits jämlikt 2 § 1) eller 2), eller som i anmälan enligt 2 § lämnat medvetet oriktig uppgift eller som, med vetskap om att beträffande förnödenhet meddelats föreskrift enligt 2 § 3) eller beslut enligt 2 § andra stycket, i strid mot föreskriften eller beslutet försålt eller saluhållit förnödenheten till förhöjt pris;

2) den som med vetskap därom att beträffande viss förnödenhet gäller normalpris försålt eller saluhållit förnödenheten för högre pris eller för transport av densamma gjort sig till godo högre belopp utan att tillstånd därtill lämnats;

3) den som med vetskap om föreskrift, som Konungen jämlikt 4 § meddelat angående rätten att sälja viss förnödenhet, brutit mot föreskriften eller som, med vetskap om villkor som i anledning av denna lag uppställts för rätten att sälja förnödenheten, brutit mot villkoret;

4) den som med vetskap om föreskrift, som Konungen jämlikt 4 § meddelat angående rätten att köpa viss förnödenhet, brutit mot föreskriften eller som, med vetskap om villkor som i anledning av denna lag uppställts för rätten att köpa förnödenheten, brutit mot villkoret;

5) den som med vetskap därom att för förnödenhet gäller maximipris försålt eller saluhållit förnödenheten för högre pris;

6) den som med vetskap om att maximipris är bestämt i fall som avses i 5 § 2 mom. för där avsedd kostnad gjort sig till godo högre belopp;

7) den som bryter mot bestämmelserna i 6 §;

8) den som handlat i strid mot sådan av honom avgiven utfästelse, som i 7 § avses, eller brutit mot det i samma paragraf stadgade förbudet;

9) den som vid lämnande av uppgift, som avses i 8 §, eller vid förfrågan enligt 9 § eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet.

Ej må, i fall som under 1), 2), 3), 5) eller 6) avses, den som förvärvat eller förklarat sig villig att förvärva förnödenheten eller som betalat kostnad för transport eller tillhandahållande av densamma, dömas för delaktighet i brottet, där han ej, med sådan vetskap som i nyssnämnda lagrum sägs, uppsåtligen förlett gärningsmannen till brottet eller handlat i syfte att återförsälja förnödenheten. Ej heller må, där köpare begått brott som under 4) avses, säljaren dömas för delaktighet i brottet, där han ej, med sådan vetskap som i sistnämnda lagrum sägs, uppsåtligen förlett köparen till brottet.

Fälles någon till straff enligt första stycket, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

14 §.

Åsidosätter någon bestämmelse, som meddelats jämlikt 12 §, straffes med böter från och med två till och med trehundra kronor.

15 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom anmälan eller uppgift eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar eller vid undersökning, som i 9 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamål. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

16 §.

Brott, varom i 13 § 1)—4) samt 7)—9) sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av myndighet, som Konungen bestämmer.

Brott som i 15 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

17 §.

Åtal för brott, varom i 13 § sägs, väckes vid den rätt, där den tilltalade skall svara i tvistemål i allmänhet.

Åtal för förseelse, som avses i 14 § anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol.

18 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, ävensom vad någon förpliktats utgiva enligt 13 § sista stycket, tillfalla kronan.

19 §.

Myndighets beslut jämlikt 2, 3, 8, 11 eller 12 § skall utan hinder av fördraget lända till efterrättelse, intill dess annorlunda kan varda förordnat.

20 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1941, från och med vilken dag maxiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349)¹ och prisregleringslagen den 8 december 1939 (nr 838) upphöra att gälla, samt gäller till och med den 30 juni 1942. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I 15 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

---

¹ Jfr 1940:170.

P. M.**angående utvecklingen av statens utbetalningar och intäkter,
penningförsörjningen och partipriserna.**

Såsom mål för penningpolitiken har uppställts, att förhindra en försämring av penningvärdet genom en ökning av den för efterfrågan disponerade köpkraften. Detta innebär icke, att en höjning av prisnivån skulle vara utesluten. När försämringen i försörjningsläget medför kostnadsökningar och varuknapphet, skulle en prisstabilisering kunna ske endast genom en minskning av köpkraften vunnin genom depressivt verkande åtgärder och ett arbetslöshetsskapande pristryck på vissa områden.

Med denna målsättning har penningpolitikens uppgift blivit att förhindra, att minskat sparande eller varuspekulation tillför marknaden ny köpkraft, och att tillse, att köpkraftstillskott till följd av de nödtvungna budgetunderskotten neutraliseras.

En mera omfattande ökning av köpkraften bör komma till uttryck i ökad penningmängd. Emellertid behöver en ökning av penningmängden icke betyda, att köpkraften ökats, och omvänt är en oförändrad penningmängd intet bevis för att också köpkraften är oförändrad; förändringar i kassahållningens omfattning kunna nämligen medföra, att penningmängden och köpkraften icke förskjutas parallellt.

Om penningmängden ökats och denna förändring visar sig betyda, att köpkraften tillvuxit, är det icke därför sagt, att köpkraftsökningen är förklaringen till den inträdda prisstegringen. Om nämligen förändringar i försörjningsläget driva fram kostnadsstegringar — exempelvis vid övergång från en billigare importvara till en dyrare inhemsk ersättningsprodukt — men varuomsättningen kan hållas uppe, leder en anpassning av efterfrågan efter de inträdda förändringarna till en helt sekundär ökning av köpkraften. En sådan av kostnadsstegringen föranledd köpkraftsökning behöver icke strida mot det penningpolitiska programmet.

Under kriget har prisnivån i Sverige visat en betydande stegring. Även sedelmängden har ökats avsevärt. Samtidigt har budgeten visat ett stigande överskott av utgifter över löpande verkliga inkomster.

I samband med att förslag framlägges om vidgad priskontroll, varvid de allmänna ekonomiska förutsättningarna för denna kontroll måste upptagas till övervägande, synes det motiverat att lämna en sammanställning av det statistiska material, som bildar utgångspunkten för en bedömning ur här angivna synpunkter av de sålunda inträdda förändringarna. I anledning därav har inom finansdepartementet verkställts viss bearbetning av tillgängliga statistiska uppgifter. Resultaten redovisas i de i det följande fram-

lagda tabellerna och diagrammen. En redogörelse för beräkningsmetoderna lämnas i anslutning till tabellerna.

Då den framlagda statistiken endast avser att göra föreliggande data rörande den penningpolitiska utvecklingen allmänt tillgängliga skall här icke lämnas en närmare analys av materialet. I anslutning till en kort förklaring av de sammanställningar som verkställts, må dock vissa karaktéristiska drag i utvecklingen framhållas.

Tabell 1 utvisar löpande överskott av utgifter över verkliga inkomster inom statshushållningen. Såsom närmare utvecklas i den tekniska kommentaren till tabellen ansluter sig beräkningen direkt till statsbokföringen vilket — till följd av förekomsten av förskott och andra finanstransaktioner vid sidan av budgeten — medför, att förändringarna delvis rätt starkt avvika från förskjutningarna i förhållande mellan verkliga utbetalningar och inflytande medel. I en sista kolumn ha införts uppgifter angående det samlade utgiftsöverskottet från krigets början. Av nyss angivna skäl är totalsumman ej oväsentligt för låg (jfr nedan sid. 17 ff.).

Tabell 2 visar utvecklingen av statens upplåning i marknaden, alltså av de summor som staten indragit från bankerna och allmänheten för finansiering av det i tabell 1 angivna överskottet av utgifter över verkliga inkomster. Denna inlåning betyder visserligen en motsvarande omedelbar minskning av allmänhetens för andra ändamål disponibla köpkraft, men den kan ha motvägts av att allmänheten i samband med tecknandet av statslån tagit i anspråk sparmedel eller disponerat ny kredit.

Tabell 3 belyser utvecklingen av saldot mellan statens utbetalningsöverskott enligt tabell 1 och upplåningen i marknaden enligt tabell 2, eller med andra ord omfattningen av de statsutgifter enligt bokföringen som varken täckts av verkliga inkomster eller av lån i marknaden. Dessa utgifter, som måste ha finansierats med statens egna kassatillgångar eller lån i riksbanken, representera ett motsvarande nettotillskott av betalningsmedel och köpkraft till marknaden. Att marknaden kan ha tillförts större belopp genom statens finanstransaktioner än detta överskott ger vid handen, följer av vad som anförts ovan angående tabell 2; det är ju ovisst, i vad mån statens upplåning i marknaden resulterat i en motsvarande nettominskning av betalningsmedelsförsörjningen och köpkraften.

Av de ovan i anslutning till tabell 1 angivna skälen ger det i tabell 3 redovisade sammanlagda utbetalningsöverskottet ett alltför lågt mått på differensen mellan faktiska utbetalningar och inkomsterna av skatter och lån. Detta belyses närmare i *tabell 4*, som ger siffrorna för den sammanlagda förbrukningen av statens kassatillgångar och av medel inlånade via riksbanken. Denna kassaförbrukning speglar, såsom framhållits vid kommentaren till tabell 3, differensen mellan statsutbetalningarna och statens intäkter bedömd från finansieringssidan. För en närmare förklaring till skillnaden mellan det mått på denna differens, som kassautvecklingen ger, och det mått, som erhålles med utgångspunkt från budgeten (jfr *diagram 1*) hänvisas till det följande (se nedan sid. 19 ff.).

Tabell 5 redovisar en andra statistiskt åtkomlig källa till en eventuell köpkraftsökning, nämligen uttag av sparmedel från bankerna. Det bör observeras, att dispositionen över sådana sparmedel är av sådan omfattning, att om både denna och de statliga betalningsöverskotten direkt påverkat penningförsörjning och köpkraft utan att kompensera faktorer varit verk samma, borde penningförsörjningen ha visat en ökning, som tidvis skulle varit nästan dubbelt så stor som det sammanlagda statliga betalningsöverskottet. Av intresse är vidare, att de största nettouttagen skedde i september och december 1939 samt i april 1940.

I *tabell 6* redovisas förändringarna i tillgången på betalningsmedel. Av tabellen framgår, att sedelmängden ökats kraftigt fram till och med april 1940 men därefter visat en vikande tendens. Ökningen skedde i tre steg, nämligen i september och december 1939 samt i april 1940. Checkmedelstillgången sjönk fram till sommaren 1940 och har därefter blott delvis återhämtats.

Den bristande överensstämmelsen i utvecklingen av sedeltillgång och av checkmedelsförsörjning låter sig lättast förklara, om den faktor som utlöst sedelökningen tämligen ensidigt berört konsumentskiktet, vilket gäller uttagen från sparräkningarna men däremot icke de statliga utbetalningsöverskotten.

Den begränsade grad, i vilken sedelcirkulationen ökats, ger av under *tabell 5* antydda skäl vid handen, att uttagen av sparmedel och de statliga utbetalningsöverskotten icke båda kunna ha i full utsträckning påverkat penningförsörjningen. Vid bedömningen av den relativa utsträckning i vilken den ena eller den andra av de båda faktorerna får antagas ha blivit utan inverkan på sedelmängden bör observeras, att utbetalningsöverskotten icke till någon del behöva ha ökat sedelmängden, vilket däremot uttagen av sparmedel måste ha gjort.

En jämförelse mellan sedelutvecklingen och utvecklingen av nämnda båda köpkraftsökande faktorer, slutligen, visar en väsentligt bättre inbördes överensstämmelse mellan sedelökning och sparmedelsdisposition än mellan sedelutveckling och betalningsöverskott (jfr *diagrammen 2 och 3*).

Att under angivna förhållanden tillmäta statens finanstransaktioner en mera väsentlig betydelse för uppkomsten av sedelökningen låter sig icke statistiskt försvara.

Tidpunkterna för sedeltillskotten och de samtidiga större sparmedelsuttagen tyda på, att förtroendereaktioner hos en större allmänhet inför de allvarliga utrikespolitiska händelserna spelat en avgörande roll för uppkomsten av sedelökningen. En omflyttning av sparmedel från bankräkningar till kontanta kassor torde i stor utsträckning ha ansetts lämplig med hänsyn till risken för likviditetssvårigheter vid en evakuering eller av fruktan för utbetalningsspärr i bankerna. I den mån denna tolkning av sättet för sedelökningens uppkomst är riktig, betyder den, att sedelökningen icke får uppfattas såsom bevis för en ökning av köpkraften. Mot en sådan uppfattning av sedelökningen talar också checkmedelns samtidiga nedgång.

Här gjorda påpekanden resa frågan, hur de statliga utbetalningsöverskotten kompenserats, om de i den omfattning som materialet gör sannolik lämnat penningförsörjningen oberörd (sedelökningen väsentligen bestämd av sparmedelsuttag, checkmedlen reducerade under den tid utbetalningsöverskotten voro störst). Härtill må anmärkas, att bankernas likviditet under ifrågavarande tid varit hårt ansträngd genom allmänhetens disposition över sparmedel och än mera genom omfattande uttag från affärsmässiga räkningar och ökade krediter. Till följd härav kunna de medel, statsfinansernas utveckling tillfört marknaden, antagas ha blivit uppdämda i bankerna, i den mån de nått dessa.

Tabell 7 belyser närmare senast berörda förhållanden. Tabellen utvisar dels utvecklingen av de affärsmässiga bankräkningarna samt av vissa korta krediter, dels omfattningen av valutaförsäljningarna.

Av tabellen framgår, att valutaförsäljningarna fram till våren 1940 nära svara mot summan av uttagen å dessa räkningar och tillskotten till de korta krediterna. Detta innebär i varje fall, att nedgången i behållningarna på ifrågavarande räkningar lika litet som den ökade kreditgivningen behöva betyda, att den inhemska marknaden tillförts medel. Den statistiska bilden ger en naturlig förklaring till checkräkningarnas utveckling. De i tabellen redovisade förändringarna utgöra bakgrunden till det likviditetsvakuum i vilket utbetalningsöverskotten kunna ha försvunnit.

Under tiden efter aprilkrisen visa de affärsmässiga räkningarna och de korta krediterna en återgång mot förkrignivån. Någon förskjutning till förmån för checkräkningarna framträder därvid icke, vilket styrker antagandet, att ett behov av ökad betalningsmedelsförsörjning för varuomsättningen icke gjort sig gällande. Att återgången underlättats av de statliga utbetalningarna är sannolikt. Den torde dock främst ha möjliggjorts genom en avveckling av de importvarulager som byggts upp fram till aprilkrisen och i vilka de medel, som utbetalats från bankerna genom i tabellen redovisade uttag och krediter, i väsentlig mån torde ha bundits med valutaköpen såsom mellanled.

I *tabellerna 8 och 9* har slutligen framlagts visst material till belysning av bakgrunden till den registrerade partiprisstegringen. Sålunda har den indexmässiga stegringen fördelats på olika varugrupper med hänsyn bland annat till prisrörelsernas sannolika ursprung i importhandeln, i övergången till inhemska ersättningsprodukter samt i statlig prisreglering. Till en särskild grupp ha hänförs sådana varor som utan att vara underkastade direkt prispåverkan av något av nu angivna slag varit föremål för statlig priskontroll.

Den verkställda uppdelningen visar, att den redovisade totala prisstegringen i varje fall icke kan åberopas såsom bevis för att priserna måste ha drivits upp genom en absolut sett ökad efterfrågan. Utrymme för en knapphetsprisstegring finnes närmast bland »övriga varor» samt inom gruppen priskontrollerade varor. Till sin huvudsakliga del måste dock prisstegringen inom dessa grupper betraktas såsom en följd av importvaruprisernas uppgång, prisetförändringarna på ersättningsvaror och de statliga prisregleringarna; i denna riktning pekar bland annat att prisutvecklingen för de pris-

kontrollerade varorna nära överensstämmer med den allmänna prisnivåns förändringar. »Övriga varor» visa en prishöjning som understiger den genomsnittliga. Den sammanlagda uppgång i prisnivå, som icke kan återföras på importen eller den statliga prissättningen, kan under angivna förhållanden icke gärna vara större än att den kan förklaras redan av den inträdda försämringen i varuförsörjningen vid oförändrad efterfrågan.

Grafiska framställningar av prisrörelsens struktur lämnas i *diagrammen* 4 och 5.

Tab. 1. Överskott utgifter å drift- och kapitalbudgeterna över löpande inkomster juli 1939—februari 1941.
(Miljoner kronor.)

Månad	Driftbudgeten			Utgifter å kapitalbudgeten (exkl. avskrivningar och reglering av reservförrådsnämndens förskott)	Utgiftsöverskott å drift- och kapitalbudgeterna (kol. 4 + 5)	Summa d:o från slutet av aug. 1939
	Summa inkomster	Summa utgifter	Utgiftsöverskott			
1	2	3	4	5	6	7
juli 1939 ...	84	220	137	1	138	
aug.	86	97	11	14	25	
sept.	90	115	25	30	55	55
okt.	111	130	19	9	28	83
nov.	¹ 275	143	- 132	29	- 103	- 20
dec.	¹ 115	156	41	19	60	40
jan. 1940 ...	131	229	98	35	133	173
febr.	217	204	- 13	23	10	183
mars	131	193	61	14	75	258
april	115	227	113	14	127	385
maj	265	255	- 10	16	6	391
juni	230	544	314	50	364	755
juli	89	332	244	18	262	1,017
aug.	82	300	218	5	223	1,240
sept.	80	247	167	21	188	1,428
okt.	112	302	190	18	208	1,636
nov.	¹ 324	275	- 49	23	- 26	1,610
dec.	¹ 121	269	148	22	170	1,780
jan. 1941 ...	140	246	106	37	143	1,923
febr.	276	239	- 37	20	- 17	1,906

Tabell 1.

Tabellen anger de månatliga förändringarna från juli 1939 till februari 1941 i det belopp, varmed de löpande utgifterna överstigit de löpande verkliga inkomsterna enligt redovisningen i anslutning till riksstaten, eller m. a. o. vad som för helt budgetår kallas budgetunderskottet.² Inkomster och utgifter

¹ För november 1939 har siffran höjts och för december sänkts med 102 miljoner kronor, som influtit i november men ej hunnit bokföras å inkomsttitel förrän i december. För november och december 1940 har gjorts en motsvarande höjning och sänkning på 138 miljoner kronor, som influtit i november men ej hunnit bokföras å inkomsttitel förrän i december.

² Här bortses ifrån att budgetunderskottet kan avvika från skillnaden mellan löpande utgifter och inkomster, i den mån behållningarna å reservationsanslagen undergått förskjutningar under budgetåret.

å driftbudgeten anges i kol. 2 och 3, balansen mellan dessa, vanligen utgiftsöverskott, i kol. 4 samt utgifterna å kapitalbudgeten i kol. 5. Sistnämnda utgifter anges i tabellen efter avdrag för vad som motsvarar avskrivning av nya kapitalinvesteringar samt reglering av reservförrådsnämndens förskott (jfr nedan; sådan reglering har förekommit i augusti 1939 och juli 1940 med 70 respektive 116 milj. kronor). Kol. 6 utvisar det sammanlagda beloppet av utgiftsöverskottet å driftbudgeten och nettoutgifterna å kapitalbudgeten för envar av ifrågavarande månader. I kol. 7 har sammanräknats den totala summan av ifrågavarande, av löpande inkomster icke täckta utgifter sedan krigsutbrottet i slutet av augusti 1939.

Tabell 2.

I tabell 1 ha medräknats endast de belopp som tillförts statskassan i verkliga inkomster. Framkommande saldo har till viss del täckts av upplåning genom vilken medel indragits från bankerna och allmänheten till skillnad från lån i riksbanken och därmed jämförbara transaktioner. Vissa svårigheter föreligga att statistiskt bestämma, hur stor del av statsskuldens ökning som skall betraktas såsom sådan »upplåning i marknaden».

Olika synpunkter kunna därvid i vissa avseenden göras gällande. Den uppdelning av statsskulden, som i tabell 2 gjorts mellan å ena sidan lån i marknaden och å andra sidan lån i riksbanken etc. framgår av kolumn 9 i tabellen.

Hela ökningen av den fonderade statsskulden har sålunda betraktats som upplåning i marknaden. Av den ökning i den tillfälliga statsskulden, som utgöres av skattkamarväxlar och »lån hos statsinstitutioner och fonder m. m.», har däremot större delen icke hänförts till upplåning i marknaden.

Bland skattkamarväxlarna ha fråndragits de belopp, som utgöra täckning för från riksbanken mottagna valutor till likvidering av reservförrådsnämndens inköp i utlandet, och de till riksbanken efter anbud försålda skattkamarväxlarna. Den förra gruppen växlar har numera i syfte att förenkla förfarandet med diskontering och omsättning m. m. enligt en i februari 1940 träffad överenskommelse ersatts av en i riksbanken upplagd särskild kredit för riksgäldskontoret (växelkredit nr 1; se riksgäldskontorets årsbok 1939/40, sid. 20), vilken bör behandlas på samma sätt som nämnda växlar.

Övriga skattkamarväxlar ha betraktats som lån i marknaden. De utgöres av två skilda grupper, nämligen växlar försålda till affärsbanker efter infordrade anbud samt växelkredit nr 2. Sistnämnda kredit, varom avtal träffades mellan riksbanken och riksgäldskontoret samtidigt med avtalet om växelkredit nr 1, svarar mot andra statliga likvider i utländska valutor än sådana, som avse reservförrådsnämndens verksamhet. Växelkredit nr 2 intar emellertid såtillvida en särställning att motsvarande utgifter på vanligt sätt belastat budgeten och statsverkets checkräkning. Enär utbetalningen av likviderna för valutorna skett till riksbanken och ur marknaden synpunkt alltså varit neutral, har banken ansett sig oförhindrad att lämna riksgäldskontorets motsvarande kredit. Ur här anlagda synpunkter kan ifrågavarande kredit jämföras med upplåning i marknaden, eftersom motsvarande utgifter icke eliminerats i tabell 1 och sålunda betraktats såsom utbetalningar till marknaden.

Den återstående delen av den tillfälliga statsskulden utgöres av »lån hos statsinstitutioner och fonder m. m.». Huvudparten härav, vilken i riksgäldskontorets veckorapporter redovisas under rubriken »vissa statsinstitutioner (genom Sveriges riksbank)», har icke betraktats såsom upplåning i mark-

Tab. 2. Statens »upplåning i marknaden» juli 1939—februari 1941.

(Miljoner kronor.)

Vid slutet av:	Den fonderade stats-skulden		Den tillfälliga statskulden					Total »upplåning i marknaden» (kol. 2 + 4—5—6 + 7—8)	Ökning av »upplåningen i marknaden» från slutet av aug. 1939
	Summa	därav försvars-lånen	Skattkamarväxlar			Lån hos statsinsti-tutioner och fonder			
			Summa	därav		Summa	till riksgälds-kontorets förvaltning överlämnade statsmedel inestående i riksbanken		
				reserv-förräds-nämndens (inkl. växel-kredit 1)	köpta av riks-banken (exkl. växel-kredit 2)				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
juni 1939	2,483	—	150	150	—	1	—	2,484	
juli.....	2,513	—	160	160	—	2	—	2,515	
aug.	2,515	—	175	175	—	11	—	2,526	
sept.	2,518	—	248	188	—	15	—	2,593	67
okt.	2,519	—	261	201	—	16	—	2,595	69
nov.	2,522	—	271	211	—	15	—	2,597	71
dec.	2,390	—	261	216	15	13	—	2,433	-93
jan. 1940	2,487	—	321	226	35	66	55	2,508	-18
febr.	2,549	—	341	246	35	78	64	2,623	97
mars	2,583	—	296	246	20	84	62	2,635	109
april	2,607	—	306	256	—	340	323	2,674	148
maj	2,763	138	306	256	—	423	375	2,861	335
juni	2,906	264	306	256	—	413	358	3,011	485
juli.....	3,032	371	306	256	—	426	350	3,158	632
aug.	3,110	438	406	256	36	391	312	3,303	777
sept.	3,216	539	581	256	36	433	353	3,585	1,059
okt.	3,389	701	677	256	36	421	315	3,880	1,354
nov.	3,491	796	552	256	—	399	274	3,912	1,386
dec.	3,499	799	602	256	—	417	274	3,988	1,462
jan. 1941	3,605	907	748	256	140	379	240	4,096	1,570
febr.	3,712	1,006	698	256	120	380	245	4,169	1,643

naden. Dessa lån utgöras av i riksbankens huvudkontor för statliga institutioner inestående tillgodohavanden, vilka enligt en i januari 1940 träffad överenskommelse mellan riksgäldskontoret och riksbanken ställts till riksgäldskontorets förfogande (se riksgäldskontorets årsbok 1939/40, sid. 21). Anordningen, som kan sägas innebära en ökad centralisering av statens medelsförvaltning, genomfördes så, att ifrågavarande medel överfördes till riksgäldskontorets checkräkning i riksbanken, därvid banken samtidigt debiterade riksgäldskontoret motsvarande belopp å ett särskilt konto. Insättningar eller uttag, som därefter verkställes å berörda myndigheters räkningar, ha åtföljts av dagliga omföringar till, respektive från riksgäldskontorets checkräkning och nyssnämnda konto.

Vart återstoden av »lån hos statsinstitutioner och fonder m. m.», som tidvis och särskilt mot periodens slut uppgått till betydande belopp, bör hänföras, kan diskuteras. Möjligen vore en uppdelning av de olika lånen¹ motiverad. Här har emellertid hela återstoden räknats såsom upplåning i marknaden.

¹ De större posterna utgjordes exempelvis den 18 februari 1941 av lån från följande: Bofors (21 milj. kr.), Grängsbergsbolaget (20 milj. kr.), svenska skifferoljeaktiebolaget (7 milj. kr.), svenska penninglotteriet (5 milj. kr.), postgirokontoret (65 milj. kr.) och postsparbanken (25 milj. kr.).

Tab. 3. Överskott utgifter å drift- och kapitalbudgeterna över löpande inkomster och »upplåning i marknaden» juli 1939—januari 1941.

(Miljoner kronor.)

M å n a d	Utgifts- överskott å drift- och kapital- budgeterna (kol. 6 å tab. 1)	Upplåning i marknaden (jfr kol. 9 å tab. 2)	Överskott utgifter över lö- pande inkomster och lån i marknaden (kol. 2—3)	Summa d:o från slutet av augusti 1939
1	2	3	4	5
juli 1939.....	138	31	107	
aug.	25	9	16	
sept.	55	67	— 12	— 12
okt.	28	2	26	14
nov.	— 103	2	— 105	— 91
dec.	60	— 164	224	133
jan. 1940	133	75	58	191
febr.	10	115	— 105	86
mars	75	12	63	149
april	127	39	88	237
maj	6	187	— 181	56
juni	364	150	214	270
juli	262	147	115	385
aug.	223	145	78	463
sept.	188	282	— 94	369
okt.	208	295	— 87	282
nov.	— 26	32	— 58	224
dec.	170	76	94	318
jan. 1941	143	108	35	353
febr.	— 17	73	— 90	263

Tabell 3.

Den enligt förut angivna regler beräknade upplåningen i marknaden efter krigsuthrottet (kol. 10 å tab. 2) har i tabell 3 avdragits från de tidigare berörda utgiftsöverskotten å drift- och kapitalbudgeterna (kol. 7 å tab. 1). Resultaten, som framgå av kol. 5, ange utvecklingen av det överskott av statliga utbetalningar till marknaden som icke täckts av en indragning av medel från marknaden genom verkliga inkomster och lån, sådant detta överskott kan beräknas med utgångspunkt från den till riksstaten anknutna inkomst- och utgiftsredovisningen. Om denna redovisning vore uttömmande skulle tydligen överskottet överensstämma med den samtidiga statliga kassamedelsförbrukningen i vidsträckt mening (inkl. lån i riksbanken m. m.).

Tabell 4.

Tabellen redovisar en direkt beräkning av den statliga kassamedelsförbrukningen i vidsträckt mening.

Ett approximativt mått på försämringen i den egentliga kassaställningen kan erhållas med ledning av förändringen i ställningen å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar (kol. 2 och 3). Till den på grundval av detta material beräknade försämringen av kassaställningen har lagts den del av den tillfälliga statsskulden, som är lån i riksbanken eller eljest bör hänföras till kassamedelsförbrukning i vidsträckt mening (kol. 4); detta tillägg motsvarar den ökning av statsskulden, som enligt kommentaren till tab. 2 ej hänförs till upplåning i marknaden, exklusive upplåningen för reservförräds-

Tab. 4. Statens förbrukning av kassamedel juli 1939—februari 1941.

(Miljoner kronor.)

Vid slutet av:	Behållning å statsverkets checkräkning	Behållning å riksgälds- kontorets checkräkning	Till riksgäldskon- torets förvaltning överlämnade stats- medel i riksbanken plus skattkammar- växlar köpta av riksbanken (exkl. växelkredit 2) (kol. 6 + 8 ^a å tab. 2)	Kassa- ställning minus lån genom eller i riks- banken (kol. 2 + 3—4)	Kassamedels- förbrukning från slutet av aug. 1939
1	2	3	4	5	6
juni 1939.....	106	323	—	429	
juli.....	46	254	—	300	
aug.	26	253	—	279	
sept.	79	191	—	270	9
okt.	56	172	—	228	51
nov.	302	150	—	1 342	— 63
dec.	34	154	15	1 152	127
jan. 1940	63	66	90	39	240
febr.	93	163	99	157	122
mars	43	45	82	6	273
april	38	111	323	— 174	453
maj	39	286	375	1— 108	387
juni	98	203	358	— 57	336
juli.....	36	83	350	— 231	510
aug.	— 37	66	348	— 319	598
sept.	27	111	389	— 251	530
okt.	48	114	351	— 189	468
nov.	206	58	274	1— 120	399
dec.	21	65	274	1— 209	488
jan. 1941	31	35	380	— 314	593
febr.	125	15	365	— 225	504

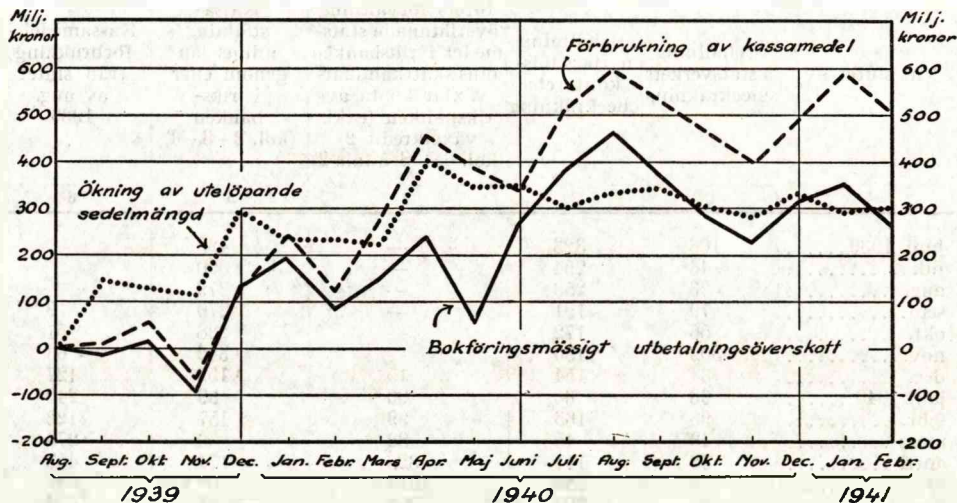
nämnden som i likhet med motsvarande utbetalningar helt eliminerats ur dessa kalkyler. Summan av nämnda lån i riksbanken m. m. samt minskningarna å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkning utgör den sökta kassamedelsförbrukningen och har för tiden efter augusti 1939 angivits i kol. 6.

¹ Det må anmärkas att en justering i tabellen liksom även å diagram 1 verkställets för att taga bort missvisande divergenser i samband med förfaranden vid uppborädsstämmorna i november—december. Endast en mindre del av de i november influtna inkomst- och förmögenhetsskatterna hinner nämligen tillföras vederbörande inkomsttitlar under månaden. Återstoden kvarligger vid månadskiftet såsom diverse medel för att under december tillgodoföras inkomsttitlarna. I samband med kronouppbördens insätts vidare å checkräkningen landstingsskatt m. fl. samtidigt uppborna kommunala medel. Till större delen kvarstå dessa såsom diverse medel över månadskiftet för att sedermera utbetalas till vederbörande kommuner. Kurvan över kassamedelsförbrukningen visar genom det kommunala tillskottet en för stark återhämtning, medan bokföringsunderskottet blir alltför stort genom att influtna kronoutsyldes icke i sin helhet medräknas. Storleksordningen av dessa transaktioner framgå av följande siffror. I november 1940 inflöte vid uppbörderna tillhoppa 360 milj. kronor, varav endast 112 tillfördes inkomsttitlar under månaden. I december inflöte endast 21 milj. kronor, men under månaden omfördes 138 milj. kronor till inkomsttitlar. Återstoden av de influtna medlen, 131 milj. kronor, omfördes till diversemedelstitlar, därav 14 milj. kronor i november och 117 milj. kronor i december.

Kassaförbrukningskurvan har sålunda justerats så, att de influtna kommunala medlen icke påverka utslaget (för november och december 1939 har kassabehållningen antagits vara 110 och 20 milj. kronor lägre än vad checkräkningarna utvisa, för maj, november och december 1940 respektive 58, 110 och 21 milj. kronor lägre), och kurvan över det bokföringsmässiga underskottet har givits den sträckning den skulle haft, om de statliga utskylderna omedelbart tillförts vederbörande inkomsttitlar.

Diagram 1. Förbrukning av kassamedel, bokföringsmässigt underskott å drift- och kapitalbudgeterna, som icke täckts av upplåning i marknaden, samt ökning av utelöpande sedelmängd.

(Jfr tab. 3 och 4.)

En grafisk jämförelse mellan de i tab. 3 och 4 från skilda utgångspunkter beräknade, av inkomster eller lån icke täckta statliga utbetalningarna till marknaden har gjorts å *diagram 1*. Å samma diagram har även inlagts en kurva å ökningen av den utelöpande sedelmängden exklusive affärsbankernas sedelinnehav (jfr tab. 6 kol. 2).

Kurvan över de utgifter å drift- och kapitalbudgeterna, som icke täckts av vare sig inkomster å driftbudgeten eller lån i marknaden, och kurvan över kassamedelsförbrukningen ha till en början ett tämligen överensstämmande förlopp.¹ I mars 1940 börja kurvorna att avvika från varandra för att under och efter aprilkrisen starkt divergera och sedan åter närma sig varandra vid bokslutet i juni 1940. Därefter röra sig båda kurvorna tämligen parallellt ehuru på olika plan och på ett efter hand något ökat avstånd från varandra.

Den bokföringsmässiga underskottskurvan visar liksom den kassamässiga, vilken dock ständigt ligger högre, från krigsutbrottet i augusti 1939 fram till kronouppbörden i november samma år full balans mellan in- och utbetalningar. Under december och januari förloras balansen och ett utbetalningsöverskott på 100 å 200 miljoner kronor uppkommer, vilket dock väsentligen speglar en normal årsfluktuation i den statliga inkomst- och utgiftskurvan. Genom värnskatteuppbörden i februari och inbetalningarna å det 4 1/2-procentiga amorteringslånet och å 1940 års premieobligationslån i samma månad erhålles en viss återhämtning, dock utan att augustinivån uppnås. I mars stiger den bokföringsmässiga underskottskurvan relativt måttligt och når en topp i april med ett utbetalningsöverskott på en kvarts miljard, vilket dock genom kronouppbörden i maj reduceras så, att penningtillskottet sedan krigsutbrottet då icke uppgår till fullt 60 miljoner kronor. Kurvan över kassamedelsförbrukningen stiger under mars och april mycket starkare, främst beroende på de stora militära förskottsutbetalningar under denna tid, som ej avfördes å anslagen under månaderna, och når i april en topp på 450 milj. kronor,

¹ Se not å föreg. sida.

som åtföljes av en mindre sänkning under maj och juni. Sistnämnda månad, då de militära förskotten i stor utsträckning redovisas mot anslagen, stiger däremot den bokföringsmässiga underskottskurvan mycket starkt. Från budgetårsskiftet till och med augusti stiga båda kurvorna rätt starkt i samband med de högt uppskrivade beredskapsutgifterna och uppnå i augusti sitt maximum för perioden, därvid den kassamässiga underskottskurvan utvisar ett icke täckt penningtillskott sedan krigsutbrottet på omkring 600 milj. kronor, medan den bokföringsmässiga kurvan stannar vid något över 450 milj. kronor. Under september, oktober och november äger en betydande återhämtning av den negativa balansen rum, betingad främst av försvarslåneintäkterna och kronouppbördens sistnämnda månad. Därefter inträder en betydande, delvis säsongbetonad stegring under december och januari med återhämtning i februari. I denna månad kvarstår dock ännu ett belopp statsutgifter, som icke motsvarats av löpande intäkter eller lån i marknaden, på över 500 milj. kronor enligt kurvan över kassamedelsförbrukningen och på närmare 300 milj. kronor enligt den bokföringsmässiga underskottskurvan.

Den betydande avvikelse, som de här använda båda måtten på de statliga utbetalningar som icke motsvarats av en indragning av medel från marknaden inbördes visa under vissa tider, har ansetts påkalla en närmare analys av sambandet mellan kurvorna. Analysen har begränsats till en undersökning av den divergens, som uppkommit under innevarande budgetår.

Det gäller därvid att erhålla en överblick över totaliteten av de statliga betalningstransaktioner, bland vilka de bokföringsmässiga utgifterna å budgeten och upplåningen ingå såsom delar i helheten och för vilka en avstämning är möjlig mot de statliga checkräkningarna i riksbanken.

En sådan total översikt över de statliga betalnings- och bokföringstransaktionerna lämnas i följande, inom riksräkenskapsverket upprättade tablå (se nästa sida).

Det skulle här föra för långt att i detalj kommentera innebörden av de olika, i tablån redovisade transaktionerna. Det må räcka med några påpekanden.

Avdelningen »Inkomster och utgifter för statens kapitalfonder» är en utbrytning ur de s. k. »diverse medlen» i riksbokföringen. I underavdelningen »Riksgäldskontorets fonder» har å båda sidor frånräknats beloppet av förekommande kapitalutgifter från årets anslag å budgeten.

Den mycket betydande utgiftsposten under »Statslån» beror främst på omsättningen av skattkammarväxlar, vilka till betydande del icke stå längre än 3 månader, samt på växlingar i lånen av vissa statsinstitutioners medel (genom riksbanken).

Det fel, som synes uppkomma genom att anslagsbelastningen å drift- och kapitalbudgeterna enligt tablån läggas tillsammans och avskrivningarna av nya kapitalinvesteringar sålunda räknas dubbelt, justeras genom att samma avskrivningsbelopp jämväl ingår bland inkomsterna under »Övriga inkomster och utgifter för riksgäldsfonden».

Enligt tablån uppgå nettoutgifterna å drift- och kapitalbudgeterna till (938 + 300 =) 1,238 milj. kronor, vilket efter avdrag för nyssnämnda avskrivningar, 20 milj. kronor, ger en nettosumma av 1,218 milj. kronor. Då statsskuldens ökning (statslån) samtidigt uppgår till 1,164 milj. kronor, skulle man måhända vänta en minskning av behållningarna å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar på 54 milj. kronor. I verkligheten ha dessa behållningar under perioden minskats med 188 milj. kronor och den totala kassabehållningen med netto 179 milj. kronor. De transaktioner vid

**Sammandrag av statens inkomster, utgifter och kassaställning
juli 1940—februari 1941.**

(Miljoner kronor.)

Inkomster och utgifter.	Inkomster	Utgifter	Nettoinkomst	Netto-utgift
<i>Riksstaten.</i>				
Driftbudgetens inkomsttitlar	1,247	24	1,224	—
Driftbudgetens utgifttitlar	347	2,509	—	2,162
Säger för driftbudgeten	1,595	2,533	—	938
Kapitalbudgeten	7	308	—	300
<i>Övriga transaktioner.</i>				
In- och utbetalningar å vissa kapitalfonders konton (diverse medel):				
Riksgäldskontorets fonder	18	9	9	—
Statskontorets fonder	71	86	—	15
Egnahemsstyrelsens fonder	43	41	2	—
Statens allmänna fastighetsfond	3	11	—	8
Säger	136	147	—	12
Förskott:				
Förslag för ammunitions- och verkstadsnämnderna	238	318	—	80
Övriga förskott	611	670	—	59
Säger	849	988	—	139
Övriga diverse medel	597	666	—	69
Avräkningskonton (likvider, levereringar, inkomst- och utgiftsrester m. m.)	406	406	0	—
Statslån	2,737	1,573	1,164	—
Övriga inkomster och utgifter för riksgäldsfonden	328	214	115	—
Summa	6,729	6,907	—	179
	Behållning den 1/7 1940	Behållning den 28/2 1941	Nettominskning	Nettoökning
Kassaställning.				
Statsverkets checkräkning	98	125	—	27
Riksgäldskontorets checkräkning	203	15	188	—
Övriga bankräkningar m. m.	63	46	17	—
Summa	365	186	179	—

sidan av budgeten, som åstadkommit detta resultat, framgå av tablån, vilken som synes jämväl mynnar i ett utgiftssaldo på 179 milj. kronor. De större poster, som förklara denna divergens, skola angivas i det följande.

Bland driftbudgetens nettoutgifter å tablån ingår såsom negativ post ett belopp av 48 milj. kronor, redovisat såsom inkomst å avsättningsanslaget till automobilskattemedelsfonden. (Vid den tidigare beräkningen av det bokföringsmässiga utbetalningsöverskottet har utgiften medräknats brutto.) Beloppet utgör en omföring från automobilskattemedelsfonden till täckning av den brist, som uppkommit genom att inkomsterna å specialbudgetstiteln icke

räckt till att bestrida de utgifter, som skolat avräknas mot automobilskatte-medlen. I tablån kommer ifrågavarande fondförbrukning tillsynes under rubriken »Diverse medel» och utgör huvudparten av nettoutgifterna å 69 milj. kronor.

En annan av de mera betydande utgiftsposter, som åstadkomma divergenser mellan bokföringsmässig och kassamässig redovisning, äro kapitalinvesteringar i fonden för förslag till statsverket till statlig upphandling i utlandet. De däremot svarande utgifterna ha utan att återspeglas å budgeten tidigare verkställts av statens reservförrådsnämnd. Medel till inköpen har nämnden i förskott erhållit från riksgäldskontoret i form av skattkammarväxlar, mot vilka i riksbanken erhållits de valutor, varmed utlandsinköpen likviderats. Anslagen avse å kapitalbudgeten endast en reglering av riksgäldskontorets förskott och föranleda inga utbetalningar. Under perioden ingår bland nettoutgifterna å kapitalbudgeten en dylik reglering å 116 milj. kronor. Denna utgifts speciella karaktär av en blott intern omföring kommer å tablån till synes däri, att samma belopp även ingår såsom inkomst bland »Övriga inkomster och utgifter för riksgäldsfonden», vilket är den väsentliga förklaringen till att denna post utmynnar i en nettoinkomst på 115 milj. kr. (Det må erinras, att vid den tidigare beräkningen av det bokföringsmässiga, icke täckta underskottet helt bortsetts från ifrågavarande utgiftspost.)

De relativt tyngst vägande posterna vid förklaringen av divergensen mellan det bokföringsmässiga och kassamässiga resultatet enligt tablån äro förskotten, som för ifrågavarande period enligt tablån tillhoppa representera en nettoutgift på 139 milj. kronor. Skillnaden mellan ut- och inbetalningar å statens kapitalfonder betyder, om man bortser från de å kapitalbudgeten redovisade utgifterna, relativt litet under förevarande period, eller tillhoppa 12 milj. kronor.

Med ledning av tablån kan man även finna förklaringen till den i slutet av februari 1941 konstaterade differensen mellan kurvorna över den statliga kassamedelsförbrukningen och det bokföringsmässiga utbetalningsöverskottet, eller (504 — 263 =) 241 milj. kronor. Först bör fråndragas den skillnad på 66 milj. kronor, som förelåg redan vid budgetårets ingång. Det gäller sålunda att förklara, varför det bokföringsmässiga utbetalningsöverskottet är 175 milj. kronor lägre än den beräknade kassamedelsförbrukningen.

Det kan då konstateras att vid beräkningen av nyssnämnda bokföringsmässiga underskott hänsyn icke tagits till följande poster:

Nettoutgifter för statens kapitalfonder	12 milj. kronor		
» » förskott	139 » »		
» » diverse medel (efter avdrag för omföringen av automobilskatte-medel: 69 — 48 =)	21 » »		
Nettoutgifter för riksgäldsfonden (efter avräkning från nettoinkomsten dels för reservförrådsnämndens förskott, 116 milj. kronor, dels för avskrivningarna, 20 milj. kronor: 115 — 116 — 20 =)	21 » »		

Summa 193 milj. kronor.

Till det bokföringsmässiga betalningsunderskottet skall sålunda läggas 193 milj. kronor, eller 18 milj. kronor mera än den differens, som skulle förklaras.

Av tablån framgår emellertid att utöver den beräknade kassamedelsförbrukningen — som fastställdts med ledning av förändringarna å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar — en nedgång föreligger å »övriga bankräkningar m. m.» på 17 milj. kronor. Om hänsyn tages jämväl till denna kassamedelsförbrukning, är differensen uttömmande förklarad.

Undersökningen ger sålunda vid handen att det med utgångspunkt från anslagsbelastningen å budgeten beräknade utbetalningsöverskottet under löpande budgetår lämnar ett tämligen bristfälligt mått på det verkliga utbetalningsöverskottet, som däremot med relativ säkerhet anges av siffrorna å den beräknade kassamedelsförbrukningen. Divergensen mellan de båda måtten betingas främst av förskottsbetalningar.

Tab. 5. Förändringar i sparmedelsinsättningarna hos postsparbanken, sparbankerna samt affärsbankerna juli 1939—februari 1941.

(Miljoner kronor.)

Månad	Nettoinsättning (+), nettouttag (-)				Summa nettoinsättning (+) resp. nettouttag (-) för månaden	Summa uttagningsöverskott från slutet av aug. 1939
	Post-sparbanken	85 större sparbanker	Samtliga sparbanker (kvartalsuppgifter)	Affärsbankerna: Sparkasseräkning		
1	2	3	4	5	6	7
juli 1939....	+ 9	+ 8	} - 43	+ 10	+ 27	
aug.	+ 8	- 5		- 1	+ 2	
sept.	- 20	- 41		- 24	- 85	85
okt.	- 8	- 19		- 11	- 38	123
nov.	- 6	- 23		- 21	- 50	173
dec.	- 13	- 49		- 30	- 92	265
jan. 1940 ...	+ 2	- 3		+ 21	+ 20	245
febr.	+ 2	- 8		- 12	- 6	251
mars	+ 5	- 3		- 5	+ 5	246
april	- 23	- 55		- 28	- 106	352
maj	- 3	- 27		- 5	- 35	387
juni	+ 6	- 16		- 120	- 10	397
juli	+ 14	+ 2	- 10	+ 14	+ 30	367
aug.	+ 12	-	+ 13	+ 25	342	
sept.	+ 1	- 10	+ 1	- 8	350	
okt.	- 1	- 19	+ 2	- 18	368	
nov.	- 4	- 14	- 12	- 30	398	
dec.	- 4	- 15	- 7	- 26	424	
jan. 1941 ...	+ 8	+ 17	- 56	+ 39	+ 64	360
febr.	+ 6	+ 9	- 7	+ 8	+ 23	337

Tabell 5.

Tabellen anger de månatliga förändringarna av sparmedelsbehållningarna hos postsparbanken (kol. 2), 85 större sparbanker (kol. 3) samt av behållningarna å sparkasseräkning hos affärsbankerna (kol. 5). För att belysa representativiteten av uppgifterna för de 85 sparbanker, för vilka månads-siffror kunnat erhållas, har jämväl uppförts kvartalsuppgifter rörande samtliga sparbanker (kol. 4). Uppgifterna om sparbankerna och postsparbanken ha erhållits från svenska sparbanksföreningen, respektive postsparbanken, medan uppgifterna för affärsbankernas del hämtats ur bank- och fondinspektionens månadsstatistiska »Uppgifter om bankerna». De sammanlagda uttagningsöverskotten hos postsparbanken och de 85 större sparbankerna samt å affärsbankernas sparkasseräkningar från slutet av augusti 1939 anges i kol. 7.

Tab. 6. Förändringar i tillgången på vissa betalningsmedel juli 1939—februari 1941.
(Miljoner kronor.)

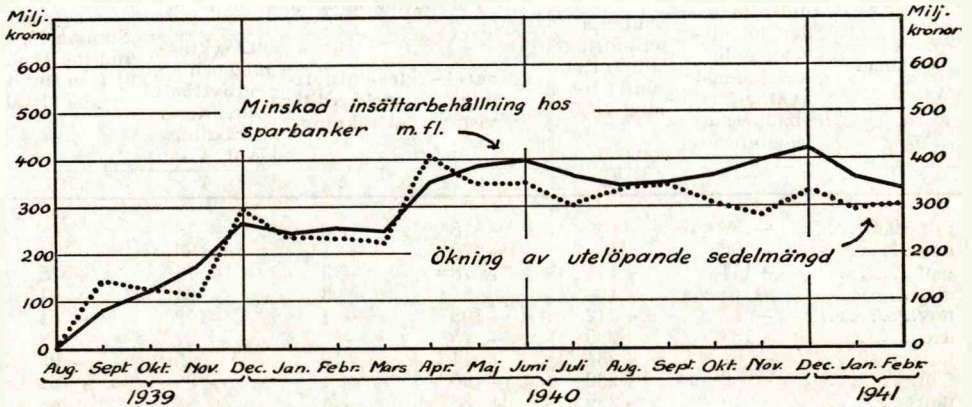
Månad	Förändring under månaden av utelöpande sedelmängd exkl. affärsbankernas sedelinnehav	Summa förändring (kol. 2) från slutet av aug. 1939	Förändring under månaden			Summa förändring (kol. 6) från slutet av aug. 1939
			Checkräkning (å vista)	Icke utnyttjade krediter i räkning	Checkräkning och icke utnyttjade krediter i räkning (kol. 4 + 5)	
1	2	3	4	5	6	7
juli 1939....	— 30		+ 18	0	+ 18	
aug.	+ 96		+ 79	+ 1	+ 80	
sept.	+144	+144	+ 78	— 3	+ 75	+ 75
okt.	— 15	+129	— 21	— 3	— 24	+ 51
nov.	— 17	+112	—108	— 4	—112	— 61
dec.	+183	+295	— 25	— 2	— 27	— 88
jan. 1940...	— 61	+234	+ 14	—19	— 5	— 93
febr.	— 2	+232	— 90	+ 1	— 89	—182
mars	— 10	+222	+ 38	— 4	+ 34	—148
april	+186	+408	— 32	+24	— 8	—156
maj	— 59	+349	— 44	+13	— 31	—187
juni	+ 2	+351	+ 1	— 9	— 8	—195
juli	— 48	+303	+ 30	+ 3	+ 33	—162
aug.	+ 31	+334	+ 13	+ 2	+ 15	—147
sept.	+ 11	+345	+ 41	+12	+ 53	— 94
okt.	— 39	+306	+ 21	+26	+ 47	— 47
nov.	— 25	+281	— 78	— 2	— 80	—127
dec.	+ 53	+334	+ 78	+ 2	+ 80	— 47
jan. 1941 ...	— 39	+295	— 19	— 9	— 28	— 75
febr.	+ 8	+303	— 60	—18	— 78	—153

Tabell 6.

Tabellen upptar förändringarna i tillgången på vissa betalningsmedel. De månatliga förskjutningarna i den utelöpande sedelmängden, exklusive affärsbankernas sedelinnehav, anges i kol. 2 och ökningen från krigsutbrottet av samma sedelmängd i kol. 3. Uppgifterna om de månatliga förändringarna av tillgodohavandena å checkräkning (å vista) och av de icke utnyttjade krediterna i räkning, bådadera hos affärsbankerna, lämnas i kol. 4 och kol. 5. Siffrorna ha beräknats på grundval av bank- och fondinspektionens »Uppgifter om bankerna». Icke utnyttjade krediter i räkning avser skillnaden mellan »allmänheten beviljade krediter i räkning» och »utestående krediter i räkning (checkräkning, rembours- samt rese- och byggnadskreditivräkning)». Minskningen av tillgodohavandena å checkräkning och av de icke utnyttjade krediterna i räkning sedan krigsutbrottet framgår av kol. 7. En grafisk jämförelse mellan sedelmängdens ökning sedan krigsutbrottet (tab. 6 kol. 3) och de minskade insättarbehållningarna hos postsparbanken och 85 större sparbanker samt å sparkasseräkning hos affärsbankerna (tab. 5 kol. 7) har gjorts å diagram 2.

Diagram 2. Ökning av utelöpande sedelmängd samt minskning av insättarbehållningen hos 85 större sparbanker, postsparbanken och å sparkasse-räkning hos affärsbankerna.

(Jfr tab. 5 och 6.)

Tabell 7.

I tabellen lämnas uppgifter, som erhållits från riksbanken, rörande de månatliga nettoförsäljningar, respektive nettoinköp av guld och valutor, som gjorts av riksbanken och affärsbankerna tillhopa (kol. 2). Den sammanlag-

Tab. 7. Valutaförsäljningar och förändringar i vissa bankräkningar och bankkrediter juli 1939—februari 1941.

(Miljoner kronor.)

Månad	Valuta-försäljning (netto)	Summa valuta-försäljning från slutet av aug. 1939	Netto-minskning i tillgodohavanden å check- och uppsägning-räkning	Netto-minskning i tillgodohavanden å depositions- och kapital-räkning	Netto-ökning i reverslån och lån mot inrikes växlar	Netto-förändring enligt kol. 4, 5 och 6	Summa nettoförändring från slutet av aug. 1939
1	2	3	4	5	6	7	8
juli 1939....	9		— 38	— 83	— 12	—133	
aug.	— 18		— 83	— 22	89	— 16	
sept.	104	104	—100	27	117	44	44
okt.	126	230	38	34	54	126	170
nov.	27	257	141	4	62	207	377
dec.	155	412	31	55	44	130	507
jan. 1940 ...	73	485	— 25	— 34	— 32	— 91	416
febr.	66	551	106	1	55	162	578
mars	158	709	— 55	41	2	— 12	566
april	23	732	47	64	12	123	689
maj	— 7	725	61	48	— 36	73	762
juni	— 40	685	3	7	— 69	— 59	703
juli.	— 39	646	— 43	— 76	— 72	—191	512
aug.	— 26	620	— 35	— 13	— 72	—120	392
sept.	— 49	571	— 52	26	— 67	— 93	299
okt.	21	592	— 13	— 6	— 42	— 61	238
nov.	— 1	591	83	56	— 12	127	365
dec.	19	610	— 79	— 31	11	— 99	266
jan. 1941 ...	10	620	25	— 81	— 43	— 99	167
febr.	— 4	616	58	0	24	82	249

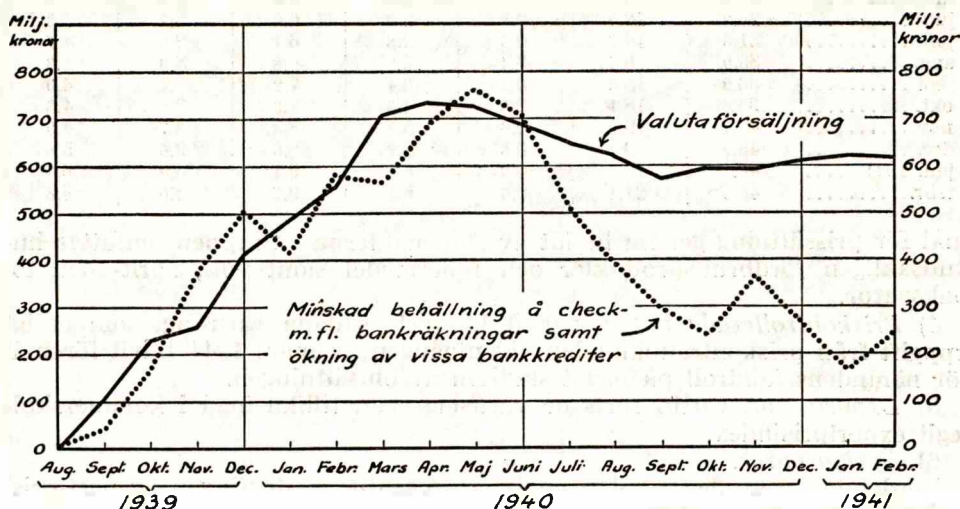

da nettoförsäljningen av guld och valutor sedan krigsutbrottet anges i kol. 3. Vidare lämnas uppgifter, baserade på bank- och fondinspektionens nyssnämnda månadsstatistik, rörande förändringar av behållningarna å checkräkning (å vista) och uppsägningsräkning (kol. 4) och av behållningarna å depositions- och kapitalräkning (kol. 5), ävensom uppgifter rörande förändringar av utestående reverslån och lån mot inrikes växlar (kol. 6). Summan av månatlig minskning å nyssnämnda bankräkningar samt ökning av lånen har beräknats i kol. 7 och stegringen av ifrågavarande summa sedan krigsutbrottet i kol. 8.

Utförsäljningen av guld och valutor sedan krigsutbrottet (tab. 7 kol. 3) har å *diagram 3* sammanställts med nedgången av behållningarna å check- m. fl. bankräkningar, till vilken lagts ökningen av reverslån samt lån mot inrikes växlar (tab. 7 kol. 8).

Diagram 3. Minskning av riksbankens och affärsbankernas guld- och valuta-behållning samt minskad behållning å check- m. fl. bankräkningar jämte ökning av reverslån och lån mot inrikes växlar.

(Jfr tab. 7.)

Tabell 8.

I tabellen anges den procentuella stegringen av kommerskollegii partipris-index (generalindex) sedan augusti 1939 (kol. 2).

För att erhålla en uppfattning om de faktorer, som åstadkommit denna totala indexstegring, har beräknats den andel av stegringen, som faller på olika kategorier av de i denna index ingående varorna. Dessa ha därvid fördelats på följande grupper:

1) *Importvaror*, vartill hänförs samtliga de varor i partiprisindex, vilka tillika ingå i kommerskollegii importprisindex. Varorna ha inräknats i gruppen med den vikt de ha i partiprisindex, oavsett om de till viss del produceras inom landet.

2) Varor som till en övervägande del tjäna som *ersättning för importerade varor*. Till denna grupp ha förts endast ved och motorsprit.

3) *Autoritärt prissatta varor*, varmed avses sådana varor, som varit före-

Tab. 8. Stegringen av partiprisindex sedan augusti 1939 och denna stegrings fördelning å olika varugrupper.

(Partiprisindex i augusti 1939 = 100.)

Månad	Parti- pris- index' stegring	Av den totala stegringen faller på:					
		import- varor	ved och motor- sprit	autoritært prissatta varor	priskon- trollerade varor	export- varor	övriga varor
1	2	3	4	5	6	7	8
sept. 1939	6.8	4.0	0.1	0.3	1.3	0.6	0.5
okt.	12.2	6.9	0.1	0.5	2.3	1.6	0.9
nov.	15.5	8.2	0.1	1.1	2.9	2.0	1.4
dec.	18.4	10.1	0.1	1.2	3.2	1.9	2.3
jan. 1940	22.5	11.6	0.2	1.4	4.3	2.0	3.1
febr.	24.4	12.4	0.2	1.4	4.6	2.2	3.6
mars	26.8	14.0	0.2	1.4	4.9	2.4	3.9
april	27.4	13.7	0.2	1.6	5.2	2.7	3.9
maj	27.9	12.7	0.3	1.8	5.8	2.8	4.5
juni	28.9	12.9	0.3	2.3	6.0	2.7	4.8
juli	31.5	14.7	0.3	2.8	6.1	2.9	4.7
aug.	33.0	15.4	0.4	3.0	6.8	3.0	4.3
sept.	33.9	15.6	0.4	3.4	7.2	3.4	4.0
okt.	38.8	18.1	0.5	4.3	7.9	3.8	4.3
nov.	42.1	19.0	0.6	5.5	8.3	3.7	4.9
dec.	43.9	19.2	0.6	6.2	8.6	3.6	5.8
jan. 1941	46.1	19.7	0.6	6.1	9.4	3.9	6.4
febr.	48.3	21.1	0.6	6.1	9.7	4.0	6.8

mål för prissättning genom beslut av statsmakterna. Gruppen omfattar huvudsakligen jordbruksprodukter och fodermedel samt vin-, sprit- och tobaksvaror.

4) *Priskontrollerade varor*, vartill hänförts sådana varuslag, som enligt uppgift från priskontrollnämnden vid utgången av mars 1941 blivit föremål för nämndens kontroll på något stadium av omsättningen.

5) *Exportvaror*, vartill förts de varuslag, som tillika ingå i kommerskollegii exportprisindex.

6) *Övriga varor*.

Fördelningen av den i kol. 2 angivna procentuella stegringen av partiprisindex på de olika grupperna återges i kol. 3—8.¹

¹ Fördelningen av de i partiprisindex ingående varorna på specialindices framgår av följande sammanställning.

Importvaror:

Färkött, saltad sill, kött- och fiskkonserver, vete, risgryn, sojaböner, kokosolja, kaffe, kakaoböner, mandel, vin, cognac, tobak, majs, vetekli, jordnötskakor, kokoskakor, sojamjöl, linfrökakor, råfosfat, chilesalpeter, kalksalpeter, kalisalt, gaskol, ångkol, koks, bensin, motorbrännolja, fotogen, smörolja, tackjärn, koppar, bly, tenn, zink, aluminium, nickel, järnbalkar, stångjärn, järnplåt, bleckplåt, elektriska ledningar, metallbearbetningsmaskiner, symaskiner, traktorer, pumpar, elektriska motorer, automobiler, automobilunderreden, skrivmaskiner, linfrö, anilinfärger, svavelkis, svavel, koksalt, natriumsulfat, kalcinerad soda, utländska hudar, bottenläder, kautschuk, bildäck, ull, bomull, lin, hampa, jute, konstsilkefiber, konstsilkegarn, ullgarn, bomullsgarn, sytråd, linoleummattor, sidenvävnader, yllevävnader, maskinfilt, bomullsvävnader, silkesarbeten, ylle- och bomullsarbeten.

Autoritært prissatta varor:

Mjök, gräde och smör, grynhavre, råg, korn, rågsikt, vetemjöl, vitbetor, potatismjöl, socker, sirap, margarin, brännvin, tobaksvaror, hö, foderhavre, melass.

Priskontrollerade varor:

Ost, talg, härdat fett, havregryn, malt, käk, spisbröd, kakaopulver, torkad frukt, bananer, aprikoser, russin, choklad och konfityrer, jäst, mineralvatten och öl, jordbrukskalk, k lk-

Åtskilliga av de i partiprisindex ingående varorna fylla samtidigt kriterierna för tillhörighet till flera grupper, men de ha givetvis endast kunnat hänföras till en av grupperna, då det gällt att fördela den totala indexstegringen. I dylika fall har tillämpats den principen, att varje i den förut angivna gruppindelningen tidigare nämnd grupp ansetts exklusiv i förhållande till en senare nämnd. Om sålunda exempelvis en vara samtidigt varit priskonrollerad och ingått bland varorna i importprisindex, har den hänförs till gruppen importvaror. Detta har medfört, att de tidigare nämnda grupperna, framför allt den första, kommit att omsluta en hel del varor, som kunna sägas naturligt höra hemma i de senare grupperna. Detta förhållande har betydelse särskilt i nuvarande läge, då ett flertal av de i importprisindex ingående varuslagen till ingen del äro möjliga att importera och behovet av vissa bland dessa varor i sin helhet tillgodoses genom inhemsk produktion. Vanskligheterna i den tillämpade metoden framträda särskilt i förhållandet mellan importvarugruppen och gruppen autoritärt prissatta varor. En supplementär beräkning har därför gjorts beträffande den andel av stegringen, som faller på de till importvarugruppen hänfödda, autoritärt prissatta varorna.

De ifrågavarande, till båda grupperna hänförliga varorna äro av två huvudslag, dels kol och koks, dels jordbruksprodukter och fodermedel m. m. Det har ansetts vara av intresse att hålla isär de båda delgrupperna vid den supplementära beräkningen. I följande tablå anges den andel av partiprisindex' stegring som faller på dessa autoritärt prissatta, i tab. 8 till importvarugruppen hänfödda varor. Tillika lämnas i tablå uppgifter om den procentuella prisstegringen för båda varugrupperna sedan krigsutbrottet.

Det kan anmärkas, att vid den här iakttagna gränsdragningen för grupperna importvaror och exportvaror, vilken skett i anslutning till det av kommerskollegium tidigare gjorda varuurlvalet för importprisindex respektive exportprisindex, icke gjorts någon justering i sådana fall, där en vara i dessa specialindices representerat även andra varor. I den mån motsvarande representation icke tillämpats vid konstruktionen av partiprisindex utan varuurlvalet varit mera detaljerat där, ha sålunda en del varor, som sakligt sett bort hänföras till import- eller exportvarugruppen, kommit att hänföras till andra grupper. Felet torde emellertid icke vara av större betydelse i jämförelse med de vanskligheter för hela den nuvarande konstruktionen av partipris-

kväve och superfosfat, ej smidbara rör, skrot, varmvalsade rör, byggnadsgjutgods, lantbruksredskap, spik, kopparplåt, mässingplåt, koppartråd, kokkärl av aluminium, tröskverk och harvar, velocipeder, murkalk och cement, chamottetegel, taktegel, fajans, fönsterglas, buteljer, linolja, linoleumfernissa, tvättvål, såpa, tvättpulver, harts, tjära, stearinljus, skodon, galoscher, bomullsavfall, jutegarn, lin- och hampgarn, linnevävnader, konfektion, skrivpapper, boktryckspapper, pappersäckar.

Exportvaror:

Svinkött, ägg, sojaolja, kiseljärn, kromjärn, ämnen av göt, valstråd, filar och raspar, sågblad, knivar, bult, mutter, skruv och kullager, emaljerade kärl, lödlampor och glödlampor, järnmalm, köttkvarnar, slättermaskiner och mjölkskumningsmaskiner, kylskåp, dammsugare, fartyg, räknemaskiner, calciumkarbid, tändstickor, hudar, ovanlåder, slipmassa, sulficellulosa, sulfatcellulosa, asfaltpapp, kartong, träfiberplattor, tidningspapper, omslagspapper, ohyvlade och hyvlade bräder, plywood.

Övriga varor:

Kor, oxar, kalvar, får och svin, nötkött, kalvkött, honung, charkuterivaror, mjukt bröd, polatis, köksväxter, morötter, blomkål, vitkål, humle, grönsakskonserver, maskingjutgods, saxar, kokapparater, primuskök, primusspisar, kokkärl av koppar, krom- och wolfram-malm, ångturbiner, cementrör, murtegel, flyktiga oljor, konstsilkevävnader, jutevävnader, bomullshand, elastiska band, säckar, tryckalster, sågtimmer, pappersved, bilade trävaror, parkettstav, buteljkork, förtätade gaser, klorgas, natriumhydrat, dynamit, handskar, vadd.

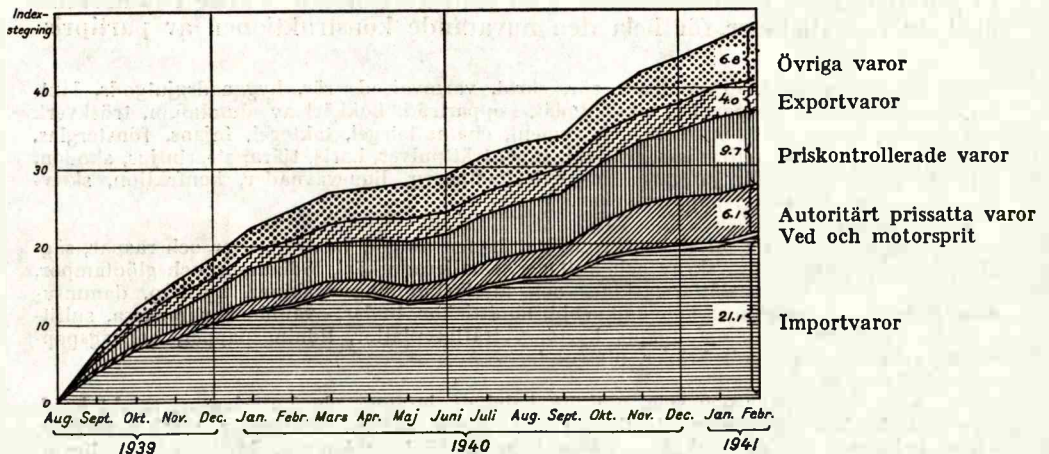
index, som betingas av förskjutningarna i varuförsörjningen under krigshushållningen i allmänhet och efter avspärningen i synnerhet.

Månad	Av stegringen för importvaror enl. tab. 8, kol. 3 falla följande andelar på autoritärt prissatta varor:			Procentuell prisstegring för nämnda grupper (augusti 1939 = 100)		
	Kol och koks	Jordbruksprodukter och fodermedel m. m.	Båda grupperna	Kol och koks	Jordbruksprodukter och fodermedel m. m.	Båda grupperna
sept. 1939...	1.7	0.2	1.9	64.5	6.8	35.9
okt.	1.8	0.8	2.1	64.8	12.6	39.2
nov.	1.8	0.4	2.2	68.1	15.3	42.2
dec.	2.7	0.4	3.1	98.1	16.5	58.0
jan. 1940 ...	3.1	0.5	3.5	113.0	18.2	66.4
febr.	3.6	0.5	4.1	133.0	18.3	76.6
mars	4.6	0.5	5.1	170.8	19.5	96.5
april	3.4	0.6	4.0	125.8	23.9	75.7
maj	1.4	0.6	2.0	51.1	24.9	38.2
juni	1.8	0.7	2.0	49.0	26.0	37.7
juli	1.8	0.7	2.5	66.0	27.0	46.8
aug.	2.1	0.8	2.9	76.9	32.2	55.0
sept.	2.1	0.9	3.0	76.9	34.7	56.2
okt.	2.9	1.0	3.9	105.8	39.8	72.9
nov.	2.8	1.1	3.9	105.8	41.2	73.8
dec.	2.8	1.1	3.9	102.0	42.6	72.9
jan. 1941....	2.9	1.1	4.0	108.8	42.8	76.1
febr.	3.0	1.1	4.1	110.0	43.0	77.1

Diagram 4 belyser grafiskt, hur den totala partiprisstegringen fördelar sig på de olika i kol. 3—8 av tab. 8 angivna varugrupperna.

Diagram 4. Olika varugrupperns andel i stegringen av partiprisindex.

(Jfr tab. 8.)

Tab. 9. Den procentuella prisstegringen sedan augusti 1939 för olika varugrupper ingående i partiprisindex.

(Indextalet för varje grupp i augusti 1939 = 100.)

Månad	Partipris-index	Importvaror	Ved och motorsprit	Autoritärt prissatta varor	Priskontrollerade varor	Exportvaror	Övriga varor
1	2	3	4	5	6	7	8
sept. 1939	6.8	13.3	11.1	1.5	6.5	4.6	2.8
okt.	12.2	22.5	15.5	2.6	11.6	12.5	5.0
nov.	15.5	26.9	15.5	6.2	15.0	14.9	7.4
dec.	18.4	33.1	21.1	7.0	16.6	14.7	12.8
jan. 1940	22.5	38.0	29.8	7.7	22.1	15.4	16.5
febr.	24.4	40.8	38.8	8.0	23.5	16.5	19.0
mars	26.8	46.0	43.7	8.1	25.0	18.5	20.6
april	27.4	45.0	43.7	9.2	26.9	20.4	21.1
maj	27.9	41.6	47.7	10.3	30.0	21.5	23.9
juni	28.9	42.4	47.7	13.1	30.6	20.7	25.8
juli	31.5	48.1	54.6	16.1	31.5	22.2	24.8
aug.	33.0	50.6	82.6	17.1	35.0	23.1	22.7
sept.	33.9	51.0	82.6	19.1	36.9	25.9	21.1
okt.	38.8	59.3	91.4	24.5	40.6	28.8	22.9
nov.	42.1	62.4	114.2	31.4	42.9	28.2	26.1
dec.	43.9	62.9	114.2	35.1	44.3	27.6	30.6
jan. 1941	46.1	64.5	114.2	35.0	48.6	29.7	33.8
febr.	48.3	69.3	114.2	35.0	50.0	30.4	35.9

Tabell 9.

Tabellen anger den procentuella prisstegringen, räknat från augusti 1939, för envar av de tidigare angivna grupperna (kol. 3—8). Denna spridning av de olika gruppernas stegring i förhållande till stegringen av partiprisindex (generalindex) återges grafiskt å *diagram 5*.

Diagram 5. Procentuell prisstegring å olka, i partiprisindex ingående varugrupper.

(Jfr tab. 9.)

